ISTRSKE TEME

LIST ZA SLOVENSKO ISTRO

Letnik 3 | februar - april 2000 | številka 11/12 | ISSN 1408-6956

SLOVENSKA IDENTITETA IN SODELOVANJE OB MEJAH

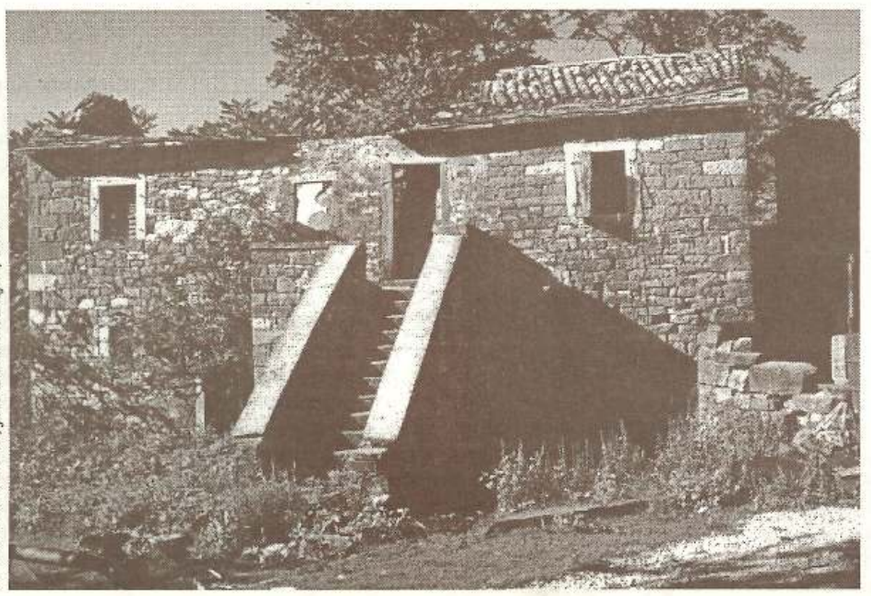
Narodna identiteta je sestavljena iz mnogih prvin. Pripadnikom naroda dajejo identifikacijo, po kateri se prepoznajo in nastopajo v odnosu do drugih. Narodna identifikacija daje pozicijo in moč. Ko si hočeš podrediti nek narod, najprej zatreš elemente, s katerimi se ti predstavljajo. Slovenci v Istri smo temu priča skozi vso zgodovino. Danes pa smo to omalovažujočo držo do sebe privzeli sami. "Zmanjšajmo svojo vrednost, odpovedujmo se temu, kar smo, in bomo preživeli!" nam sugerirajo politiki in kulturniki prevečkrat. Uničujoče stališče, ki hromi Slovenijo in je prevladalo v Istri. Duši ustvarjalnost, zmrzuje komunikacijo in onemogoča enakopravnost s sosedi.

Sedanja Evropa potrebuje demokratične odnose in v okviru njih stabilne partnerje. Z odpiranjem meja in nastajanjem evropske skupnosti se postavlja vprašanje samostojnosti ekonomij, narodov in kultur. Veliki narodi s pozicije, ki so si jo utrdili v preteklosti, ustvarjajo tudi sedanjo skupnost. Skupek velikih pa ni dovolj. Potrebno je, da se v skupnost vključijo vsi, bodisi kot subjekti, ali pa kot dokončno podrejeni. V interesu skupnosti pa so stabilni odnosi. Ti so pogojeni s prepoznavnostjo partnerjev, odgovornostjo in dejavnostjo. Zato Evropa za pripravo novih članic fiancira kup projektov. Med njimi je tudi vzpodbujanje skupnih projektov ob mejah.

Tudi Slovenska Istra se nahaja v tem toku. Velikokrat nevede, mnogokrat capljaje, prevečkrat odpovedujoč se sebe. Istrske teme dogajanje spremljajo z gledišča lastne državnosti, ekonomije in narodne identitete. Pod lupo imamo še posebej slovensko podeželje. Pri presoji nam pred oči stopajo zgledi, kako znajo naravo, kulturo in zgodovino živeti nekatere dežele. Skandinavija, Škotska. Irska. Pa bliže Furlanija. Tudi v Sloveniji so neki kraji uvideli možnosti, kako slabosti spremeniti v prednost.

Istrske teme bodo tudi tokrat na začetku stoletja in v zadnjih petdesetih letih. Odkrivale bomo, kako so ustvarjali v preteklosti in opisovale dogodke, ki pomagajo razumeti sedanje čase. Vodile vas bodo po mestih in vaseh, vas navduševale za naravna bogastva in odkrivale nepoznane kulturne spomenike. Razmišljali bomo o možnostih, ki jih imamo in ocenjevali, kaj nam projekti prinesejo za prihodnost. Obiskovali bomo sorodne kulturne pobude čez mejo in z njimi navezovali stike. Še vedno sledijo rojakom po svetu. Istrske teme gojijo vrednote in vzpodbujajo identiteto, ustvarjalnost in lastne projekte. Koncept najde potrditev v evropskih razvojnih smernicah. Kaj pa doma? Vse več, a prepočasi. Bralci ga imajo radi. Lepo branje.

Leda Dobrinja

Istrska hiša v Šterni, foto Dominik Bizjak, 1997

dr. Janez Zor

GLAGOLSKI FRAGMENTI KOT DELI VEČJIH KODEKSOV

(Referat na mednarodnem simpoziju ob tisoč stoletnici Metodove smrti v Zagrebu 16.-20. oktobra 1985)

Začetki zbiranja glagolskega gradiva v Sloveniji segajo v drugo polovico 18. stoletja in so povezani z dejavnostjo krožka barona Žige Zoisa. Člani tega preporodnega krožka so namreč vsi znali glagolico in cirilico ter so v znameniti Zoisovi knjižnici, ki je bila kljub obstoju bogate Semeniške knjižnice glavni vir za preučevanje slovanskih znanosti, preučevali tudi glagolske in cirilske rokopisne in tiskane knjige. V to knjižnico sta Blaž Kumerdej in Anton Tomaž Linhart prinesla tudi prve glagolske fragmente, ki so jih kot platnice sneli z neznanih knjig nekje na Kranjskem. Ti fragmenti, najdeni na Kranjskem, so pri obeh še bolj utrjevali prepričanje o razširjenosti glagolice po Sloveniji, o čemer so pisali že protestanti v 16. in Valvasor konec 17. stoletja, kar pa je zaradi maloštevilnih dokazov zavračal Jernej Kopitar.

Skozi vse 19. stoletje se - zdaj bolj zdaj manj intenzivno - zbira gradivo po slovenskih krajih, tako da je v začetku 20. stoletja Josip Gruden - nekoliko naivno - ugotavljal, da število glagolskih fragmentov presega število spomenikov v hrvaški banovini. Sorazmerno velika količina tega gradiva ga navaja na misel, da je bilo pri nas slovansko bogoslužje z glagolico živo že od najstarejših časov, to je od izgona Metodovih učencev iz Moravske.

Ta misel se je ponovno pojavila leta 1959 v razpravi Maksa Miklavčiča Glagolica med Slovenci, kjer avtor citira Jelićevo knjigo *Fontes historici liturgiae glagolito-romanae* in zatrjuje, da so na Kranjskem našli veliko število cerkvenih predmetov, predvsem rabljene cerkvene knjige, zlasti brevirje in psalterje, od katerih jih je 28 iz časa pred 16. stoletjem, ko so pri nas zabeleženi begunci pred Turki. Nekaj teh knjig je sicer prišlo iz Istre, vendar jih je veliko število iz naših far. Iz tega sklepa, da ti rokopisi izhajajo z domačih tal ali iz Slovenskega Primorja. Miklavčič enači kraj najdbe rokopisa s kraji, kjer so službovali duhovniki glagoljaši, ker je "v kraju, kjer je zabeležena kakšna knjiga, nedvomno bil tudi duhovnik glagoljaš in obratno". Nato našteva vse kraje, kjer so bili

(nadaljevanje na naslednji strani)

(nadaljevanje s prejšnje strani)
tedaj znani napisi ali pa so tam našli kakšen rokopis, misleč, da je bilo tam tudi slovansko bogoslužje.

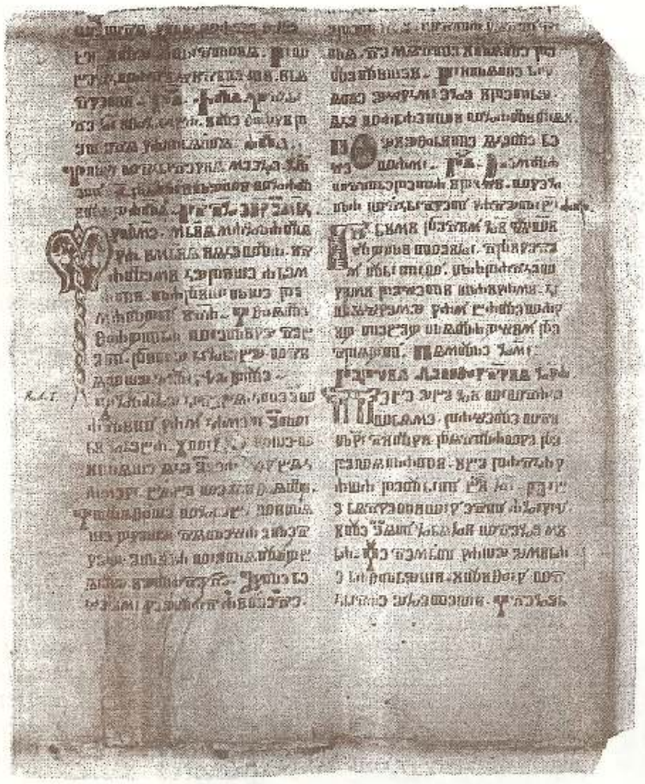
Predvsem moramo Miklavčiča popraviti: ne gre za najdbe knjig, temveč samo za fragmente različnih obrednih knjig, ki so jih našli kot gradivo za vezavo knjig po različnih krajih po Sloveniji in se danes hranijo v NUK, v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani (NŠALj), v Arhivu Slovenije (AS) ter po raznih župnijskih ali drugih arhivih. V resnici ni bila najdena v Sloveniji niti ena rokopisna glagolska obredna knjiga iz tako zgodnjega časa, našli so samo nekaj tiskanih misalov ali brevirjev, v glavnem na Primorskem, kar pa ni tema našega razpravljanja. V prvi vrsti nas bodo zanimali fragmenti.

Že Milčetić je v svoji Hrvatski glagolski bibliografiji iz leta 1911 naštel za Slovenijo 37 enot fragmentov, vendar moramo to število enot že tedaj imeti za večje, ker pod nekaterimi enotami našteva po več fragmentov. Razen tega je obdelal samo Rudolfinum (zdaj je to gradivo v Arhivu Slovenije) in Licejsko knjižnico (ki je zdaj NUK). Zunaj obdelave so ostali škofijski arhiv in številni župnijski arhivi. Od tedaj se je gradivo zelo namnožilo, čeprav moramo domnevati, da se je v času italijanske in nemške okupacije marsikaj uničilo. Kljub vsemu imamo danes registriranih prek 100 fragmentov, od tega je 42 fragmentov misala in 55 fragmentov brevirja ter še nekaj besedil za druge namene, homiliarja (Janez Zlatousti v NUK), legend (odlomek legende o Evstahiju in odlomček legende o Marini v Novem mestu), 2 dvolista Antonina v Metliki, Oficii za martve v NŠALj in pesmarico v NUK ali fragmentarno ohranjena dva zvezka iz semeniške knjižnice v Gorici v Italiji (prvi zvezek vsebuje 29 listov Blagdanarja od Marije Magdalene do vseh svetih, drugi pa je ok. 70 listov teološkega priročnika žakna Antona Nenadića). Nekaj tega gradiva so preučevali Josip Vajs, Vjekoslav Štefanić (v NUK in NŠALj), v Gorici je oba zvezka videl Arturo Cronia, vendar vse gradivo še vedno čaka podrobnejše analize. Ob tako velikem številu fragmentov v Sloveniji se pred nami zastavlja nekaj vprašanj:

1) mar ni mogoče več posameznih fragmentov povezati v večjo celoto? - Če so bili deli istega kodeksa, bi bilo mogoče poiskati po različnih nahajališčih fragmente, ki sodijo skupaj, kar bi nam omogočilo globlje razumevanje paleografskih, jezikovnih in tekstovnih vprašanj v zvezi s tem kodeksom, s čimer bi bolje določili mesto tega kodeksa med drugimi kodeksi iste vrste.

2) Po drugi strani pa je kakšen fragment morda edini ostanek nekega kodeksa in nam že s svojo prisotnostjo priča o obstoju še enega kodeksa z določenimi karakteristikami, ki pa so lahko zelo individualne in tako kažejo na posebno mesto tega kodeksa.

Včasih primerjanje in sestavljanje fragmentov v večjo celoto ne predstavlja večjih težav. Zunanje karakteristike so lahko tako očitne, da tako prepoznamo dele istega kodeksa. Takšen je moral biti misal iz 15. stoletja, ki je bil pisan na precej solidnem pergamentu, na listih velikosti ok. 33 x 23 cm, besedilo v zrcalu 22-23 x 15-16 cm je precej visoko postavljeno, tako da je spodaj prazen rob tudi do 7 cm. Besedilo je pisano v 2 stolpcih, širokih po 7,5 cm, črke so visoke 3-4 mm ali manjše po 2 mm, vse precej stisnjene, da dajejo vtis velike vitkosti. Začetnice so lepe, navadno obarvane z rdečo, včasih pa tudi z zeleno ali rumeno barvo, polne pletenja, s podaljšano okrasno črto, ki se vije ob stolpcu včasih tudi do praznega roba zgoraj ali spodaj. Začetnice B so pri epistolah malo manjše, V pri evangelijih večje. Skoraj na vseh fragmentih imamo korekture ali dopolnila z drugo - poznejšo - roko in z drugim črnilom. Vse te zunanje karakteristike dopolnjuje tudi jezikovna analiza jezika posameznih delov mašnega besedila. Na temelju vsega tega lahko zatrdimo, da so fragmenti misala iz Slav. Samm. 368/5 v NUK, Rudolfinum B, III. in C iz Arhiva Slovenije ter fragment iz Kapiteljskega arhiva v Novem mestu deli istega kodeksa. Iste karakteristike so značilne tudi za nekatere dele brevirja, tako da lahko domnevamo njihov izvor v istem skriptoriju. Ker izkazujejo fragmenti misala Rakitna in Selca I. iz AS precej skupnih potez in veliko podobnost, čeprav ne identičnost z gornjim misalom in brevirjem, je na fragmentu Rakitna z isto roko kot sam tekst podpisan tudi pop Marko, ki je kodeks pisal l. 1443 za gospoda Ivana, kaplana sv. Ivana na Gori, za katerega mislim, da je isti kakor pisec vatikanskega Illirico 8 iz 1435. Domnevam, da so vsi ti iz istega skriptorija, kjer so gojili isto normo pisanja in morebitnega redigiranja obrednih knjig.

Arhaični odlomek misala iz konca 13. ali začetka 14. stoletja, t.i. Rudolfinum I, ki ga hrani Arhiv Slovenije.

Naj omenim še dva primera, kjer je posebna oblika črk tako značilna, da bi lahko istemu piscu pripisovali tudi pisanje drugih misalov, kjer je oblika črk enaka, toda velikost je različna. To so fragmenti Križe pri Tržiču 4 in 5 iz NUK, Mengeš - dvolist in Podbrezje iz NŠALj kot deli istega misala ter po drugi strani fragment iz Šmartnega pri Litiji iz NŠALj in platnice v dekanijskem arhivu v Vipavi z isto obliko črk, toda z večjim formatom.

Drugi primer so deli brevirja iz AS, NUK in NŠALj ter fragment misala iz NUK, ki imajo črke podobne Wertheimskemu fragmentu. Ali gre za isti skriptorij, to je vprašanje, ki čaka na odgovor (Šenčur, legende kot deli pazinskih fragmentov).

Posebej bi rad navedel še en primer, ko lahko sestavimo fragmente Rudolfinum I., II., A in Knezoškofijski arhiv I. iz Arhiva Slovenije. Vajs je označil Knezoškofijski arhiv I., da je del misala s konca 13. ali iz 14. stoletja in da je "formâ characterum valde similis Homiliario Labacensi". Mislim, da to vendarle ni točno, pisava je v teh fragmentih vsekakor mlajša, čeprav sem prepričan, da sega na konec 13. ali sam začetek 14. stoletja. Rudolfinum II. ima dele maše na veliko soboto. Knezoškofijski arhiv I. nadaljuje točno tam, kjer je besedilo Rudolfinuma II. prekinjeno, nadaljuje blagoslov vode s krstom, medtem ko ima Rudolfinum I. mašo na veliko noč z molitvijo - blagoslova sira in jajc na veliko noč ter blagoslov jagnjet in mesa. Rudolfinum A ima maše - na vigilijo apostolov, o mučencu neškofu, prositi Svetega duha milosti in v čast sv. Marije.

Prvi trije fragmenti so posebej zanimivi zaradi besedila, ki se v marsičem razlikuje od drugih misalov, ima pa vendar veliko stičnih točk z Illirico 4 in Ročkim misalom. Ker gre za tolikšne tekstne razlike, mislim, da imamo opraviti z deli misala iz časov formiranja te obredne knjige, ko ta proces še ni popolnoma zaključen, zato so bile morda možne tolikšne inačice.

Po drugi strani imamo tudi nekaj plasti jezikovne podobe. Najstarejša plast je v evangelijih in psalmih, tu je zamenjava nazalov in samo en polglasnik, ki stoji v krepki poziciji dosledno, medtem ko v šibkem položaju izpade - je pravzaprav edini znak za hrvaško redakcijo. Morfologija je čisto starocerkvenoslovanska. Ti deli so pravzaprav tudi najstarejši prevodi. Zanimivo je, da v besedilih iz Stare zaveze nahajamo neke mlajše oblike v primerjavi z evangelijem. Medtem ko je tam - v evangeliju - dosledno v rabi asigmatični aorist, ga tu zamenjuje

razširjeni sigmatični aorist. Morda bi lahko ta pojav razjasnili z dejstvom, da so vsi primeri, ki sem jih preučil, prevedeni iz Vulgate in ne iz Septuaginte. Ali pa je morda prišlo do pomlajevanja pri popravljanju starih prevodov? Vendar je tu jezik skoraj čisto starocerkvenoslovanski. Še mlajša plast je v mašnih molitvah, oracijah, prefacijah in pod., medtem ko se v molitvah, ki se molijo z ljudstvom - kakor razni blagoslovi - sir in jajca, jagnjeta ali meso blagosloviti ali obred krsta, kaže najmlajša oblika cerkvenoslovanskega jezika. Tu se êko zamenjuje s kako, si stoji namesto esi, e namesto jest, instr. sg. fem. imamo v Knezošk. arh. I. on' te omaži zdravu krizmu sp(a)seniê.

Posebno poglavje so rubrike. V teh naših fragmentih se tu pojavlja v glavnem samo izpadanje končnega -t v 3. os. sg. in pl. prezenta. Pozneje, v drugih fragmentih lahko lepo spremljamo ta razvoj, ravno rubrike postajajo nosilec vseh ljudskih, narečnih elementov v misalnih tekstih. Vidimo torej, da je vprašanje jezika v obrednih knjigah (zlasti v misalih) tesno povezano s funkcijo določenega teksta. Kolikor je besedilo povezano z "božjo besedo", ki se mora ohraniti nedotaknjeno, toliko bolj je tudi jezik bolj arhaičen. Kolikor pa se bolj primika javni rabi, toliko se bolj in bolj vključuje kot neposredni ali posredni soudeleženec ljudstvo in toliko več imamo živih ljudskih elementov živega govora. Ker so branja nebiblijskih tekstov v brevirjih namenjena duhovnikom in ker je težnja, da mora on homilije, pridige ali življenjepise svetnikov kar najbolje razumeti, da bi lahko iz njih črpal primere za svoje pastoralno delo med ljudstvom, je jasno, da so brevirska branja bolj podvržena vplivom živega govora. Tudi rubrike v misalih in brevirjih so namenjene duhovniku, ki jih mora razumeti, da ne naredi napake pri celebriranju, zato je jezik v njih poln ljudske govorice - necerkvene, govorjene, narečne. Tako najdemo tukaj čakavske oblike, besede iz živega ljudskega govora ali pa morda samo posebno zapisan glas. Naj spet navedem primer fragmenta dvolista z notnim zapisom in glagolskim besedilom v NUK. Tu je v eni molitvi - verjetno post communionem - po sem skonani života, kjer je skonani češka beseda, tak čehizem pa še potrjuje zapis Egda goćeši poi, kjer je g namesto h. Prof. Mareš je pokazal, da so ta g pisali benediktinci v samostanu Emauzy v Pragi do začetka 15. stoletja. Ker je bil doslej kot unikum glagolskega besedila z notami bil znan le strachovski fragment, je očitno, da imamo v našem primeru drugi tak fragment, ki izhaja s Češkega.

Ali imamo kakšna pričevanja, da so na fragmentih, najdenih v Sloveniji, kakršni koli sledovi slovenskega jezika? Doslej jih nisem mogel najti in tako bi tudi odgovoril na Miklavčičevo trditev, češ da so glagolska besedila oz. obredne knjige nastajale pri nas. Vse to gradivo je moralo priti z duhovniki z Juga, ki so bili morda tudi ordinirani v Ljubljani, pa so zaradi pomanjkanja duhovnikov zaradi protestantizma in zaradi vojn z Benečani ostali kot kaplani ali župniki v slovenskih krajih, s seboj pa so nosili potrebne knjige - misale in brevirje.

Nada Morato

OSEMDESET LET PO SMRTI UČITELJA FRANA ORLA

Preteklo jesen, 17. oktobra 1999, so v Kortah, na mestu, kjer je stala prva ljudska šola, ob njeni 180-letnici postavili spominsko obeležje. Postavili so ga tudi na sosednji stavbi, Orlovi šoli iz leta 1907.

Franc Orel je bil rojen v Kopru leta 1873. Končal je koprsko učiteljišče in bil 3. oktobra 1892 nameščen na kortežansko šolo. Tu je poučeval 27 let. Od šolskega leta 1900-1901 je šolo vodil kot nadučitelj. Njegov prvi kolega je bil domačin Anton Tul, nato pa žena Marija. Boril se je za gradnjo šolske stavbe in se vsestransko razdajal. Umrl je 24. junija 1919. Pokopan je na častnem mestu kortežanskega pokopališča.

Ker je poteklo osemdeset let od njegove žalostne smrti, je prav, da se v naslednjih vrstah spomnimo časa na prehodu iz 19. v 20. stoletje in trpljenja, ki so ga bili deležni naši predniki, da so Slovenski Istri ohranili lastno kulturno podobo.

Orel se je l. 1903 poročil s svojo sošolko Marijo Komac, rojeno v Dvoru pri Bovcu leta 1873. Imela sta enega otroka, ki jima je zaradi bolehnosti kmalu umrl. Z družino Jožeta Kleve iz Cetor so bili botri in somišljeniki. Ta družina je ohranila nekaj Orlovih knjig in revij, kar zdaj hrani knjižnica Osnovne šole Vojke Šmuc iz Izole. Šolskega arhiva iz njegovega časa (in z njim tudi Kronike), iz katerega bi lahko kaj razbrali o njem in njegovem času, ni. Kar bo povedano v naslednjih vrsticah, je vzeto iz virov, ki so mi bili dostopni, in iz pripovedovanja domačinov.

Nadučitelj Fran je bil vzoren pedagog in sadjarski učitelj. Vodil je kulturno življenje tega območja. Skupaj s svojim predhodnikom se je z domačini boril za to, da bi v Kortah sezidali stavbo državne šole. Korte so farno šolo dobile že leta 1815, ljudsko pa 16. oktobra 1819. Nanjo so z dekretom namestili učitelja Mateja Gianolo, ki je poučeval v ilirščini – idiome ilirica (starocerkvena slovanščina, pomešana z govorom domačinov). Pouk je potekal v majhni stavbici in v težkih razmerah. Šola, ki je imela na prehodu stoletij že veliko učencev (224 šoloobveznih, pouk jih je obiskovalo približno 74 odstotkov), se je stiskala celo v treh prostorih, razpršenih po vasi. Za gradnjo slovenske šole pa ni in ni bilo denarja. Proti podpiranju gradnje slovenske šole v mestnem svetu Izola je vladal odpor. Medtem ko je v nekaterih slovenskih vaseh ustanovitvi italijanske šole botrovala potujčevalna zveza Lega nazionale, se v Kortah to ni zgodilo. Izolani nad Lego niso bili navdušeni, pa tudi ne, da bi Čičem in Hrvatom (prebivalcem Kort) zidali palačo. Po mučnem naprezanju je Orel leta 1907 s prispevki dežele in s prostovoljnim delom

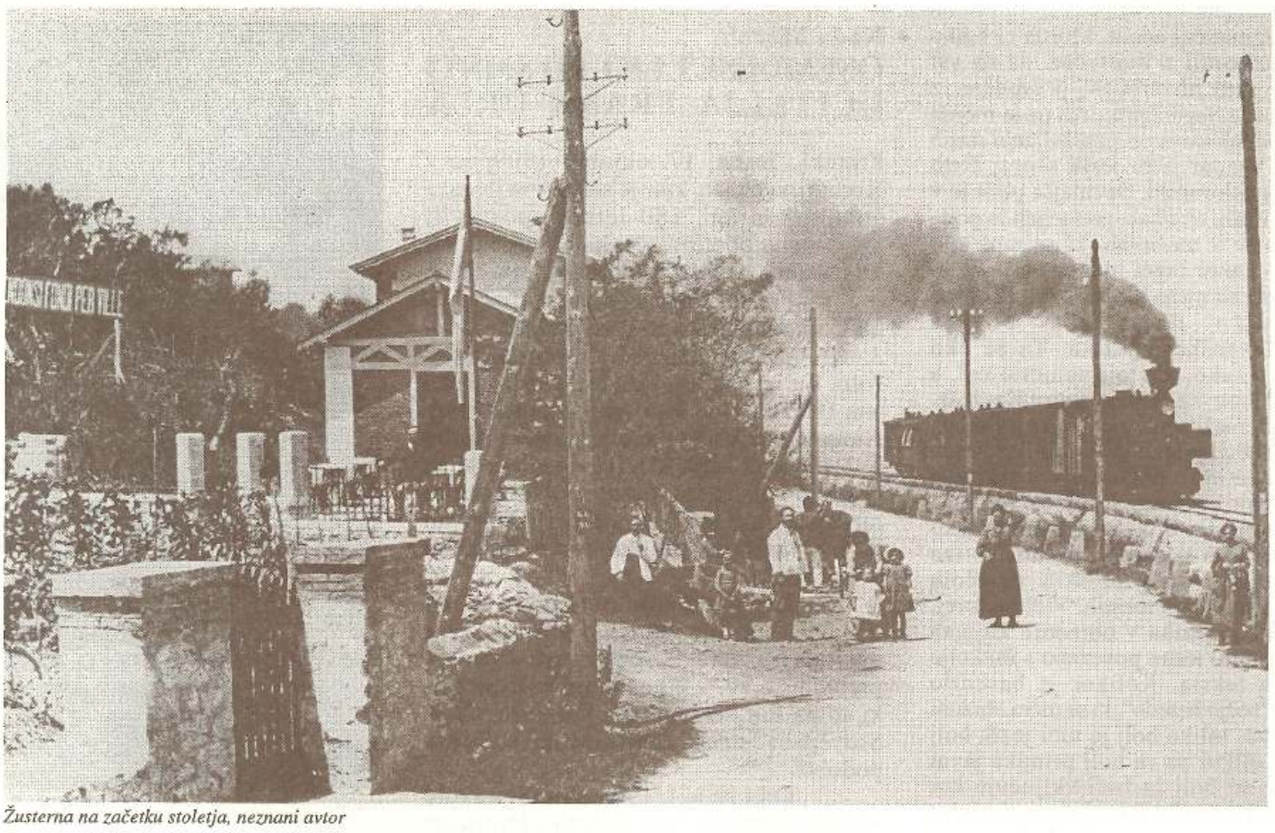

Nadučitelj in organist Fran Orel z ženo, učiteljico Marijo

domačinov na lepem mestu zgradil zračno šolo s tremi učilnicami in učiteljskim stanovanjem. Stavba je še danes ponos kraju.

Naš učitelj je vodil društvo Edinost in Učiteljsko društvo v koprskem okraju. Vodil je domačine na političnih zborovanjih v Dekanih, Kaštelu, Pri Roti v Vali, v Sv. Luciji. Potegoval se je za slovensko občino v jugozahodnem delu Šavrinije s sedežem v Kortah. Ob razpadu Avstro-Ogrske je v kraju vodil Narodni svet, ki je skrbel za red in ozaveščal ljudi za samoopredelitev v skladu z Wilsonovo listino o samoodločbi narodov. Ko je 5. novembra 1918 italijanska vojska prišla v Korte, je lahko le gledal, kako so tablo tega odbora odstranili in se izživljali nad njo. Bil je priča aretacije, grdega ravnanja in izgona župnika Nartnika (istočasno s škofom Karlinom). Tega so poleg slovenstva dolžili tudi kraje monštrance. (Zaradi slovenskega posvetila času, v katerem je nastala, leta 1917 ob majniški izjavi, jo je skril pred okupatorsko vojsko.) Orel je bil tudi priča odstranitvi slovenske besede in pisave iz cerkve ter nastavitvi italijanskega duhovnika, vojaškega kurata. Ob koncu šolskega leta 1918/19 ga je zlomilo. Z učenci je moral po italijansko peti pred izolskim županom. Ko je dirigiral, je jokal. Naslednjo, kresno noč ga je zadela kap. Pokopal ga je njegov prijatelj, krkavški dekan Škerbec, kateremu so prepovedali celo moliti po slovensko. Za njim je žalovala žena, ki so jo kmalu uvrstili med predčasno upokojene in policijsko zasledovane osebe. Za njim so žalovali učenci, starši in cela skupnost.

Orel je postal simbol kresne noči, ki je Kortežane spremljala s pokončno držo naslednja leta fašistične vladavine.

Žusterna na začetku stoletja, neznani avtor

dr. Duša Krnel - Umek

VPRAŠANJE USTANOVITVE SLOVENSKE UNIVERZE NA PRIMORSKEM

Slovenska znanstvena fundacija je v letu 1999 pod vodstvom dr. Darje Piciga izvedla strokovno ekspertizo Stališča akademske skupnosti o nadaljnjem razvoju visokega šolstva v Republiki Sloveniji. Izsledki ekspertize so bili predstavljeni na tiskovni konferenci 10. februarja in na simpoziju 18. aprila 2000 v Ljubljani. Vprašanje ustanovitve slovenske univerze na Primorskem je bilo obdelano v posebni študiji. Pričujoči tekst povzema ugotovitve iz študije in je bil prav tako predstavljen na simpoziju. Študija obravnava zgodovinske podlage razvoja slovenske inteligence na zahodnem slovenskem etničnem ozemlju v 19. in 20. stoletju. Prikazan je vpliv zahodnih romanskih in severnih germanskih interesov na Jadranu pri oblikovanju univerzitetnih in znanstvenih institucij v treh časovnih razdobjih: do leta 1954, od leta 1954 do leta 1990 in od leta 1991 do leta 1999. Podrobneje so analizirane usmeritve in programi za visoko šolstvo in raziskovanje po letu 1991 glede na vsebino in kontekst ter kaj pomeni ustanovitev primorske univerze za razvoj slovenskega naroda in države v okviru procesov vključevanja Slovenije v Evropsko zvezo in globalizacije.

Do leta 1954

O slovenščini kot učnem jeziku na Primorskem obstajajo podatki že pri Primožu Trubarju v predgovoru njegovega dela *Ta prvi dejl tiga Noviga testamenta*, kjer piše, da ga je tržaški škof Peter Bonomo vzgajal in učil "v laškem, nemškem in slovenskem jeziku". Vprašanje nacionalnih šol je bilo nato izrečeno v času Napoleonovega Kraljestva Italije, ki je dalo italijansko gimnazijo v Postojno, italijansko univerzo v Zadar in slovanske (slave) – slovenske šole v Ljubljano. Slovenščina je bila učni jezik leta 1815 po podatkih, da je bila v tržaški okolici italijansko-kranjska šola in v Dolini nemško-kranjska šola.

V publikaciji, ki jo je izdal sardinski generalni štab leta 1845, so Italijani postavili mejo bodoče Italije k Postojni, na Snežnik in vzhodno od Reke. V imenu napredka in civilizacije so zapisali: "Slovani ostanejo Slovani, dokler bodo ostali barbari. Zapadli bodo naravnemu zakonu civilizacije. Najboljše orodje asimilacije je bila vedno šola."

Zaradi protestov, v katerih so zahtevali, da se odprejo šole v italijanščini, so bili vladajoči krogi pripravljeni odpreti italijanske šole, vendar tudi nemške in slovenske. Časopis Giornale del Lloyd Austriaco je sredi 19. stoletja poudarjal, da je poslanstvo Avstrije v Evropi ustvariti svobodno slovanstvo nasproti ruskemu slovanstvu in zavarovati evropsko svobodo in civilizacijo nasproti jugovzhodu. Univerza v Trstu naj bi skrbela za intelektualne in materialne potrebe petih italijanskih pokrajin v Avstriji: Trento, Furlanijo, Trst, Istro in Dalmacijo.

Na Primorskem je v času pod italijansko okupacijo fašizem ukinil vse slovenske šole, uničil kulturo in gospodarstvo, požgal kulturni dom v Trstu, sežigal knjige in arhive ter prepovedal govorjenje v slovenskem jeziku v javnosti. Slovensko inteligenco so nasilno premeščali v notranjost Italije ali pa se je morala izseliti.

V Trstu so leta 1919 ustanovili najprej inštitut, leta 1924 pa Ekonomsko in trgovsko univerzo, ki je leta 1938 prerasla v univerzo. Leta 1938 je Mussolini postavil tudi temeljni kamen za novo univerzitetno poslopje. V zgodovini univerze piše, da jo je leto 1938 zaznamovalo z rasističnimi zakoni. Označeno je kot tragično leto, ko so preganjali Jude, ne pove pa veliko o preganjanju Slovencev.

Med vojno po kapitulaciji Italije, zlasti pa po vojni, so Slovenci na Primorskem tostran in onkraj meje začeli z obnovo vseh osnovnih in srednjih šol, ki so bile ustanovljene pod Avstrijo. V Slovenski Istri so morali več srednjih šol ustanoviti na novo. Njihovo

ustanavljanje pa je šlo glede na zgodovinski zaostanek Primorske prepočasi.

Od leta 1954 do leta 1990

S hitrejšim razvojem gospodarstva v Istri po letu 1954, ko je cona B STO pripadla Jugoslaviji, je rasla potreba po prebivalstvu z višjo izobrazbo. Za potrebe pomorskega gospodarstva je bila leta 1960 ustanovljena Višja pomorska šola, za potrebe ostalega gospodarstva pa so v 60. in 70. letih nastajali dislocirani oddelki fakultet in visokih šol iz Ljubljane in Maribora.

Leta 1975 je bilo načrtovano, da bo "osnovni koncept razvoja višjega in visokega šolstva slonel na organizaciji tistih študijskih smeri, ki jih narekujejo pomorska orientacija Obalne regije in izkazani kadrovski deficit v gospodarstvu in družbenih dejavnostih". Zaradi pomanjkanja spodbud na lokalni in volje na državni ravni niti fakultetni oddelki niso zaživeli. Pomanjkanje razvojne politike na Primorskem se je tako kazalo na področju visokega šolstva in raziskovanja. V socialističnem sistemu, ki je "izrazito rezal predvsem na vrhu, najbolj produktivni kader, je tako ravnanje povzročilo izseljevanje oziroma na dolgi rok prilagajanje navzdol", kar je bilo najusodnejše za Primorsko.

Od leta 1990 do leta 1999

V letu 1991 je bila opravljena študija Obala – nič več provinca: ali zakaj potrebujemo novo univerzo, v kateri so bili univerzitetni programi vezani na značilnosti tega območja. Na Skupnosti obalnih občin je bila leta 1992 ustanovljena Strokovna skupina za visokošolsko središče, ki je delovala le kratek čas. Pripravljen je bil program razvojno-raziskovalnih nalog, zbrani so bili osnovni podatki o prostorskih potrebah ustanov in potrebni gradbeni dokumentaciji. V Pismu o dobrih namerah za ustanovitev Univerze zahodne Slovenije je bilo navedeno: "Univerza bo združevala in izvajala programe, ki jih ne izvajata univerzi v Sloveniji. Njeni programi bodo usmerjeni v prihodnost in temeljili na mednarodnem sodelovanju."

Kmalu nato je zunaj prvotne skupine nastalo drugo pismo o namerah, v katerem je bil govor samo še o visokošolskem središču – Pismo o nameri za ustanovitev visokošolskega središča na slovenski obali. Prvotna skupina pa je bila razpuščena.

Slovenska država ni pokazala razumevanja za ustanovitev Univerze na Primorskem, kar bi pričakovali še zlasti po spremenjenih razmerah, ki so nastale po osamosvojitvi. Medtem ko so sosednje države gradile nove univerze in znanstvene centre, Slovenija na tovrstne pritiske ni odgovorila istočasno in z enakovrednimi ukrepi; enakovredno v smislu utrjevanja svojih meja, sploh pa veliko premalo v smislu povezovanja slovenskega intelektualnega potenciala tostran in onkraj meje.

Razvoj v 90. letih je pokazal, da se uresničuje koncept višjih šol in fakultet, ki je bil leta 1975 še sodoben, danes pa bi potrebovali univerzo "ameriškega tipa". Kot pred četrt stoletja, ko ni bilo politične volje za tedaj strokovno napredno zasnovo, ki bi do danes že dala lastno univerzo, tako leta 1993 ni bilo možnosti za sodobni koncept univerze, za kar je bila pripravljena strokovna ekspertiza in je bilo dovolj usposobljenega kadra.

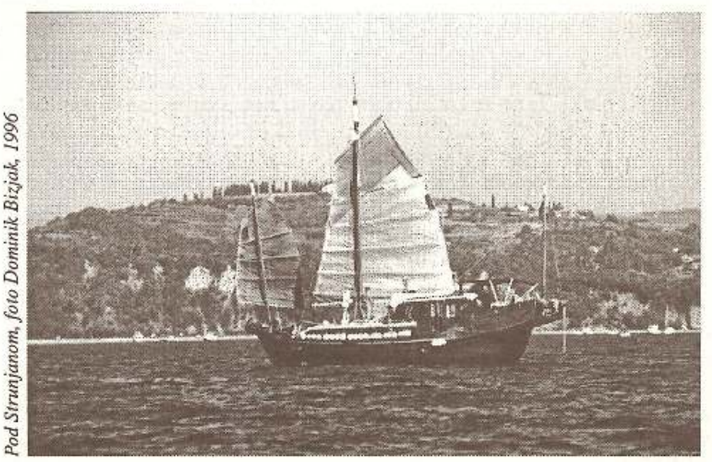
Iz opravljene analize izhaja, da bodo posledice zaradi šibkega zgodovinskega spomina in lahkotnosti pri prevzemanju tujih idej in sugestij, če se bodo nadaljevale v nakazani smeri, za Primorsko in celotno Slovenijo dolgoročno usodne. Kaže, da Koper ni pravo duhovno in intelektualno okolje, ki bi bilo na univerzitetnem nivoju sposobno dopustiti kaj novega. To je seveda tudi v duhu tistih silnic, ki so stoletja težile za prevlado na tem slovenskem delu in se temu tudi sedaj ne odrekajo.

Slovenija potrebuje primorsko slovensko univerzo:
- novo, moderno in elitno, da se bodo na njej šolali najboljši študentje in da bodo na njej predavali najboljši profesorji iz domovine in tujine,
- z enakimi možnostmi za ženske, ker jih v primerjavi z moškimi do sedaj doktorira le 33,2 %, redno profesuro pa doseže samo 9,5 %, čeprav jih diplomira več kot moških – 61,6 %,
- ki bo utrjevala slovensko nacionalno istovetnost in s tem razpoznavnost v sosedstvu in v svetu,
- ki bo gojila slovenski jezik, za komuniciranje s svetom pa tudi angleški jezik,
- ki bo razvijala študijske smeri, ki so življenjsko pomembne za primorsko območje in so strateškega pomena za državo,
- kjer bosta študij humanistike in družboslovja zasnovana primerjalno,
- ki se bo posvečala študiju zamejstva in slovenskega izseljenstva,
- ki bo gospodarsko, politično, ozemeljsko in kulturno zagotovila slovenskemu narodu kader, da bo državo postavil v enakopraven položaj s sosednjimi državami in v mednarodnih okvirih,
- ki bo znala odgovoriti na izzive časa in prostora tukaj in zdaj.

Primorska slovenska univerza je vprašanje preživetja Primorske in Slovenije.

Pogled na Piran, foto Dominik Bizjak, 1998

Pod Strunjanom, foto Dominik Bizjak, 1996

dr. Branka Berce - Bratko

ZAVAROVANA OBMOČJA V SLOVENIJI IN TURIZEM NA PODEŽELJU

Ena izmed temeljnih identitet naroda je nedvomno kulturna dediščina. Vse premalo je zavesti o osnovnem poslanstvu dejavnosti varovanja naravne in kulturne dediščine, predvsem konservatorstva kot interdisciplinarne stroke oziroma neposrednega varstva. Konservatorstvo je v osnovi preučevanje, posredovanje pomena, bistva varstva in zakonitosti razvoja gmotnih ostalin preteklosti z namenom, da bi bolje poznali, predvidevali in načrtovali prihodnost. Kulturno dediščino varujemo tudi zato, da ohranjamo izročeno okolje, da si zagotovimo pomemben del kulturnega življenja, ki pripoveduje o kulturnih, civilizacijskih, tehničnih, umetnostnih, zgodovinskih, ekonomskih in drugih odnosih ter dogajanju v času in prostoru. Kulturni spomeniki so predvsem kulturnopričevalne materialne ostaline preteklih dob; varujemo jih zato, da jih v neokrnjeni in izvirni obliki ohranimo sebi in zanamcem kot eminentno pričo o človekovi kulturi in civilizaciji (Ivan Sedej 1977). Potrebno je obravnavati naslednje vidike:
– teoretične osnove,
– zakonske osnove,
– konkreten primer.

Bistvo varstvene dejavnosti je v prepoznavanju, vrednotenju in čim ustreznejšem ohranjanju in vključevanju dediščine v današnje in prihodnje življenje in s tem vključevanje v razvoj – sonaravni oziroma trajni razvoj, ki je edino sprejemljiv razvoj, če to teoretično in praktično povzamemo po konferencah v Riu l. 1992 in Kiotu l. 1997. Že UNESCO-ova Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine meni, da pomeni poškodovanje ali izguba vsakega primerka naravne ali kulturne dediščine siromašenje dediščine vseh narodov sveta (UNESCO-va Konvencija, ratificirana l. 1974).

Teoretično izhajamo iz definicije Sveta Evrope o integralnem varstvu, ki pravi, da je to celovita in skupna obravnava objekta in območja, ki vključuje tudi kulturno krajino kot enotni organizem in to po fizični ter vsebinski plati, ki presega ozek kulturni vidik, in prav zato predstavlja enega od poglavitnih ciljev varstvenih prizadevanj nasploh. Vsebuje vrsto ukrepov na različnih strokovnih in upravnih ravneh. Ti ukrepi naj bi zagotavljali ohranjanje dediščine, njeno vzdrževanje, rabo in prilagoditev potrebam okolja in družbe.

Pri reorganizaciji prej enotne varstvene službe na resor okolja ter prostora in na resor kulture smo s stališča zagotavljanja javnega interesa kulturne dediščine – še posebno zaradi nadomestitve pojma naravna dediščina s pojmom narava – v nastajajoči varstveni zakonodaji zavarovali pojem kulturne dediščine v vsej širini, in sicer z namenom, da zagotovimo varstvo vseh enot naravnega in človekovega okolja, ki imajo kulturno vrednost (Jelka Pirkovič: Okvir za delitev strokovne pristojnosti, UKD RS, 1996).

Za to smo poskrbeli z delitvijo celotnega sklopa varstvene dejavnosti, kar je v skladu s stališči varstvenih prizadevanj v tujini (združevanje naravne in kulturne dediščine – UNESCO in v Veliki Britaniji l. 1994) kakor tudi z dolgoročnim vidikom varstva kulturne dediščine. Podobno se je zgodilo tudi v 60. letih, a zaradi tehničnih vprašanj ni prišlo do izvedbe v praksi. Razkol je obstajal na vsebinski ravni nekdaj skupnih varstvenih kategorij, kot so narodni, regijski, krajinski parki. Ti so se začeli obravnavati kot izvirna naravovarstvena kategorija oziroma inštrument, ki služi le ciljem varstva narave. Kulturnodediščinske sestavine prostora in vrednote pa postajajo vedno bolj omejene na sektorski interes v zavarovanem območju (kmetijstvo, gozdarstvo, poselitev). Na območjih zavarovane krajine in parkov občasno prihaja do podvajanja dela, še pogosteje pa do odsotnosti ali le površnega obravnavanja kulturne dediščine s strani dejavnosti varstva narave.

Pojem kulturne dediščine določa Zakon o varstvu kulturne dediščine. Po njem so kulturna dediščina nepremičnine in premičnine ter njihove skupine ali posamezni deli, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, arheološkega, umetnostnega, etnološkega, znanstvenega, socialnega, tehniškega ali drugega kulturnega pomena v javnem interesu in so zato v skladu s tem zakonom evidentirani kot dediščina.

Divjina kliče I, foto L.D., 1999

Parki so sestavni del identitete države oziroma regije. Delimo jih na narodne, regijske in krajinske. To so območja, ki so posebnega pomena za varovanje narave in kulturne krajine. Za področje narave so to predvsem habitati, v primerih kulturne krajine pa so zelo različne vrste in med te sodijo tudi učni parki tradicionalnih rastlin, ki jih imenujemo kulturno-krajinski parki. V nadaljevanju bo predstavljen projekt, prilagojen razmeram v Istri.

Praktični del projekta je oblikovan na osnovi izkušenj, ki jih imam iz Škotske, kjer sem planirala oziroma sourejala park v okolici Glasgowa ob jezeru Loch Lomond. Bila sem tudi koordinatorica mednarodnega projekta z naslovom Vzpostavitev Notranjskega parka in biosfernega območja Notranjski kras. Prav iz teh izkušenj sem pripravila praktičen primer – Priprava Notranjskega parka (1994–1996), ki prikazuje, kako naj bi bilo organizirano območje, ki naj bi služilo kot kulturno-krajinski park in si s kulturno-turistično ponudbo razvilo gospodarsko osnovo za park ter ožje oziroma širše območje z delovnim naslovom Notranjski park, ki uradno še ni razglašen kot zavarovano območje.

Zakonodajne osnove

Zakonodajne osnove so:
– Zakon o varstvu narave (UL 96/1999), kjer so zakonske in teoretične osnove za razglašanje območij, kot so parki, in s tem tudi krajinski parki v javni ali zasebni lasti,
– Zakon o varstvu kulturne dediščine (UL 7/1999), še posebej tisti del, ki govori o kulturni krajini in razmerju med kulturnimi spomeniki in kulturno krajino,
– Zakon o skladnem regionalnem razvoju, ki v svojih kriterijih za razvoj regije daje poseben poudarek prav zavarovanim območjem, krajinam oziroma parkom od regionalnih do krajinskih.

Kadar govorimo o razvoju neke gospodarske panoge, moramo poznati tudi temeljno zakonodajo. Za turizem sta to Zakon o pospeševanju turizma in Resolucija o razvoju turizma oziroma nacionalni program turizma, sprejet pa je bil tudi Zakon o naravi, ki je sistemski zakon in v bistvu omogoča razglašanje parkov.

Dolgoročni oziroma srednjeročni plan prostorskega razvoja Republike Slovenije, ki je bil potrjen in objavljen v Uradnem listu januarja letošnjega leta, nam kaže, da naj bi bilo za zavarovana območja razglašenih približno 30 odstotkov slovenskega ozemlja. Obsegala naj bi en nacionalni park, večje število regijskih (16), ki so še vedno v pristojnosti države, in pa krajinske parke, ki so glede razglašanja kot tudi urejanja oziroma skrbi zanje v pristojnosti lokalnih skupnosti.

Slovenija se pospešeno približuje Evropski uniji, sprejema izredno veliko število zakonov in se harmonizira z Evropsko unijo. Podeželje oziroma okolje pa ostajata nekako delno zunaj teh okvirov, zato je Avstrija ob koncu svojega polletnega mandata sprejela posebno deklaracijo o razvoju podeželja – Dunajsko deklaracijo o razvoju podeželja v razširjeni Evropi, v kateri ugotavlja, da v 26 evropskih državah razvoj podeželja ni izključno v pristojnosti

lokalne uprave oziroma držav, ampak da nanj čedalje bolj vpliva tudi Evropska unija in da bo potrebno v zvezi s tem kaj več narediti na zakonodajnem področju in tudi v drugih pogledih.

Dunajska deklaracija o razvoju podeželja v razširjeni Evropi govori predvsem o tem, da je treba več narediti na področju okolja bodočih držav članic ter da mora to v večji meri kot doslej postati tudi del pridružitvenega sporazuma in zelo prestrukturirati samo okoljsko politiko.

Zelo veliko pozornost daje biološki raznovrstnosti oziroma izvajanju Konvencije o biološki raznovrstnosti in krajinski raznolikosti, ki jo je ratificirala tudi Slovenija in je pomemben element. Slovenija je majhna država in predstavlja samo 0,004 odstotka celotnega svetovnega ozemlja ter ima 0,033 odstotka celotnega svetovnega prebivalstva. Ima pa kar 1 odstotek vseh živih bitij na svetu in skoraj 2 odstotka biološke raznovrstnosti, kar pomeni veliko osnovo oziroma zaklad Slovenije za turizem in razvoj podeželja.

Zelo pomembna je tudi evropska kmetijska politika. 50 odstotkov celotnega proračuna Evropske unije predstavlja kmetijstvo, in če se Evropska unija želi širiti ali se sploh lahko, je nujno prestrukturiranje kmetijskih skladov in s tem tudi strukturnih skladov Evropske unije.

Teoretične osnove

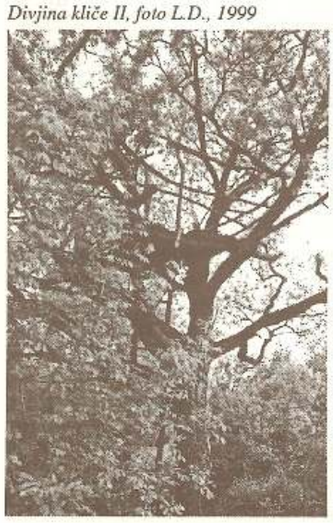
Zakonske osnove v najširšem pomenu predstavljajo tudi teoretične osnove, nove strokovne usmeritve v prostorskih in naravovarstvenih strokah ter izkušnje v tujini. S tem, ko so naravovarstveniki začeli obravnavati področje narave celostno, so novi paradigmi prilagodili tudi varstvo. To se je zgodilo takrat, ko je človek postal sestavni del narave, in zato je naravovarstvena stroka začela dojemati zavarovana območja kot tista območja, kjer živi človek v sožitju z naravo.

Območja, ki so predlagana kot krajinski parki, so v bistvu varovane kulturne krajine. Za tovrstne parke je značilno, da so v prvi vrsti krajine, ki so ohranile vrednost, da jih zavarujemo, zaradi ljudi, ki so živeli tako, da so ohranili vse njihove kvalitete. Živeli so torej na trajnosten oziroma sonaraven način. Nadgradnja tega UNESCO-vega pristopa je bila konferenca Združenih narodov v Rio de Janeiru leta 1992, ki je vpeljala kategorijo trajnosti – sonaravnosti, in orodje, s katerim to dosegamo – Agendo 21.

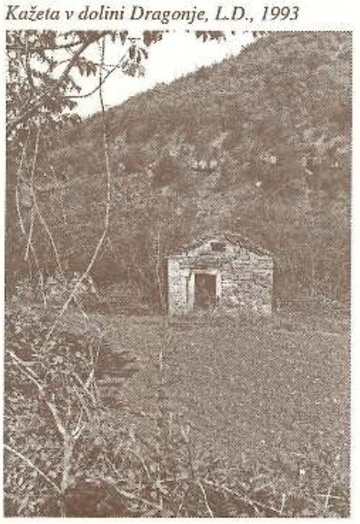
Razmerje med zavarovanimi območji in turizmom je zelo kompleksno. V veliko oporo sta mu naravovarstveni nazor, da je človek sestavni del narave, in UNESCO-v koncept biosfernih območij, ki so gospodarska območja na osnovah naravovarstva in trajnega razvoja, ki ga opredeljuje Agenda 21.

Konkreten primer bo objavljen v eni od naslednjih številk našega lista.

Divjina kliče II, foto L.D., 1999

Kažeta v dolini Dragonje, L.D., 1993

rminij Benčič

MOJA FOTOGRAFSKA POT - 1. del

Začelo se je tako: rodil sem se, kot pač vsi, točno na svoj rojstni dan, v Pomjanu, leta 1928, a mislim si, da se je moje "pravo rojstvo" zgodilo šele mnogo kasneje, ko sem spoznal svojega šolskega učitelja, ki je žal že več kot petdeset let med pokojnimi. Umrl je takoj po vojni za posledicami internacije v Nemčiji. Ime mu je bilo Oskar Pogačnik, fašistični režim ga je preimenoval v Fogazzaro Oscara. Te veliki človek mi je veliko pomenil tedaj kot osnovnošolcu pa tudi mnogo kasneje, saj je bil moj življenjski vzor, moj drugi oče.

Že v predšolskem času sva z učiteljem v Pomjanu postala nerazdružljiva. Vse dneve in še pozno v večer sem bil dobesedno prikovan nanj in tudi on name. V meni je že zelo zgodaj prepoznal nadarjenost za tehniko, saj je bil tudi sam v tem pogledu izredno nadarjen in vse svoje znanje je začel prenašati name. V šoli in prostem času je učitelj Pogačnik kar naprej nekaj "tuhtal": konstruktorstvo, mizarske veščine, mehaniko, modelarstvo, radiotehniko in drugo. Ko je videl, kako zelo me vse to zanima, sva postala pravi tandem še preden sem postal šoloobveznik. Delala sva vse mogoče naprave, popravljala praktične predmete (na primer njegov motor), izdelovala sva modele ladij, letal, železnic, tovornjakov, naredila sva tudi malo podmornico - vse našteto iz lesa, pločevine, papirja ali platna, iz tistega, kar je pač bilo pri roki. Skupaj sva naredila model podmornice, pri praktičnem poskusu v vaškem "puču", kalu, v katerem smo napajali živino, pa se podmornica ni hotela potopiti. Stal sem na nasprotni strani kala, videl, da se podmornica zapleta v bičevje, kar sem skušal preprečiti tako, da sem se potopil namesto podmornice, učitelj pa se je spustil v vodo, me rešil in me kot snop, pod pazduho odnesel domov k prestrašeni mami. Povedal je le, da se preskus podmornice ni posrečil.

Takrat v Pomjanu seveda še ni bilo elektrike, zato smo za svoje male naprave izdelovali razne baterijske člene, ki so nam napajali vse - od radioaparatov do raznih motorčkov. Letalske jadralne modele je poganjala elastika, prav tako lesene ladijske, tiste pločevinaste pa smo naprej pognali na parni pogon. S prijateljem Željkom sva naredila mali pločevinasti parnik in ga hotela preskusiti na njihovi kuhinjski mizi. Na drugem koncu mize je na polentarju čakala kuhana polenta. Zakurila sva male "lumínčke" pod kotlom parnika, pritisk pa je bil previsok in je kotel raznesel. Parnik je bil velik približno pol metra, kotel pa kot nekoliko večji kozarec. Vse skupaj je odletelo naravnost v polento, čeprav bi bilo lahko izbralo tudi drugo smer. Seveda si posledice tako pokvarjene večerje lahko predstavljate.

Spet drugič smo izdelali velik letalski jadralni model, ki je čez krila meril skoraj tri metre, zanj izdelali tudi malo kletko in vanj kot potnika dali mačko. Vse skupaj pa smo iz pokopolaiškega zidu usmerili proti spodnjemu zaselku Triban. Polet je uspel čudovito, pristanek mačke na drevesu pa je seveda druga zgodba. Mačka je kletko in del modela razcefrala in urno prišla nazaj na vzletišče.

Vsako leto za režimski praznik je bil v Šmarjah za vse okoliške šole telovadni nastop. Samo naša šola pa je imela v svojem programu ročna dela "višje" tehnične narave, zato smo ob tej priložnosti priredili poseben nastop. V napajališču za živino smo uprizorili pravo pomorsko, podmorsko in letalsko bitko. Navdušenje obiskovalcev je bilo velikansko, moj učitelj pa je seveda žel same zaslužene pohvale. Učitelj Oskar Pogačnik je bil v občini Šmarje in daleč naokrog verjetno edini, ki res nikoli ni oblekel črne srajce, zato so ga pozneje tudi deportirali v koncentracijsko taborišče.

Tako zelo tehnično in veselo so minevala moja šolska leta, čeprav moram priznati, da nisem bil prav vzoren učenec, saj je bila moja glava polna mehanskih vragolij. V 5. razredu je moj učitelj staršem predlagal, naj bi se dalje šolal v Rimu na strokovni šoli "Istituto di ingeneria meccanica". Toda doma smo bili prerevni in je učitelj napisal prošnjo za finančo pomoč, kjer pa seveda ni

(nadaljevanje na naslednji strani)

MOJA FOTOGRAFSKA POT

(nadaljevanje s prejšnje strani)

navedel, da je moj oče Franc Benčič antifašistični aktivist, ki ga je tednji režim še kako imel v evidenci. Za vsak najmanjši fašistični "praznik" ali 1. maj je moral v spremstvu karabinjerjev vsaj za teden dni v koprske zapore. Vloga za finančno pomoč bi morda še bila upoštevana, toda fašistična organizacija je izrekla zelo jasen "No"! In tako sem seveda Rim videl šele mnogo kasneje kot odrasel turist.

Še zelo mladega, mislim da jeseni 1942, me je začel oče uvajati v svojo podtalno delovanje in mi je tu in tam zaupal kaj takega, kar sem moral v ustni ali pisni obliki prenesti njegovemu sotovarišu v Šmarje. Po razpadu Italije smo v vasi organizirali mladinski aktiv in skojevsko skupino, kjer sem bil predlagan in izvoljen za sekretarja. Kmalu zatem je oče odšel v partizane, name pa je padlo breme sicer skromnega posestva. Zame je bil to velik napor, zato sem kljub težkim časom vselej iskal način, da bi sebi in drugim delo s tehničnimi posodobitvami olajšal. Bližala se je žetev, mama se je za pomoč dogovorila z nekaj ženskami, jaz pa sem preko noči v hlevu vrtal, žagal in nabijal. Rezultat je bila priprava, ki se je pritrdila na koso. Drugo jutro navsezgodaj sem svojo napravo preskusil, delovala pa je tako dobro, da so mama in žanjice samo obstale pred sveže pokošeno njivo, pobrale pokošeno pšenico in dela je bilo konec. V vasi se je novica bliskovito hitro razširila in v jeziku današnjega časa bi rekli - "naročila so kar deževala". Začeli pa so tudi govoriti, da "Erminio zna narediti ma prav vse!".

Leta 1944 je v vas prišla nemška redna vojska in postavila topovsko postojanko (govorilo se je namreč, da se mislijo Angleži izkrcati v Pulju). Večino mojih vrstnikov so Nemci mobilizirali za prislno delo. Zaradi svoje politične prepričanosti si tega nisem smel privoščiti in sem po nekajmesečnem skrivanju v domačem bunkerju, ki je bil moja splanica in skrivalnica že mnogo prej, tvegal in uspešno zbežal iz vasi. V bunkerju, ki je bil zgrajen le za trenutno rabo iz zdravstvenih razlogov prav dolgo ne bi več mogel zdržati, bil sem bled in bolehen, kot ne bi videl sonca vsaj leto dni. Uspelo mi je, da sem se zatekel k noni v Babiče. Tu sem pomagal vaščanom z raznimi deli - popravljal pokvarjene naprave, cinil posodo in krpal lonce. Med raznimi starimi predmeti sem našel, s pomočjo mlekarice, ki je dnevno hodila v Koper, pa si tudi nabavil različne pripomočke, tako da sem lahko izdelal radio-detektor in smo v Babičih, kot bi se temu reklo danes, postali medijsko informirani. Ta mali radio je omogočal, da sva s sovaščanom vsak večer skupaj poslušala Radio London. Upal bi si trditi, da je bil ta radio pravo čudo "mini" radia. Narejen je bil namreč v škatlici od vžigalic. Novica o tem radiu pa je prišla tudi do aktivistke z ilegalnim imenom Fini, ki je želela, da ga izdelam, ona pa da bi ga posredovala v bunker poveljstva mesta Koper, ki je bilo v gozdu med Borštom in Laborjem. Izdelal sem ga in ji ga dal, ne vem pa, kakšna je bila njegova usoda potem, saj je kmalu po tem prišlo do napada na bunker, s posledicami, ki jih poznamo. Bunker so fašisti razstrelili, Jakomina s Čežarjev ujeli, komandant Frenk pa se je ustrelil, da ga na bi dobili živega. K sreči jim je Jakomin pobegnil, a to je že druga zgodba.

Ko so pomladi leta 1945 Nemci zapustili postojanko v Pomjanu, sem se vrnil

Erminij Benčič s svojimi inovacijami - barvnimi filtri in programatorjem

domov. Začela se je vsesplošno navdušenje zaradi skorajšnjega konca vojne. Postal sem osebni kurir okrožnega komandanta Narodne zaščite,Zdenka in tako dočakal konec vojne na postaji NZ v Izoli. Takrat so me predlagali za službovanje na kriminalnem oddelku, kar pa se ni zgodilo. V tistem času je s svojo partizansko enoto v Piran prišel moj oče, bil je namreč politkomisar, z menoj je imel drugačne načrte pa tudi zdravja nisem bil najboljšega. Uspelo mu je, da me je demobiliziral in vključil v delo na terenu v Pomjanu. Tu sem bil tajnik prosvetnega društva Karel Kajuh in sem, takoj potem ko se je porodila ideja o postavitvi spomenika padlim, izdelal načrt in maketo za spomenik. No, tako so se tudi začele uresničevati očetove želje, da bi postal politični aktivist. Pošiljali so me na različne tečaje, zapustil sem Pomjan in na okrajnem poverjeništvu za trgovino dobil službo kot referent za široko potrošnjo. Živeli smo v dobi planskega gospodarstva, primanjkovalo je planerjev. Pa je padla odločitev, da bi me poslali v upravno politično šolo, ki je pomenila veliko prelomnico v mojem življenju.

V Gornjem Logatcu, kjer sem se šolal, sem namreč spoznal vaškega fotografa, ki pa ga je tako rad dal na zob, da mi je bil za kozarček žganja pripravljen pustiti na razpolago svoj laboratorij, kolikor dolgo sem le želel. Šola mi ni delala težav, zato so mi delo v fotolaboratoriju dovolili, čeprav so mi čez čas dali vedeti, da prav vsega v življenju ne bom mogel početi, da se bom za nekaj pač moral odločiti. In res. Šolo sem z odliko končal, prišel v Koper, kjer so me postavili za vodjo oddelka za planiranje na Okrajnem poverjeništvu za trgovino. Delal sem z veseljem, imel zelo dobre in delovne sodelavke, nekatere so bile tako pridne, da so opravile še večino mojega dela, kajti prav v tistem času sem stopil v stik z Ljudsko tehniko. Takrat nekako se je tudi v Kopru razvedelo za moje fotografsko delo v Logatcu in bilo mi je "namignjeno", da sem partijsko "zavezan", in tudi dovolj jasno povedano, zakaj sem bil poslan na šolanje v Logatec. Dovolj glasno sem se sprl in dal razumeti, da imam v življenju pravico početi to, za kar imam naravno danost, zato sem tudi zaprostil za razrešitev in odšel na Ljudsko tehniko, kjer so mi izročili ključe fotolaboratorija v Čevljarski ulici v Kopru in kjer sem začel - zares živeti.

Moja prva naloga je bila organizirati fotokrožke, sam sem si zadal še nalogo fotoreporterja in začel fotografirati vse mogoče dogodke, v izložbi pa sem večkrat tedensko fotografije postavljal na ogled mimoidočim. Ta izložbena razstavna dejavnost je pritegnila pozornost Urada za informacije pri Vojni upravi cone B STO-ja in tako sem tu in tam delal tudi zanje. Med prvimi fotokrožki je bil organiziran tisti na Gimnaziji Koper, ki ga je obiskovalo kakšnih 15 do 20 članov. Med njimi se dobro spominjam Ida Kocjančiča iz Čežarjev, Janka Kosmine, Zvesta Apollonia in drugih. Pri Ljudski tehniki sem sodeloval tudi v avto-moto sekciji, se hitro naučil vožnje in, zanimivo, brez vozniškega izpita občasno dajal inštrukcije praktične vožnje tudi drugim. Približno takrat "se je zgodila" Okroglica. Veličasten dogodek za tisti čas in presrečen sem bil, da mi je uspelo dobiti posebno dovoljenje za fotografiranje. Tako sem imel pristop na tribuno. Imel sem zelo skromno fotoopremo, samo rusko inačico leice. Tujega fotoreporterja Reutersa sem bolj z rokami in kretnjami zaprosil za teleobjektiv, s pomočjo katerega sem lahko naredil prvi portret Tita, ki je na razstavi v izložbi Čevljarske ulice vzbujal neverjetno pozornost. Pa tudi pot do Okroglice je bila zelo zanimiva. Ludska tehnika je premogla šestsedežno lancio ardeio, tajnik Ljudske tehnike Vinko Barile je omagal od naporne vožnje in mi - vozniku brez izpita - na Kozini prepustil volan, pa smo vendarle srečno prispeli.

Za vsako amatersko dejavnost je že takrat primanjkovalo denarja. Zato smo v fotolaboratoriju morali pričeti z rednim komercialnim delom za stranke. Začetek je bil zelo naporen, saj se fotografiranje dogodkov in fotografiranje dokumentov, portretov zelo razlikujeta. Ravno takrat je oblast zamenjala dokumente, naloga fotografiranja zanje pa je za območje celotnega koprskega okraja doletela Ljudsko tehniko oziroma mene. Skupaj s kolegom iz avto-mota, ki je bil "prekvalificiran" v šoferja in blagajnika, sva prekrižarila vse vasi in zaselke ter mesta Piran, Izolo in Koper. Ker pa nam je primanjkovalo filmov, sem fotografiral po dve osebi skupaj. Tako so nastajale prav smešne situacije, kajti ljudje niso bili pripravljeni pozirati s prvim, ki je bil pri roki. Akcija tako obsežnega fotografiranja je bila prezahtevna za samo enega fotografa in tako je Ljudska tehnika v službo vzela še dva. Spomnim se vročega julija, ko je bilo fotograrifanje na vrhuncu. Bilo je v Loparju.

(nadaljevanje prihodnjič)

Silvan Prodan

RACARI, REKA, TRST, SANTIAGO DE CHILE

V soboto, sredi marca 1953, je v zaselek Racari pod Martinci prinesel poštar uradno vabilo za Guerina Buršiča, rojenega 16. 2. 1934, naj se čez 30 dni javi naborni komisiji Uprave vojaškega odseka v Buzetu. Ker je bil Guerino zaposlen kot strugar v tovarni motorjev Torpedo na Reki, je šla mama Bepa že naslednji ponedeljek zgodaj zjutraj do dve uri pospešene hoje oddaljene železniške postaje Počekaj nad Buzetom. Tu je stopila na vlak, ki je vozil iz Pulja proti Ljubljani, ter zgodaj popoldne prestopila v Sv. Petru na Krasu (današnji Pivki) na vlak iz Ljubljane za Reko in pred mrakom prispela na železniško postajo največjega jugoslovanskega pristanišča.

Na postaji je seveda ni nihče pričakal, ker o kakšnem predhodnem telefonskem sporočilu takrat še misliti ni mogla. Na srečo je bila hiša na Tržaški ulici št. 3, kjer je pri stricu Juvakinu stanoval sin Guerino, le kakšnih 10 minut hoje oddaljena od železniške postaje. Tako je potrkala na vrata, še preden sta se samska svak in sin spravila k večerji. Razumljivo, da Bepa ni prišla na Reko praznih rok, ampak je iz pletene torbe povlekla že pečeno domačo kokoš, po kos pršuta in pancete ter seveda velik hleb pod črepnjo pečenega kruha iz mešanice pšenične in koruzne moke, kar mu je zagotavljalo dolgotrajno svežino.

Vsa prestrašena, svak in sin, sta Bepo takoj zasula z vprašanji, kaj se je zgodilo, da se je tako nenadoma odločila za prihod v mesto. Utrujena od celodnevnega potovanja je Bepa potegnila iz torbe modro ovojnico z vabilom naborne komisije, na katerem je tudi pisalo, kaj vse doleti nabornika, če se ob točno določenem dnevu ne javi komisiji. Zato in da bi se izognila vsakršnim zapletom, je mama Bepa, namesto pošiljanja po pošti, raje kar sama prinesla vabilo. Obenem pa je izkoristila priložnost, da je obema »zdomcema« prinesla še kaj domačega za pod zob. Seveda ni pozabila niti na pletenko domačega vina.

Zato pa res ni bilo treba potovati na Reko, je modroval sin Guerino, saj je še cel mesec do naborne komisije. Toda noben še tako utemeljen razlog ni mogel omajati Bepinega prepričanja o pravilnosti njene odločitve, da hkrati preveri, kako se znajdeta daleč od doma svak in sin. Njena skrb je bila povsem dobronamerna, čeprav ji je bila dobro znana svakova iznajdljivost tako med NOB, ko je prepričeval sovrstnike o nujnosti pristopa v partizane za borbo proti tujemu zavojevalcu, ter zbiral obleke, obutev in orožje za novopristopnike, kot pri organiziranju narodnoosvobodilne oblasti takoj po vojni. Ob tem pa ni mogla pozabiti, kako je marsikateri sovaščan z zlobno zavistjo gledal na Juvakinovo prirojeno inteligenco in sposobnost. Zato so ga ti isti zavistneži že leta 1946 prijavili za obvezno delo v rudniku črnega premoga v Labinu, čeprav bi bil mnogo koristnejši pri delu Krajevnega ljudskega odbora, kar je nedvomno dokazal že pri pripravi in sami gradnji prvega

Spomin na prihod v Italijo, Opčine, 1953

zadružnega doma v Krušvarih v Istri.

Juvakin seveda ne bi bil Juvakin, če ne bi tudi delovne obveznosti v rudniku vzel enako resno kot vsake druge zadolžitve, ki bi mu jo naločila nova ljudska oblast, ki jo je tudi sam z vsemi svojimi močmi pomagal soustvariti. Tako se je določenega dne jeseni 1946 javil na upravi Istrskih rudnikov v Labinu, kjer so takoj ugotovili nesmiselnost žrtvovanja tako vsestransko sposobnega človeka za kopanje premoga v rudniškem rovu. Ker v rudniški upravi zanj niso imeli ustreznega prostega delovnega mesta, se je Juvakin naslednje jutro samoiniciativno s kamionom, ki je na Reko vozil premog, odpravil v veliko mesto ter se javil v pristaniški upravi, kjer so ravno potrebovali vestnega skladiščnika v prehrambenem oddelku. Juvakin je tako s svojim naravnim nastopom kot z vselej preudarno besedo naredil vtis zaupanja vrednega človeka. Tako ga ob sprejemu v delovno razmerje niso spraševali niti glede aktivne udeležbe v NOB niti po članstvu v Komunistični partiji, v katero je bil sprejet že leta 1943. In skladišče prehrane v reškem pristanišču je nadzoroval do svoje prezgodnje smrti leta 1975.

Že leta 1948 si je bil Juvakin v hiši na Tržaški cesti 3 nabavil dvoinpolsobno stanovanje z lepim vrtom, kjer je gojil sadje in zelenjavo. Jeseni leta 1950 je povabil k sebi na Reko tudi nečaka Guerina, ki je opravil malo maturo v Livadah, ter mu priskrbel mesto strugarskega vajenca v tovarni Torpedo. Šestnajstletni Guerino je bil dela na stružnici tako vesel, da je že po enem letu opravil izpit za kvalificiranega strugarja, po dveh letih pa še za visokokvalificiranega. Tudi sicer mu je tehnično delo šlo vedno hitro od rok. Že kot 12-letni deček je izdeloval najlepše lesene paštore v vasi. To so objemke za prednje noge goveda, povezane med sabo z 20 cm dolgo verigo, da se govedo ne more oddaljiti od mesta, določenega za pašo.

Na dan pregleda pred naborno komisijo je oče Francik na voz vpregel oba po poldrugo tono težka istrska vola ter sina Guerina s tremi vrstniki in vaškim harmonikarjem že navsezgodaj odpeljal v Buzet. Na poti so dohiteli še vozove iz Prodanov, z Vrha, iz Vidacev in Marincev. Vsi skupaj, ob zvokih harmonikarjev ter z glasnim petjem, so pripeljali na Fontano pred upravo Vojaškega odseka. Harmonikarji so utihnili, prav tako pevci, naborniki pa so drug za drugim vstopali v nekakšen predprostor z obešalniki, kjer so se na ukaz uniformiranega uslužbenca vsi slekli do golega. Nato so drug za drugim vstopali v sosednji prostor, kjer jih je uniformirani vojak stehtal, jim ob posebnem lesenem stebru zmeril višino, nakar jih je starejši vojak z oficirskimi oznakami pregledal spredaj, zadaj, podplate, zobovje, oči ter narekoval štirim sedečim uniformirancem za mizo: sposoben, sposoben, sposoben itd. Skratka, vsi so bili sposobni.

Po končanem pregledu so se naborniki vrnili v predsobo, se oblekli in zunaj počakali, da jim je vojak prinesel rumenkasto bele naborne izkaznice s črnim napisom na prvi strani: *REGRUTNA ISPRAVA* na sredi, v spodnjem desnem kotu pa: *Brižljivo čuvati.*

Ko je Guerino odprl izkaznico, je na drugi strani zaprepadeno prebral: *Sposoban za vojnu službu u mornarici.* Zapis je nanj deloval kot strela z jasnega,

kajti vedel je, da je rok služenja v mornarici tri leta. Sam je bil pripravljen žrtvovati dvoje svojih mladeniških let v pešadiji, nikakor pa ne treh let v mornarici. Pred stavbo je srečal matičarja Orlanda Kajina in ga vprašal, zakaj so ga določili v mornarico, ko pa se je že na predvojaški vzgoji opredelil za tankista oziroma pešadijca. Orlando mu je po pravici pojasnil, da fante iz notranjosti pošljejo v mornarico, one iz obalnih krajev pa v pešadijo, tako da so oboji usposobljeni za obe funkciji.

Guerina matičarjeva razlaga ni prepričala. Brez besed je stopil do očetovega voza in ga prosil, naj ga pelje domov.

- Kaj pa ostali? Se ne boš veselil z njimi? ga je pobaral oče.

- Ni mi do veseljačenja. Če boste Vi počakali ostale, grem sam domov peš, je mrko odvrnil Guerino.

Očetu ni preostalo drugega, kot da pobere vreči sena pred voloma in se s sinom odpelje proti Mostu ter naprej proti domu. Ker mu je sinova molčečnost postala sumljiva, ga je v Vidacih le vprašal:

- Kaj pa ti je, hudiča? Ob naboru so navadno vsi veseli in pijani. Ti pa, kot da bi te gnali v zapor.

- To je hujše kot zapor. Pomisli, tri leta, tri dolga leta v uniformi, je potarnal Guerino.

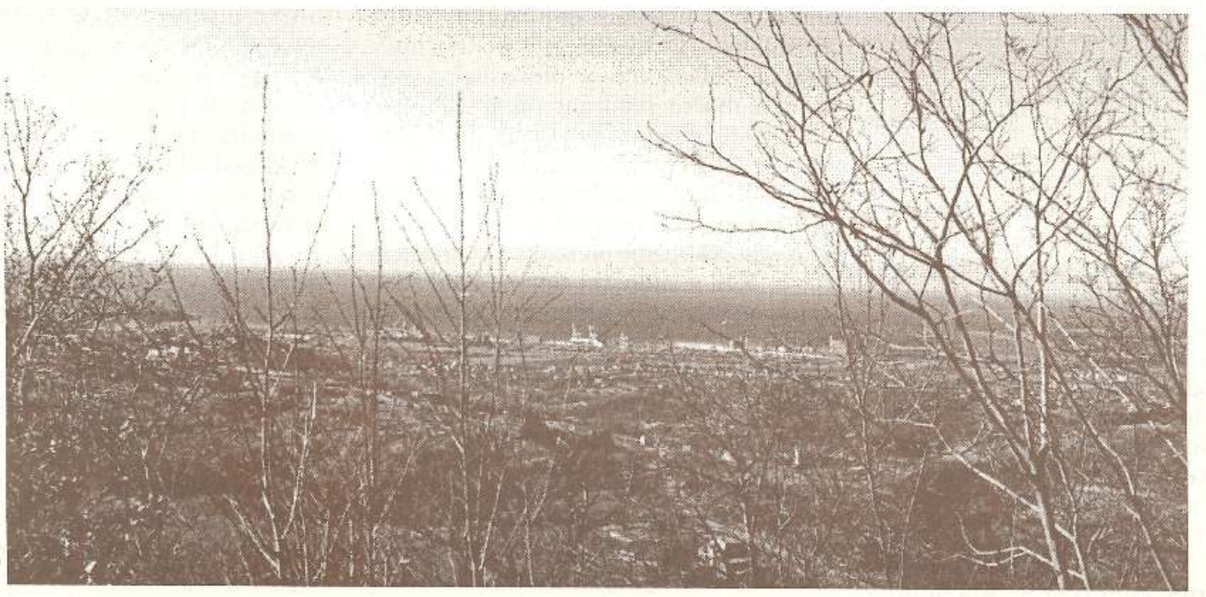
- Kaj pa naj rečem jaz, ki sem bil tri leta v italijanski vojski in potem še štiri leta v partizanih, ga je poskušal potolažiti oče. Mogoče pa bo barba Juvakin lahko kaj posredoval, da te bodo dali v pešadijo.

- Barba Juvakin tu nič ne more. To so mi zakuhali v Buzetu, tako kot so hoteli nekoč njega vtakniti v rudnik. Nato sta oba obmolknila in v popoldanskih urah brez besed prispela v Racare. Naslednji dan je Guerino z naborno izkaznico v žepu odkorakal proti železniški postaji na vlak do Sv. Petra na Krasu in nato na Reko. Prej je seveda Krajevnemu ljudskemu odboru javil svoj naslov na Reki, kot je bilo določeno v 3. točki navodil za nabornika na tretji strani naborne izkaznice. V tovarni Torpedo je o poteku nabora poročal sodelavcu in prijatelju Stilku Zorkiču, ki je bil tudi v podobnem položaju, vendar s to razliko, da je že razmišljal o tvegani, a možni rešitvi. Ker je bilo za nabornika docela nesmiselno zaprositi za potni list, je preostal edina možna rešitev skrivni prehod čez mejo v Italijo. Tedaj se je Guerino spomnil svojega strica Franeta, maminega brata, in bratrancev, ki so živeli v Sv. Luciji, to je v coni B Svobodnega tržaškega ozemlja. To močno olajša vso zadevo, je menil Stilko. Kajti meja med conama B in A STO, kjer je mogoč prehod z osebnimi izkaznicami, je vse nekaj drugega kot meja med Jugoslavijo in cono A.

Tako se prve dni julija 1953 pojavita Guerino in Stilko v Sv. Luciji ter stricema in bratrancema odkrito predstavita svoje načrte. Pisec teh vrstic je takoj pojasnil, da kot gimnazijec ne more tvegati skrivnega prehoda preko meje, ko lahko to naredi kadarkoli z osebno izkaznico. Gosta nad tako razlago nista kazala nobenega razočaranja. Zvečer sta šla s petnajstletnim bratrancem na ples v Portorož. Naslednje jutro pa ni bilo v postelji ne gostov z Reke ne brata Renata. Zaključek je bil lahko samo eden: vsi trije so jo mahnili čez mejo. To je čez par ur potrdil tudi bratranec iz Trsta, ki je prišel poročat, da so vsi trije preplavali zaliv pri Lazaretu, se nato javili pri njih, nakar so jih oblasti namestile v begunsko taborišče na Opčinah.

Oče me je prosil, naj naslednji dan vzamem s sabo bratov rojstni list in grem ponj v Trst. To sem tudi storil. Po pristanku parnika sem se s tramvajem odpeljal na Opčine, kjer sem v vojaški polkrožni baraki iz valovite pločevine našel vse tri ubežnike. Brat je bil že naveličan taborišènega življenja in je takoj privolil v vrnitev domov. Bratranec in njegov prijatelj pa sta seveda ostala in iz hvaležnosti do brata, ki ju je srečno vodil preko morske meje, so se 9. julija 1953 skupaj fotografirali.

Guerino se je po nekaj mesecih preselil v samski dom samostana v Kolegijski ulici št. 6 nad starim rimskim gledališčem in se loteval vsakršnih občasnih del: delal je kot nosač v bližnjem pristanišču ali kurjač v železarni v Škednju, včasih celo v svoji stroki kot strugar v ladjedelnici Sv. Marka. Ker pa ga občasna dela z nestalnimi prihodki niso zadovoljevala, se je po dveh letih životarjenja v Trstu, spomladi leta 1955, odločil za izselitev v Čile, kamor so sprejemali priseljence različnih strokovnih in poklicnih usmeritev, tudi visokokvalificirane strugarje. V skladišču ameriške vojske si je izbral odslužen vojaški lesen kovček, vanj spravil najnujnejše osebne potrebščine in se vkrcal na ladjo, ki je bila namenjena preko Atlantika in skozi Panamski prekop do čilskega glavnega mesta Santiaga.

Pogled na Koper, foto L.D., 1997

Pismo Berta Pribca iz Avstralije prijatelju Silvanu Prodanu, 7.7.1996

Dragi prijatelj!

Problematiki, ki si jo nakazal v svojem pismu z dne 17. avgust 1994, sledim zelo živo v časopisih Slovenec in Delo, ki ju dobiva naše tukajšnje društvo, pa tudi od slovenske ambasade dobim občasno svežnje časopisov in faksov. Povrh tega berem redno še italijanske in hrvaške časopise, da se tako lahko soočam z njih mentaliteto. Zadnje tedne pa sem povezan s Slovenijo po internetu in skoraj ni dneva, da ne bi pogledal, kaj se tam dogaja. Pa preidimo k bistvu tvojega pisma.

Veš, problem istrskih optantov bo dolgo ostal, ker bi se ti ljudje zdaj radi vrnili, vsaj nekateri, ki živijo v Italiji, in njihovi potomci. Čeprav so optanti, se vendar počutijo kot Judje v izgnanstvu v Babilonu. Te občutke poznam tudi sam iz lastnega izkustva. Malo pa se jih bo vrnilo iz Avstralije ali Amerike, bodi brez skrbi. Takrat, ko so odhajali, kot veš, po istrskih vaseh nismo imeli nič – samo navdušenje in dobro voljo: ne asfaltnih cest, ne vodovodov, ne telefonov in ne hitrih zvez s Trstom. Po mestih smo imeli prazne trgovine, v Trstu pa z Američani vsega, pri nas zelo grobo narodno zaščito in veliko zagrenjenost Italijanov, da morajo biti pod »ščavi«. Zato so glasovali za Italijo z nogami, kakor jim je svetoval Il Piccolo, ki je pisal »Votate colle gambe contro i schiavi« (»Glasujte proti ščavom z nogami«). Zdaj, ko je vse »spet« civilizirano in svetlo, bi se radi vrnili. Tudi zato, ker je Italija tesna, prenaseljena, zamazana in imajo zdaj dovolj denarja. Zdaj je lepo živeti na vasi, na deželi. To je v modi tudi okrog velikih mest Severne Amerike, Anglije in Avstralije. Trst je staro, "zaguljeno" mesto, prenasičeno z avtomobili in dimom in starci in z ljudmi – poturicami –, polnimi sovraštva do nas Istranov, ki smo ostali zvesti Istri in njenim jezikom. Trst ima svoje arhitektonske lepote, svoje čudovite kavarne in knjigarne in trgovine, drugo pa sta en sam šum in stiska – dežela v Istri in na Krasu pa kar znenada postaja čudovita, prostrana, zelena, mirna, a ima vse ugodnosti velemest.

Koper, Izola, Piran, Buzet ter Sežana z okolico in podeželjem so pravšnja mesta za ugodno življenje. Zato ti optanti silijo nazaj. Tega jim niti ne gre zameriti, pač pa, da hočejo prinesti nazaj svoj rasizem, svoj kompleks nadrejenosti, za katerega ni več prostora in opravičila. Tudi mi smo se izobrazili, potovali, se izučili, se poduhovili. Vrh tega so naši rodovi trpeli poldrugo stoletje, če ne vsaj desetletja pod njimi v vlogi kmečkih butcev (saurov, kakor bi rekel naš prijatelj Z. Vatovec), hlapcev in dekel. Ali ni torej čas, da tudi mi povemo, kaj je nam prav in kako lahko živimo na svoji zemlji?

Naj se le vrnejo, če zmorejo, torej naj pridejo z denarjem in dobro voljo, da živijo z nami in ob nas in da se naučijo našega jezika, tako kot smo se mi njihovega, in to obvezno, kot smo se mi njihovega. To smo morali priseljenci doživeti tudi v Avstraliji in povsod, kamor nas je zanesla usoda. In to je normalno.

Slovenci smo bili v Slovenski Istri, na primer, vedno večina – naše vasi so po rodnosti in po številu štele več ljudi kakor tista tri obalna mesta. In spominjam se, da so na volitvah leta 1914 ali tam okrog Slovenci dobili v samem Kopru okrog 47 odstotkov glasov. Zgodovina je ta odnos, to sorazmerje končno popravila v našo korist (čeprav teče tudi v meni 25 odstotkov furlanske krvi in v tebi kaj hrvaške ali uskoške). Kulturno, zgodovinsko in politično se počutim Slovenca, kadar govorim o Sloveniji in kadar živim v Istri. Seveda sem tu v Avstraliji lojalen tej deželi, jo imam rad, se ji prilagajam, Britanec pa ne bom nikoli. Ne zmorem in tega od mene tudi ne zahtevajo. Tukaj govore o integraciji in ne o asimilaciji. Tudi od naših priseljencev v Kopru ne moremo zahtevati, da postanejo to, kar ne zmorejo postati, vendar manjšine, kadar štejejo več kot 12 do 15 odstotkov prebivalstva, postanejo zoprne, sebi in drugim.

Spominjam se časov »fratellanze«, ki je bila le parola komunistov, da so potišali trenja med ljudmi in lepo vladali. Zdaj ni več ali še ni čas zanjo. Zdaj je čas za poštenost in uvid, zdaj je čas, da tudi mi Šavrini pridemo do sklede, katero smo desetletja polnili za druge, k njej pa nismo smeli ali pa smo lahko le pobirali drobtine in ostanke, če se nas je kdo usmilil in nam dovolil zraven. In ker so »Reparji« ali Morlaki« pobrali to boljše, smo tudi mi optirali za Italijo ali za Avstralijo in Kanado. Tako je šel moj brat, tako vsa moja vas, ki je bila med vojno v partizanih ali pa po nemških lagerjih – dejansko krvavela za svobodno Slovenijo. Spominjam se stare partizanke s Pomjana, kako je po mojem zadnjem bivanju v Istri in po neki govoranci v knjižnici v Kopru, potem ko sem se uprl koprskemu županu, da bi obmejna mesta dobila pristojnosti v zunanjih zadevah s sosedi in odločala o usodi slovenskega naroda, prišla k meni in rekla: "Toliko let smo gledali dol s Pomjana na ta Koper in ga zavzeli, pa poglej, kaj se zdaj dogaja.« Razumel sem jo.

To Slovensko Istro moramo obdržati slovensko, če ne, ne bomo propadli samo mi kot domorodno pleme Šavrinije, ampak bo doživela hude pritiske na svoje morsko okno v svet cela Slovenija in vsa njena okolica bo pod hudimi pritiski. Seveda razni gospodje Juriji tega ne morejo čutiti in spoznati tako kot jaz ali ti. Dobro bi bilo, da o tem razmislijo. Njim godi tako, kot je, in če bi zmogli, bi prevzeli pod svojo oblast tudi zunanjo politiko do Italije in Hrvaške – da bi ohranili svojo regijo, bi žrtvovali Slovenijo. Seveda je Istra kot regija obstajala v srednjem veku pod Benetkami in potem pod Avstrijo ter Italijo. Bile so pa tam vedno meje med občinami in med jezikovnimi območji prav ostro začrtane. Nam Slovencem meja na Dragonji ne škodi dosti, čez smo hodili samo trgovat; kvečjemu tista meja proti Trstu nam je zoprna – in če prav pomisliš, morda tudi ta ne. Seveda, ne trdim, da so vsi Juriji taki in da taka regija ni možna. Možna pa je samo ob zlomu Evrope in nastanku kaosa v naših sosednjih deželah. Na tako možnost sedaj ne kaže in Bog je ne daj. Torej, bolje je, da smo realisti in sprejmemo danost dveh Ister, ki lahko sodelujeta in živita v miru in kjer ljudje trgujejo in si pomagajo, kolikor to vladi v Ljubljani in v Zagrebu dovolita in kolikor ju sami prepričamo, da nam je tako prav.

Ivan Čargo, Ukleti Istran, olje na platnu, nastala med obema vojnama, last Zlatan Čok

In čas je, da se prebivalci Kopra, Izole in Pirana končno zavedo, da živijo v Sloveniji, ki je neodvisna, in v Slovenski Istri, ki je biser Slovenije, ne v Jugoslaviji.

Prav srečen sem bil, ko sem lani bral, da so pripadniki Jakovčičevega Istrskega gibanja na volitvah v naših vaseh in mestih propadli. Po vojni so imeli možnost, da se izrečejo za enotno Istro ali pa celo za Slovensko Istro, pa tega niso storili. Raje so metali ljudi v fojbe, potem pa jim je Jugoslavija stregla z vsemi dobrinami. Zdaj, ko jim pod Tuđmanom spet vladata neke vrste totalitarizem in revščina, so kar naenkrat postali poseben narod, celo Italijani so spet postali ali bi to radi in bi nas želeli vpreči v svoje zdrahe s Hrvaško, s katero imamo že tako dovolj težav.

Naj ostanejo pod Hrvaško, kamor spadajo, ali naj razglasijo ali dosežejo svojo avtonomijo, če hočejo. – Podprl jih bom, saj vse, kar šibi moč mojega nadutega soseda, podpira mojo gotovost. Zato sem ob prenapeti Hrvaški tudi za močno, sekularno Bosno. Ne bom pa se njim priključil, razen če me prisilijo. Nam se v Slovenski Istri razmeroma dobro godi in bi se nam bolje, če bi ti ljudje mislili kot Slovenci ali vsaj kot Šavrini. Zakaj bi ti ljudje radi ustanovili čezmejno regijo in oblast manjšin – od Reke, Pulja in do Milj?

(nadaljevanje na 22. strani)

Ivan Buzečan

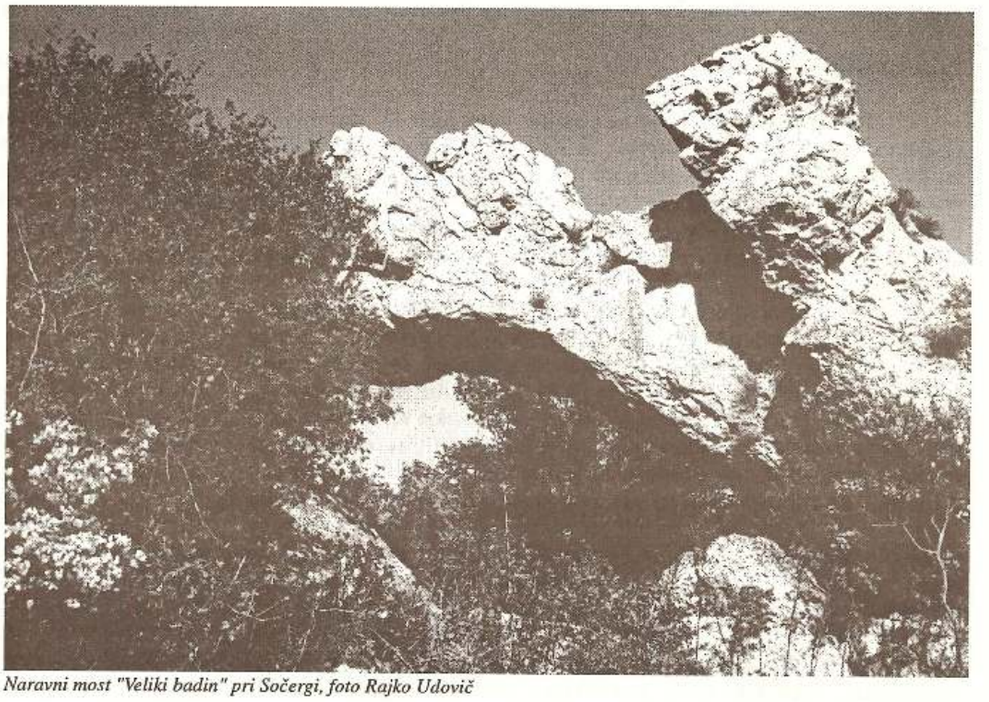
VABILO NA IZLET K SV. KIRIKU IN V MLINE

Čeprav je slovenski del Istre ozemeljsko razmeroma majhen, v sebi skriva nemalo zanimivih predelov in edinstvenih kotičkov, ki si jih je vredno ogledati in spoznati. Zanimivi so po svoji geomorfološki strukturi, naravoslovnih značilnostih ali pa zgodovinskih ostankih in kulturnih znamenjih, ki pričajo o načinu življenja in delovanju prebivalcev v preteklosti in sedanjosti.

Ti značilni kraji so zlasti v notranjosti Slovenske Istre premalo znani in so zato tudi turistično premalo ovrednoteni. Naj bralcem v tem zapisu kratko predstavim tak značilni kotiček, ki leži globoko v notranjosti Istre, in sicer tik ob slovensko-hrvaški meji v Sočergi, v upanju, da mu bo kdo izmed njih posvetil dan za izletniški obisk. To je grič Sv. Kirik – Gradec z okolico. Po regionalni cesti se preko Kubeda in Gračišča pripeljemo v Sočergo, zadnjo slovensko vas pred hrvaško mejo. Tu na začetku vasi parkiramo pred vaško gostilno. Gostilničarju pred izletniškim pohodom lahko naročimo pristne krajevne jedi in ga tudi naprosimo za podrobnejše informacije o značilnostih kraja.

Od gostilne se podamo peš (15 minut) po ozki in strmi asfaltirani cesti na grič Sv. Kirik (410 m). Tu se razprostre značilna široka kraška plan, ki jo domačini imenujejo Kras. Kmalu naletimo na majhno vaško pokopališče, obdano z visokim kamnitim zidom. Pokopališče z okolico je bilo pred kratkim lepo preurejeno. Na njem izstopata značilen koničasti zvonik in originalna cerkvica, pokrita s kamnitimi skrilami, ki je bila komaj obnovljena s prispevki vaščanov in s pomočjo zavoda za spomeniško varstvo. Najpogostejši priimki na grobovih so: Gregorič, Palčič, Ogrin, Tuljak, Maršič, Radovac, Knez, Tripar, Paliska. Na pokopališču zasledimo tudi skupno spominsko obeležje množično pobitih talcev med nemško ofenzivo oktobra l. 1943.

Zdi se, da to pokopališče izvira iz daljnih predrimskih časov, saj v neposredni bližini naletimo na ostanke obsežnega starega gradišča, ki ga domačini imenujejo Gradec. Dobro vidni in ohranjeni so dolgi razsuti kamniti okopi, ki so ga obdajali. Od pokopališča proti jugovzhodu po kolovozu prispemo na razgledno točko, kjer stoji TV-pretvornik. Od tu ali s še nekaterih drugih primernih točk na Krasu se nudi čudovit razgled v vse smeri, bodisi v hribovje bodisi v dolinski svet. Na vzhodu zagledamo Učko s pobočjem, srednjeveški Buzet in buzetsko dolino, v neposredni bližini, že na Hrvaškem, pa očarljivo visoko kamnito strmo steno s spodmoli – Pečino. Na severu je v ozadju videti del slavniškega pogorja,

Naravni most "Veliki badin" pri Sočergi, foto Rajko Udovič

bliže verigo Kraškega roba (Movraško steno), prav na dnu pa vasi Smokvica, Dvori in Movraž z značilno Movraško valo. Vala je v bistvu kraško polje, ki ga občasno, ob trajnejših obilnih padavinah, preplavi voda, tako da se spremeni v presihajoče jezero. Na jugu se nam razprostira smejoča se dolina pod Sočergo (Dolenjščina), posejana z zaselki Olika, Pisari, Šeki, Maršiči, Karli, Ugrini, Goričica, Mlini; po dolini se vije reka Reka, eden izmed pritokov reke Mirne. Proti jugozahodu ležijo vasi Lukini, Sočerga, Tuljaki, Sokoliči, Peraji; v ozadju pa opazimo prve obronke šavrinskih gričev z oddaljenimi vasmi Pregara, Brezovica, Gradin.

Opisani predel sočerskega krasa pa ni zanimiv samo zaradi zgodovinskih znamenj in svojevrstnega razgleda, ampak tudi po svojih enkratnih kraških pojavih. Od vrha Sv. Kirika se proti vzhodu razprostira dolga veriga visokih previsnih kraških sten, ki ločuje kraški svet od istrskega fliša. Ta veriga sega vse tja do pobočja pod Učko. Na današnjem sprejahalnem izletu se omejimo na predel tega kraškega roba, ki se vije od Sv. Kirika do slovensko-hrvaške meje na prelazu – soteski tik nad dolinskim obmejnim zaselkom Mlini. Deloma po kolovozu deloma po shojeni kraški poti tik ob kraškem robu pridemo od Sv. Kirika do Kroga – Velikega badina (30 minut). Tu naletimo na zanimiv in slikovit sklop visokih previsnih sten, spodmolov in kapniških tvorb, ki se spodaj raztezajo tudi v poličasth oblikah.

V sklopu tega skalovja stoji tudi naravni skalnat most Veliki badin. To je edini naravni most v Slovenski Istri in poznavalci pravijo, da je ena izmed edinstvenih tovrstnih naravnih znamenitosti v Evropi ter da bi ga bilo vredno, skupaj s celotno steno, zaščititi. Ta predel je namreč bogat ne samo z geomorfološkimi oblikami, ampak se lahko ponaša tudi z redkimi skalnatimi pticami in skalnatimi rastlinami. Lok mostu je dolg približno šest metrov, debel je le dober meter, visok pa okrog dva metra in pol. Tu naj opozorim, da je obhod opisanih skalnatih polic namenjen le bolj izkušenim izletnikom. Manj vešči se bodo morali zadovoljiti z opazovanjem tega območja z najvišje točke Kroga.

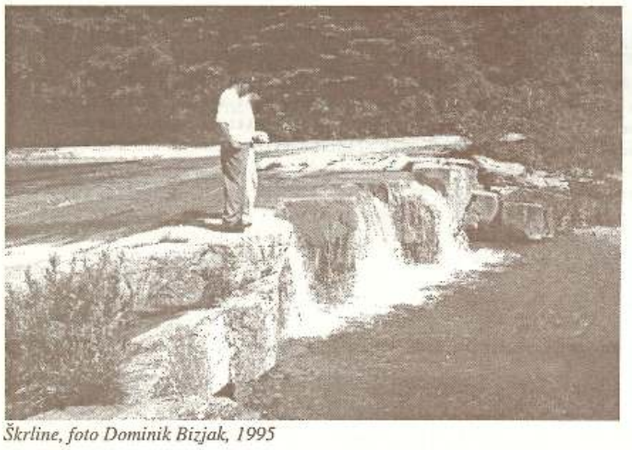
Za ogled tega skalovja iz daljave pa se bomo potem lahko odpravili v dolino pod kraškim robom (Dolenjščino), ki se razteza pod regionalno cesto Sočerga–Buzet. Po regionalni poti iz Sočerge bomo peš ali z avtom malo pred slovenskim mejnih prehodom zavili v desno, po stranski na novo asfaltirani cesti pa proti vasem Šeki, Maršiči in Mlini. Na tej poti po dolini se bomo na primerni točki ustavili, se zazrli proti severu in občudovali zgoraj opisani sklop skalovja in polic. Potem se bomo nekoliko dlje ustavili v vasici Mlini. Zaselek je dobil ime po vodnih mlinih, ki so v preteklosti mleli koruzo in žito za vso širšo okolico. Sedaj občasno deluje le še eden, ves predel pa ima predvsem muzejsko vrednost. Tu izvir vode nikoli ne presahne tudi ob največji suši, kar je prava redkost za Istro. Ob obilnejših padavinah pa iz izvira v slapu bruhajo ogromne količine vode. Strmo skalovje v ozadju, slapovi, ki izvirajo iz strmega pobočja v tej obmejni soteski, slikovite struge in kanali, bujno rastlinje in ostanki starih mlinov ustvarjajo izletniku čarobne občutke in tajinstvene misli o naravi, o stvarstvu in človeštvu, skratka, o minljivosti in večnosti. Ko se oddaljimo od tega enkratnega kotička, nam skoraj nehote šine v glavo misel: Ali niso morda v tem kraju nekoč domovale zlovešče, a tudi dobrohotne istrske štrige?

Sv. Kirik, foto Dominik Bizjak, 1997

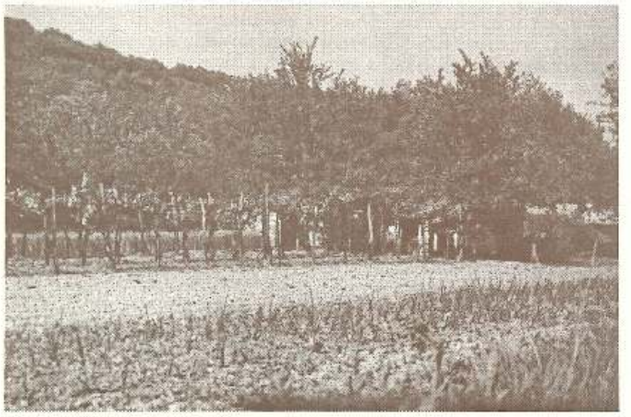

Cvet, foto Dominik Bizjak, 1997

Škrline, foto Dominik Bizjak, 1995

V dolini Dragonje, foto L.D., 1997

Pavel Pavlovec

IZ KOPRA DO DRAGONJE PO ŠAVRINSKIH HRIBIH

Kot vsako tretjo soboto v mesecu smo se v okviru društva za zdravo življenje Viharnik Koper novembra namenili na planinski pohod – tokrat v šavrinsko gričevje, v zasanjano Istro. V petek so vso Slovenijo zajeli snežni viharji in snežinke so poplesovale tudi pri nas ob morju. Tu je silovita burja sneg sicer sproti pometala, v Črnem Kalu pa so se že začeli težave in zastoji na cesti. Čeprav vremenska napoved za soboto dvajsetega ni bila najbolj spodbudna, nismo oklevali. Na srečo pa se vremenski napovedovalci kdaj tudi zmotijo in v soboto navsezgodaj sta me na nebu pozdravila kraljevsko bleščeča Danica in iskrivo zvezdno vesolje. Obetal se nam je hladen, a lep dan, kot naročen za naš pohod. Krožna planinska pot Vinka Lovrečiča je bila za planince, kot smo viharniki, premalo, zato smo jo potegnili in zaokrožili vse tja do Dragonje.

Na pot smo krenili iz Škocjana, nad Kampelom zakoračili na Pot Vinka Lovrečiča in se v ključih po goščavi hitro vzpenjali na pomjanski hrib. Drevje je bilo začuda še vedno polno listja kljub pozni jeseni; kaže, da letos listje dolgo ni odpadlo zaradi neobičajno tople jeseni. Pred nedavnim je celo na novo ozelenelo in ena izmed mojih jablan v Gabrcu je tudi zacvetela. Med hojo si ne moreš kaj, ne da bi se večkrat ustavil in se ozrl naokoli. Jesen meša in čara kot slikar na paleti mavrično mešanico barv in odtenkov; najbolj pa seveda izstopa ruj z zlato rumenim in škrlatno rdečim čarom, ki ga poživlja zelenilo borov, brinja in bršljana, ki se vrivajo med hraste, kostanje, jesene in gabre. Ta pisani svet je tega dne prišel še bolj do izraza zaradi snega, ki je prejšnji dan pobelil hrib in dol ter po malem »požegnal« in posivil celo istrsko prestolnico.

Svet se je dvigal in z njim kot po stopnicah tudi mi. Na vsaki »stopnici« se je razgled razgrnil dlje in globlje; prav božanski pa se odprl na Pomjanu (360 m), najvišjem hribu in vasi v Slovenski Istri. Svetloba je lila z neba in s snega in v modri nebesni svod so se ostro zarisali pobeljeni razgibani gorski grebeni od Kojnika, Lipnika do Slavnika z »njegovo« Grmado; izza miljskih hribov pa se je v modrini razpenjala čarobna veriga alpskih snežnikov z očakom Triglavom. Tržaški zaliv pod nami je bil kot na dlani in v soncu nam je njegova bleščeča pozlata jemala vid, dokler ni pogled zaplaval v beneško daljo, ob robu katere se na večerni strani izlušči obris piranskega rta s cerkvijo. Mimogrede: zgornja pomjanska cerkev sv. Jurija iz leta 1222 z mogočnim ločeno stoječim zvonikom iz sivega peščenjaka v mnogočem spominja na piransko cerkev, ki je tudi posvečena sv. Juriju.

S Pomjana smo se spustili v dolino Dragonje po pobočju s številnimi dragami, potočki in slapovi. Po goščavi smo se pod starodavno Koštabono prebili do največjega in najlepšega slapa Supota, kjer potok istega imena pada kakšnih deset metrov čez prag za višino moža debelih kamnitih plošč, pod katerimi je voda izdolbla slikovit spodmol in tolmun. Strmino in goščo so kmalu zamenjali položni vinogradi, med katerimi se srebrijo oljčni gaji, pogled pa pritegnejo tudi istrske lepotice – vitke in kvišku vzpenjajoče se ciprese.

In že smo bili v dolini – pri sotočju Dragonje in Rokave – Pinjevca in pri slapu Škrline, kjer se skoraj ponovi slika Supota: Rokava žubori čez gladke kamnite plošče v tolmun z »obveznim« spodmolom, ki ga škropljenje vode izdolbe v mehkejšem flišu. Dolina je slikovita, idilična in človeka prevzame milina tega pravljičnega sveta. V dolini se drug za drugim vrstijo opuščeni mlini, na levem bregu nas spremljajo klifi; na Briču pa režejo zrak ciprese, ki se na dolgo nizajo po slemenu in po svoje naznanjajo bližnjo mejo s Hrvaško.

Toda tudi v to dolino so vdrli samopašni petičneži in začeli neusmiljeno »posiljevati« naravo, njeno podobo, duh in utrip. Človeka zaboli srce, ko opazi, kako je nekdo nad Škrlinami z buldožerjem vandalsko razril nekaj sto metrov starodavne struge Rokave. Slišati je, na primer, da je nekdo iskal in pobiral značilne kamnite plošče z dna struge. Slaba popotnica in slabo spričevalo za snovalce in zelo glasne zagovornike Parka za življenje Dragonja, pa tudi za občino, zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, inšpekcijske službe, policijo in ne nazadnje za domačine. V čašo opojnosti, ki nam jo je narava tistega lepega dne ponudila polno, je kanila grenka kaplja pelina.

Po dolini Rokave se nas je 31 viharnikov napotilo domov prek Marezig, Montinjana in Vanganela in po osmih urah – od tega šestih urah in pol same hoje – smo bili čili in zdravi spet v Kopru.

KULTURNI KLUB ISTRA KOPER
Naslov: Milan Gregorič
Tinjan 99, 6281 Škofije, tel.549-612

Tinjan, 11.4.2000

P.n.

Mo Koper, občina Izola, občina Piran
Komisija za podelitev priznanj z nagrado
Alojz Kocjančič, (KO Koper, Verdijeva ulica)

Spoštovani!

Lep pozdrav!

1)
Skladno s sklepom Koordinacijskega odbora KK Istra Koper in našim predmetnim dopisom z dne 28.3.2000, s katerim smo predlagali Kado Koreto kot kandidatko za Kocjančičevo za rado za leto 2000, vam dostavljamo dodatno bibliografijo kandidatke, ki vsebuje nekaj tekstov, ki so bili v prvotni bibliografiji izpuščeni. Obenem vam dostavljamo dve kopiji časopisnih člankov v zvezi s proglasitvijo Moratove za "Izolanko leta 1999." Prosimo, da oboje naknadno priložite k našemu predlogu in utemeljitvi za nagrado.

2)
Obenem seznanjamo komisijo, da je Koordinacijski odbor KK Istra Koper na isti seji dne 28.3.2000 obravnaval tudi znane odprte dileme okrog Kocjančičeve nagrade in zavzel sledeča stališča:
- Odbor v celoti podpira ugotovitve in zaključke bivšega predsednika komisije Milana Gregoriča, kot jih je objavil v PN 19.2.1999 (gl.prilogo).
- Odbor obenem meni, da se je pokazalo kot nezdružljivo hkratno nagrajevanje uveljavljenih profesionalnih (umetniških in raziskovalnih) ustvarjalcev in tistih s področja ljubiteljstva v okviru ene same nagrade, z enotnimi kriteriji in prek enotne komisije. Dogajanje kaže, da gre tako nagrajevanje povsem v škodo ljubiteljskega ustvarjanja, ki je praktično že odrezano od nagrade in ne more pričakovati, da bi lahko prišlo v poštev v tekmi z vse bolj številnimi uveljavljenimi (in praviloma tudi dobro plačanimi) profesionalnimi ustvarjalci.
- In glede na to, da Kocjančič simbolizira v veliki meri predvsem to samoniklo ljubiteljsko ustvarjalnost avtohtonega slovenskega življa v Istri, bi lahko zaključili, da se nagrada počasi izneverja svojemu izročilu. Kulturni krogi podeželja so že dali čutiti svoje negodovanje nad takim razpletom okrog nagrade, med ostalim tudi s tem, da so ji pri zadnji podelitvi povsem obrnili hrbet ter smo tako prvič doživeli podelitev v polprazni dvorani gledališča. Ne na omenjeno grožnje, ki je prišla s podeželja, da si namreč le-to utegne organizirati lastno vzporedno Kocjančičevo nagrado, ksr bi bilo najbuje, kar se nagradi lahko zgodi.
- Zato odbor opozarja komisijo, da naj resno vzame v roke in greči gradiva, ki jih je v zvezi s to problematiko pripravila predhodna komisija ter jih pustila novi komisiji kot svoj testament in sicer: zaključke posebne delovne skupine, ki je proučila te dileme, že navedeni tekst predhodne predsednice Milana Gregoriča v PN z dne 19.2.1999 in osnutek pravilnika, ki je predvideval ločeno nagrajevanje ljubiteljstva in profesionalnih ustvarjalcev.

S spoštovanjem!

Predsednik KK Istra,
Alberto Sucer

KULTURNI KLUB ISTRA KOPER
Naslov: Milan Gregorič, Tinjan 99
Kolombar, 6281 Škofije, tel.549-612

Kolombar, 13.4.2000

V VEDNOST.

P.n.

Mestna občina Koper
Županu g. Dinu Puclju v roke
6000 Koper

SCENITE, ČE BI LAHKO TO TAKO KAKORKOLI PRAVILNO!

Spoštovani!

Kulturni klub Istra Koper je na svoji zadnji redni seji 28.3.2000 obravnaval in odločno podprl predlog akademskega kiparja Zorota Poblena, ki ga je v preteklosti že nekajkrat javno pokronil (gl. kopijo časopisnega intervjuja v Glasu 30.1.1999) in sicer, da bi se v dogledni prihodnosti uredil v Kubedu, v gozdiču ob gredu, spominski park z doprsnimi kipi posebnih mož, ki so se rodili ali delovali v širšem prostoru Slovenske Istre kot npr.:
- pesnik in duhovnik Alojz Kocjančič,
- ljudska pripovednica Karija Krence,
- učitelj in narodni buditelj Anton Mihec,
- duhovnik, profesor in narodni poslanec Franjo Rovnik,
- duhovnik iz Predloke Jože Kocjan,
- gospodarstvenik, politik in kulturnik dr. Josip Agneletto idr.

Hkrati so člani koordinacijskega KK Istra menili, da bi morali tudi v Kopru izbrati lokacijo ter na njej postopoma postaviti alejo ali park s spomeniki pomembnih mož s prostora Slovenske Istre, ki so se rodili ali delovali v njenem okviru. Podobno, kot so to naredili v Novi Gorici, Ribnici in drugje. Tudi če osebnosti po svojem dometu niso povsem primerljive, so bile za Slovensko Istro posebne ter se jim mora oddolžiti. Nekateri liki so širše zasnamovali prostor s svojim delom ter imajo tesno tudi za celotno Primorsko in Slovenijo (npr. dr. Agneletto idr.) ter bi se njihovi spomeniki morali hkrati znajti tako v Kubejskem parku kot tudi v Kopru.

Zato predlagamo pristojnim občinskim organom, da vzamejo predlog resno v pretres ter sprožijo postopoma potrebne ukrepe, da bi prišlo do njegove uresničitve. Kulturni klub Istra je pri tem pripravljen sodelovati po svojih močeh. Povsem naprej soglašamo z mislimi kiparja Poblena, da, prvič, ne sme mesto povrkati vsega, tudi tistega, kar je ustvarilo podeželje, ker se sicer Istrani " na bodo nikoli otresli občutka manjvrednosti". Prav tako se strinjamo z njegovo izjavo, "da kdor kaj da nase, bo ohranil spomin na svoje zaslužne ljudi tudi na tak viden način."

S spoštovanjem!

Predsednik koordinac. odbora
Alberto Sucer

Pobude Milana Gregoriča in kluba Istra v zvezi s Kocjančičevo nagrado in Spominskim parkom v Kubedu

Milan Gregorič
Tinjan 99, Kolombar
6281 Škofije, tel.549-612

Kolombar, 22.1.2000

Spoštovani!

V prilogi vam posredujem daljši tekst "Pota in stranpota Primorskih novic" z mojimi kritičnimi pogledi na odnos časopisa do nekaterih tem.

Dostavljeno:
- Vodstvu časopisa
- Uredništvu in posameznim prizadetim novinarjem
- Nekaterim večjim lastnikom časopisne hiše
- Nekaterim celicam civilne družbe, skupinam in posameznikom s področja Primorske

M.Gregorič

P.s.
Celicam civilne družbe, skupinam in posameznikom dostavljam tekst z namenom, da bi se mi morebiti pridružili in tudi sami izrazili in dostavili časopisu svoje poglede na njegovo usmeritev v nakazanih, ali še drugih temah. Vesel bi bil, če bi mi za protiuslugo poslali kopijo svojih stališč, ki bi jih morda dostavili časopisu. Po presoji se lahko v teh svojih stališčih prejemniki brez zadržkov sklicujejo na moje pismo. Kogoče bi lahko s to akcijo pripomogli, da bi se uredništvo samokritično nekoliko zazrlo vase in da bi Primorska dobila regionalni časopis, ki bi bolj verodostojno prikazoval stanje duha v njej.

Se zahvaljujem v naprej za sodelovanje in vas prijazno pozdravljam!

S spoštovanjem!

M.Gregorič

Pobude Milana Gregoriča v zvezi z uredniško politiko Primorskih novic - odlomek

POTA IN STRANPOTA PRIMORSKIH NOVIC

Uvodne misli

Že dolgo časa dokaj kritično ocenjujem usmeritev Primorskih novic (PN) v nekaterih njihovih notranje-političnih izbirah, predvsem pa v odnosu do državotvornih in narodnoobrambnih tem. Te svoje kritične opazke sem večkrat izrazil (ustno in pisno) že kot član časopisnega Sveta ter sem v začetku 90-tih let iz protesta tudi odstopil iz tega organa. V vmesnem obdobju pa sem kot zunanji sodelavec časopisa izražal svoje nezadovoljstvo v večdeset pisnih in ustnih intervencah ob priliki poskusov objave ali objave mojih posameznih tekstov, kot tudi v mojih kritičnih replikah na posamezne novinarske in uredniške prispevke. In ko sem v zadnjih letih ugotovil, da je to nezadovoljstvo z usmeritvijo časopisa prisotno tudi širše po Primorski in to na obeh straneh meje, sem se odločil, da vam posredujem moje videnje tega problema tudi v pričujočem daljšem in razčlenjenem sestavku. Kot je razvidno iz zaključka tega teksta, je slednji namenjen predvsem vodstvu časopisa, posameznim urednikom in novinarjem, njegovim večjim lastnikom ter številnim izmed tistih posameznikov iz mojega širšega socialnega okolja, ki se mi pridružujejo v kritični oceni nekaterih usmeritev časopisa. Še najraje pa bi videl, da bi ga Novice objavile in s tem izzvale javno razpravo o vprašanjih, ki jih odpiram. V nasprotnem primeru pa utegnem tekst, opremljen z ustreznimi argumenti in dokazi, objaviti v revijalnem tisku.

Nekaj osebnih opažanj v zvezi z levo-liberalno usmeritvijo časopisa

Osebno ne odobravam levo-liberalne usmeritve časopisa, ki je na trenutke prav militantna in odbojna. Taka usmeritev spremlja večji del novinarskih in uredniških komentarjev ter prihaja do izraza ob najrazličnejših okoliščinah, predvsem pa v nekritični distanci do preteklosti, v odnosu do cerkve, Demosa, sil kontinuitete, problemov tranzicije, ustanavljanja občin itn. Zlasti občasni napadi na cerkev so bili tako ostri, da so vzbujali odpor tudi pri mnogih bralcih Novic, ki se v konfesionalnem smislu ne prištevamo med verne. Da ne govorim o tem, v kolikšni meri so ti napadi žele žalili čustva vernih, pri čemer ne bi smel časopis pozabiti vsaj tega, da živi tudi od njih. In tega prevladujočega odbojnega odnosa do cerkve ne bo mogoče prekriti ali popravljati z občasnim poročanjem o cerkvenih obredih in drugih cerkvenih dogodkih, ali pa s kakim intervjujem s cerkvenimi dostojanstveniki. Glede na to, da je Primorska politično dokaj pluralna in v veliki meri tudi povezana z vero oz. zaznamovana s krščanskim etosom, menim, da je taka usmeritev časopisa tudi v nasprotju z ekonomskimi interesi hiše. Poznam nemalo ljudi, ki so zaradi take drže nehali kupovati oz. brati časopis. In poznam take, ki ga sicer kupujejo zaradi drugih

BUJE SO ZA DOMAČINE BULJE, KOPRČANI PA KOPRCI - STOPIMO V SKUPNOST EVROPE KOT SLOVENCI

Pred kratkim je bil na obisku rojak Bert Pribac, ki se trenutno nahaja v Avstraliji. Pomenkovali smo se o delu in ustavili smo se pri prvih številkah. Bertovo pozornost je pritegnil prispevek o ljudskem glasbeniku in kiparju Slavu Batisti ter slovanski mitologiji. V njem omenja sodelovanje z dr. Ledićem iz Zagreba in njunem zasledovanju slovanskega bogoslužja v Istri. Naletela sta na ledinsko ime Troglav in to je Ledića vodilo k iskanju materialnih ostankov o čaščenju staroslovanskega boga. Menda je v Istri res našel v kamnu upodobljenega boga Triglava (Troglava).

Bert Pribac je bil po vojni kot študent primerjalne književnosti vključen v aktualno dogajanje. Med drugim je sodelaval v projektu koprskega arhiva, ki je zajemal popisovanje in zbiranje ledinskih imen v Istri. Tudi v Slovenski Istri je večkrat naletel na ime Troglav (Triglav). Zvedela sem tudi, da se je staro ime Srgašev glasilo Čerešnjevec. Kako je bilo z nadaljevanjem projekta in kje je zbrano gradivo, mi ni znano. V bližnji prihodnosti pa bomo o tem še poizvedovali.

Mikajo nas namreč stara imena krajev, ki so se do danes izgubila. Tako v zemljevidu L. Čermelja, ki ponazarja upravno razdelitev Istre v letih 1926-1945 ob kraju Brtonigla najdemo v oklepaju ime Črni vrh. Gotovo je še veliko lepih slovenskih ali slovanskih imen, ki so tonila v pozabo. Mlinu na Pučah so na primer prebivalci okoliških krajev rekli Na pihavcu, ob potoku pod Loparjem, ki ga danes imenujejo Pinjevec, je v franciscejskih kartah zapisano ime Saja. Bujam se v slovenski inačici domačinov reče Bulje. Dekani so še navezani na ime Pasja vas. Gažon je bil tudi Garžon. Prvi zapis imena pa se je glasil Gazon (Alberto Pucer, Šmarje). Vanganelu se je reklo Vangana. V Kortah pravijo, da se ime Dvori pojavlja že v prejšnjem stoletju. Lucija pa je bila vedno Sveta Lucija. Imena naj se vrnejo krajem, ki so jih požrla nova naselja, na primer San Baldu (Sv. Ubald).

Tudi naglas je bil včasih drugačen. Slovenci naglašujemo prvi zlog. Tako je bil Piran - Peran s poudarkom na prvem zlogu. Prav tako so bila na prvem zlogu naglašena imena Buzet, Pazen, Pomjan in Bertahi. Bertoki je le fonetično zapisano italijansko imenovanje. Vse bolj iz besednjaka domačinov izginjajo tudi poimenovanja krajev okoli Trsta: Mila za Milje, pa Pri orehu, Žavlje. Da ne govorimo, da smo že skoraj pozabili, da je Monfalcone Tržič, Udine Videm, da obstaja še vedno Čedad. Lepo bi bilo, da bi spet uporabljali celo ime Špetra - Špeter Slovenov in da bi bil Salzburg spet Solnograd, kot ga nekateri še vedno imenujejo. Prav bi tudi bilo, da bi te kraje bolje povezali z našim vsakdanjim delovanjem.

Kaj pa imenovanje prebivalcev? Nekaj časa so bili Marežgani Marežani. Kdo ve, da se prebivalcev Hrastovelj reče Hrastovci, ženskam iz Gračišč Gračiščce? Kaj so prebivalci Dekanov: so Dekančani, Dekanci ali Pesjani? Trskovci prebivajo v Trseku, Trusovci v Truškah. Koprčani pa so bili Koprci, Pirančani pa Peranci. Antonci, Bošterani, Laborci, Glemci, Zabavci in Loparci so si nazive ohranili brez spremembe. Pri tem je treba omeniti, da to delo zaradi spomina in izgovarjave lahko opravijo le domačini. Pravšnji projekt za današnje čase.

Nemarnost se pojavlja tudi pri javnem označevanju. Na kažipotih puščica kaže proti Puli ali Poli. Se kdo še spominja, da se mu po slovensko reče Pulj? Pa tudi na vabilih se večkrat prikrade enostavni prepis tujega poimenovanja. Naši sosedi so pri javnem označevanju zelo dosledni v uporabi svojega jezika. Prav je, da svoj jezik gojimo tudi Slovenci, da naredimo konec nemarnosti ali pa namernemu prevzemanju tujih imen. Tako bomo imeli svoje in nam v skupni Evropi ne treba le ponavljati za drugimi.

Leda Dobrinja

IZGINJANJE DOKUMENTOV IZ SLOVENSKE ISTRE

Na Radiu Trst A se je v marcu začel nov niz radijskih oddaj Po sledeh glagolice. Po prvih stikih z ljudmi, ki imajo z glagolico kakršen koli stik, je prišlo do spoznanja, da se Slovenci še nismo pošteno lotili pojava, ki sestavlja del naše krajevne in narodne zgodovine. Raziskovanje v Slovenski Istri in v zamejstvu se prepušča tujim raziskovalcem, v glavnem hrvaškem. Odkriva se, da je bilo ogromno arhivskega gradiva uničenega ali odnesenega. Večina je v Italiji, pa tudi v Zagrebu in v nekaterih drugih državah. Z naših krajev so kamni ali dokumenti odšli tudi s preučevalci, ki so jih raziskovali po vojni. Tako je dr. Fučić, ki je tudi v Slovenski Istri opravil izjemno pomembno delo, v analizo vzel kamen iz Koštabone, a ni znano, kje se je izgubil. V Koštaboni si je že za časa službovanja gospoda Alojza Kocjančiča dokumente iz župnijskega arhiva sposodil dr. Milko Matičetov, kateremu naj bi služili pri njegovi doktorski disertaciji. Po mnogih Kocjančičevih apelih, da se gradivo vrne, se menda to še ni vrnilo v domači kraj, kamor spada. (Opomba: Pred izidom časopisa smo od gospoda Jožeta Pohlena zvedeli, da se je kamen iz Koštabone vrnil in se nahaja v Pokrajinskem muzeju v Kopru.)

NAŠE TOKRATNO JAVNO VPRAŠANJE SE GLASI: *KDAJ IN POD KAKŠNIMI POGOJI SE BODO VRNILI DOKUMENTI V KOŠTANSKI CERKVENI ARHIV?*

POJAVI MAZAŠTVA

Mazanje objektov in napisnih tabel nikoli ni tako spontan pojav, kot bi se želel prikazati, a naši sredini nanj še nihče ni reagiral, saj na videz nima globljega pomena. Pozdrav »Ciao« na kortežanskem zvoniku je prav prijazen, tako tudi izliv »Ti amo« na tabli v Bertokih, ki kaže proti Trstu. Nihče pa že pol leta ni reagiral na pomazano tablo pri pekarni v Bertokh, ki označuje smer proti Ljubljani in stopnjuje nastrojenost, ki jo občila in tudi drugi gojijo proti naši državni prestolnici.

Pomazana tabla pri pekarni Bertoki, foto L.D., 2000

Ob slovenskem kulturnem prazniku je bila v Loparju predstavljena krajevna domoznanska zbirka v Hiši od Bardinca v Loparju in publikacija *Lopar*. Zbirka in knjižica sta nastali v okviru projekta CRPOV in čezmejnega sodelovanja iz programa PHARE. Sodelovali so sodelavci zavoda Vita iz Loparja, pevski zbor Lopar in financerji projekta. Pozdravne besede je izrekel župan Mestne občine Koper Dino Pucer. Prireditvi je v Hiši od Čiuda sledila prestavitev 10-letnega delovanja zavoda Vite.

Lopar, 16. 2. 2000, foto P. Belič

Armid Novak

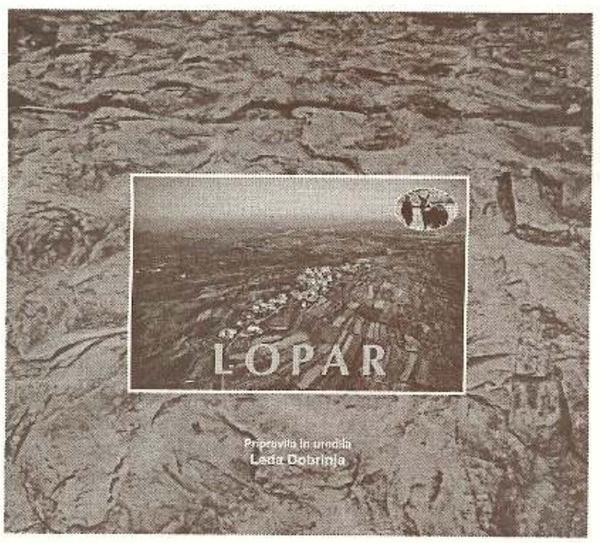
LOPAR JE ANA DEŠTRA BUKVICA

Den's je u Luparje ana mik'na fešta. N'rjeno je ano lepo delo. U rokah im'n bukve, k'e me dosti pijaž'jo. Ma anka šolarji Marije Bembič - partizanske učit'lj'ce u Luparje - k'e jih je vadla pist enu čit't. Su tabut j'meli samo pisanko eno lap'š, ma nisu j'mele borše.

Od takrat je minilo več kot pol stoletja in današnji učenci imajo polne torbe zvezkov, delovnih zvezkov, učnih knjig, zemljepisni in zgodovinski atlas in mnogi tudi računalnik. Prav je, da je današnja kakovost življenja boljša. Višja je kultura bivanja. Danes živimo s spoznanjem, da gospodarski in kulturni razvoj nekega območja ali kraja temelji na ohranjanju njegove naseljenosti in varovanju naravne in kulturne dediščine.

Mojo trditev potrjuje tudi knjižica *LOPAR*, ki je sad uresničevanja načrta obnove vasi in sodelovanja, ki naj bi seglo čez državne meje. Knjiga *Lopar* je avtorsko delo Lede Dobrinja, ki je večino sestavkov napisala sama ter zbrala še šest sestavkov, ki so jih napisali vaščani v okviru delovanja študijskih krožkov v minulih letih. V njih opisujejo Lupar enu Luparce, fjero v Loparju, spomine - skratka Lopar in njegove ljudi, njihove navade in običaje.

To je prva publikacija o Loparju, njegovi zgodovini, njegovih ljudeh. V bistvu je vodič po krajevni domoznanski zbirki in z njo sestavlja celoto. Zato bo koristno služila obiskovalcem kraja - turistom, ki bodo imeli poleg lepega razgleda na Koper in okolico priložnost seznaniti se tudi s preteklostjo kraja, njegovo zgodovino, življenjem in običaji prebivalstva. V knjižici je nad sto fotografij, ki so lepo tematsko razporejene med besedilom. So sicer brez napisa, a vseeno je njihova vsebina vsakomur razumljiva, ker se z besedilom spajajo v celoto. Prvič je objavljen prevod zapisa novograjskega škofa Filippa Tommasinija "Legenda o sv. Jerufu".

O tem svetniku vemo danes bore malo. Ne najdemo ga na koledarju, a iz zgodovinskih virov vemo, da je godoval 27. julija. Loparci pa praznujejo svoje opasilo prvo nedeljo v avgustu, kar se zagotovo veže na Jerufov god. Ta svetnik ima tri imena: Rufo (Rufus) so ga imenovali Lahi, Tavis naj bi bilo slovansko ime, a Jeruf ga imenujejo krajani. Domnevam, da je Jeruf ostanek glagoljaštva, kar bi bilo koristno poiskati v prvi tiskani knjigi v starocerkveni slovanščini - glagolskem misalu iz leta 1483, ki je nastajal v Istri in v katerem so vsi istrski svetniki. Da je bila župnija Truške glagoljaška župnija, je danes potrjeno tudi z odkritjem glagolskih napisov v cerkvici sv. Roka v Borštu in z glagolskim misalom iz l. 1483 v vatikanski knjižnici.

Zbrana ledinska imena pa nedvomno dokazujejo našo tisočletno prisotnost na tem prostoru ne glede na to, kdo so bili lastniki zemlje: grofje Verzi ali koprski škofje. V knjigi ni pozabljeno obdobje druge svetovne vojne, a še posebej narodnoosvobodilni boj, ko je Lopar postal središče partizanskega delovanja s poveljstvom mesta Koper v bližini. Lopar je v zgodovini slovenske vojne mornarice vnešen kot kraj, kjer je bil ustanovljen prvi mornariški odred daljnjega 15. septembra 1944.

Zbrani so tudi reki, ki so doma v Loparju. Mojo pozornost je pritegnil rek: "Terdu dielat, puštenu plaćet!" - "Trdo se pogajaj, a dogovorjeno pošteno plačaj!" Moralni nauk tega reka: ne kupuj brezglavo. Kupi, kar potrebuješ, ker je treba kupljeno plačati. Rek, ki je uporaben tudi danes v potrošniški družbi.

Gotovo, da loparske njive v preteklosti niso mogle nasititi vseh. Potrebno je bilo oditi v svet; najprej do Trsta in od tu v daljnje dežele. Kje so Loparci razkropljeni po svetu? Kjer so, so uspeli. To in še kaj drugega, kar bi bilo vredno storiti, čaka druge. Knjiga ne bo le spomin na obisk v Loparju. Upam, da jo bodo koristno rabili tudi šolniki in učenci kot dopolnilo pri spoznavanju domačije. Kraja svojih prednikov se je spomnil tudi pesnik Rado Bordon s pesmijo Osvbojena vas.

Iskreno čestitam za knjižico vsem, ki so pri njenem nastajanju sodelovali.

Aldo Rupel

ISONZO – SOČA

časopis na meji

Časopis je nastal pred desetimi leti v Gorici na pobudo skupine, ki je že imela nekaj izkušenj s pobudami, v katerih sta se prepletali dve kulturi (knjigarna Incontri – Srečanja, prireditve). Začetnemu jedru so se pridružili drugi, od katerih je večina ostala, nekaj pa jih je snovanje in sodelovanje tudi opustilo, odvisno pač od zanimanja, razpoložljivega časa, navdušenja, naveličanosti, volje po iskanju in ustvarjanju nečesa novega ...

Uredniški odbor sestavlja deset članov, sodelavcev pa se je v desetih letih nabralo več kot sto. Doslej je izšlo 35 številk, kar pomeni skoraj štiri letno, če odmislimo prvih šest mesecev. Posamezna številka obsega najmanj 38 in največ 64 strani, ki so večinoma opremljene s fotografijami ali risbami. Oglaševanje, ki zajema prostor na obeh straneh meje, je razmeroma zadovoljivo. Distribucija je na novogoriškem območju na pobudo nekaterih urednikov nekaj let potekala tako rekoč ročno, zadnja tri leta pa poteka po običajnih poteh, ki veljajo za časopise. Dobiti ga je mogoče tudi v Kopru.

Kot nakazuje podnaslov, se časopis posveča življenju, silnicam, preteklosti in sedanjosti obmejnega območja, pretežno goriškega. Posega pa tudi na pojave v širšem prostoru, zlasti slovenskem, hrvaškem, bosanskem in splošno balkanskem, in sicer z intervjuji, komentarji, dopisniki, bodicami itd.

Osnovna sporočila se dotikajo sožitja, skupnih zgodovinskih izkušenj posoškega prostora, odvračanja retorike v zvezi z dogajanji med prvo svetovno vojno, zavračanja manipulacije dogodkov ob zaključku druge svetovne vojne, podpore vsem čezmejnim pobudam, informiranja italijanskega prebivalstva o kakovostni prisotnosti slovenske narodne skupnosti ipd. Če bi ga hoteli opredeliti svetovnonazorsko, potem ni dvoma, da je časopis proti sedanji desni občinski upravi v Gorici, ki je izraz širšega in globljega nacionalističnega humusa.

Dvojezičnost časopisa ne temelji na merjenju z lekarniško tehtnico. Čeprav je večina člankov italijanskih, enojezičnega italijanskega sodržavljana seznanjajo o povsem slovenskih zadevah. Sicer pa ni odveč poudariti podatek, da je nastal znotraj italijanske kulturne sredine in je slovenskih sodelavcev le četrtina. Zaradi tega je časopis *Isonzo – Soča* zanimiv unikat, ki je kje drugje na meji med romanskim in slovanskim svetom zaenkrat težko ponovljiv.

Spoštovani prijatelji,

Trst je bil od začetka delovanja študijskega krožka Beseda slovenske Istre leta 1995 ena naših glavnih opornih točk. Jeseni smo začeli z delom in že naslednje leto predstavili prvo številko glasila Brazde s trmuna. Nekje ob istem času so se na valovih Radia Trst A začele predvajati oddaje iz niza Ob Rižani in Rokavi. Od vsega začetka se je niz nehote in spontano naslanjal in oplajal iz dela tedanjih sodelavcev, bodisi samostojnega delovanja ali tistega v okviru programa krožka. Na ta način smo postavljali temelj, ki je omogočal novo širino in poglobitev poznavanja avtohtone kulture slovenske Istre doma in po svetu. Delovali smo enostavno na isti valovni dolžini. Oplajanje je šlo tudi v obratni smeri. Povezanost s Trstom je bila prisotna v naših predstavitvah. Največjo zaslombo so v Trstu imele Brazde. Iz besed sogovornikov, sodelavcev in poslušalcev oddaj so nastajali zapisi, ki so polnili strani naše letne revije.

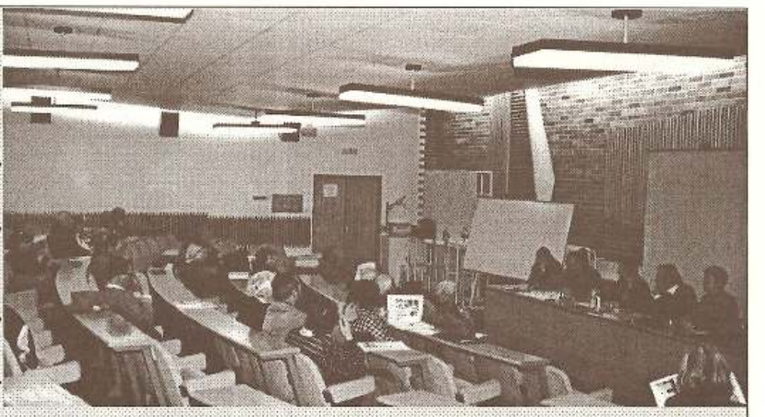
Vzporedno s tem se je poglabljalo tudi poznavanje s kulturnimi društvi Mačkolje, Boršt, Škedenj in posamezniki. Med njimi z Društvom slovenskih izobražencev. Koncept delovanja na tej strani je opora za naše delo v matični domovini. Današnje povabilo in možnost za predstavitev je priložnost, da morebiti skupaj še kaj naredimo. Letos se študijski krožek z revijo poskusno vključuje v projekt čezmejnega sodelovanja programa Phare, ki ga sofinancira Evropska unija. Predmet podpore je prav sodelovanje pobud na obeh straneh meje. Upam, da bomo znali videti in izkoristiti priložnost trenutka in zajeti veter za našo slovensko kulturo na prostoru prepihov tu in tam tudi nadalje.

Lani jeseni je izšla 4. številka naše revije in obeležili smo jo s temo Istra in Trst. To obeležje nosi tudi številka, ki je pravkar v pripravi. Kaže, da je enotni narodni in kulturni prostor plodna njiva, na kateri posejano dobro raste. Na naših postankih pa se vsakokrat najdemo z novimi deli in obrazi in tako je tudi danes. In tako bodi tudi v prihodnje.

Hvala Društvu slovenskih izobražencev za povabilo in ponovno priznanje Radiu Trst A za njegov prispevek. Člani študijskega krožka in sodelavci pa že čakajo, da bodo pod vodstvom Tanje Jakomin Kocjančič predstavili to, kar smo iz dosedanjih objav izbrali za predstavitev. Zelo nas je razveselil odziv deklet Beatrice in Erike, hčerk istrskih staršev, ki sta se nam pridružili na današnjem večeru. Posebej nas je počastila tudi gospa Marija Stanonik, doktorica literarnih ved in zaposlena pri Znanstveno raziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti iz Ljubljane. Povedala bo nekaj besed o pomenu štiriletnega dela, ki je zabeleženo v glasilu Brazde s trmuna. Priznala pa nam je, da jo je na današnji večer od dela odtrgal predvsem klic rojakov iz Trsta.

Leda Dobrinja

(Uvodne besede pri srečanju krožka Beseda sl. Istre z Društvom slovenskih izobražencev v Trstu dne 10. 4. 2000.)
Na fotografijah predaja grafike Loparja, kjer krožek deluje, predsedniku Društva slovenskih izobražencev Sergiju Pahorju in voditeljica večera Tanja Jakomin Kocjančič pri vodenju programa, ki ga spremlja pozorno poslušalstvo .

Koper, 5. aprila 2000, foto Alojz Umek

Milan Gregorič

SREČANJE UREDNIŠTEV *ISTRSKIH TEM* IN DVOJEZIČNEGA ČASOPISA *ISONZO-SOČA* IZ GORICE

V začetku aprila je bilo v mali gledališki dvorani v Verdijevi ulici v Kopru javno srečanje uredništev dvojezičnega časopisa *Isonzo-Soča*, ki ga izdaja založba Transmedia iz Gorice in *Istrskih tem*, ki jih izdaja zavod Vita iz Loparja pri Kopru. Srečanje je bilo namenjeno medsebojnemu spoznavanju in hkrati predstavitvi časopisa *Isonzo-Soča*. Na omizju sta uredništvo *Istrskih tem* zastopali dr. Duša Krnel - Umek in Leda Dobrinja, goriški časopis pa prof. Aldo Rupel, Gianna Pirella in Dario Stasi kot odgovorni urednik. Slednji je v krajšem povzetku opisal nastanek časopisa, njegove glavne pobudnike, njihove motive in odzive okolja. Poudaril je, da je časopis delo skupine ljudi, ki so želeli iz različnosti, v kateri živijo, ustvariti koristno medsebojno oplajanje in toliko opevano sožitje potrditi v praksi s svojim zgledom in delom. Pri tem niso vedno naleteli na odobravanje, saj je pretežno drugače usmerjeno okolje sprejemalo njihovo pobudo z odporom, zlasti ob priliki nekaterih njihovih odmevnejših akcij, kot so bile postavitev spomenika tolminskim puntarjem na Travniku v Gorici, dokazovanje slovenskega izvora številnih krajevnih priimkov in imen, spodbijanje nekaterih neresničnih podatkov o metanju ljudi v kraške jame.

Pogovoru v okviru omizja se je živahno pridružilo tudi občinstvo. Prisotni so izrazili prijetno presenečenje ter pozdravili predstavljeno pobudo in ljudi, ki so z njo pogumno zakorakali proti prevladajočemu toku getizacije. Izrekli so pohvalo uredništvoma obeh revij za organizacijo tega prijetnega srečanja, ki je delovalo kot prava osvežitev v svetu, ki še vedno razgret od nacionalističnih strast gradi predvsem pregrade namesto mostov. Spomnili so tudi na misel, ki jo je na srečanju v Kopru izrekel tržaški pisatelj Livio Isaak Sirovich, "da se namreč odprtost, strpnost in demokratičnost neke družbe sodi tudi po tem, na kolikih mestih in kolikokrat se srečujejo ljudje različne narodnosti, vere, kulture ipd". V času slovenske politične pomladi je imel Koper veliko takih srečanj, v zadnjem času pa je to opešalo in se s tem ne smemo zadovoljiti.

Peterlinova dvorana v ulici Donizetti v Trstu, 10. aprila 2000, foto Dominik Bizjak, 2000

Truške, 25. marca 2000, foto Marija Grbec

V tok kulturnega oživljanja istrskega podeželja so se vključile tudi Truške. Dne 25. marca 2000 so domačini medse povabili rojaka Vladimirja Kocjančiča, urednika 3. programa Radia Slovenija. Vladimir Kocjančič je profesor slovenskega jezika in primerjalne književnosti in pomembna slovenska osebnost na področju kulture. Oče Vladimir in mati Celestina iz Trušk sta se l. 1931 v času ekonomske krize pod fašistično Italijo preselila v Ljubljano. Gost je z domačini osvežil svoje prve spomine na Istro in s svojim vedenjem o kraju počastil svoje gostitelje. Srečanje je pomenilo za vse prisotne notranjo obogatitev. Zapis pogovora bo objavljen v 5. številki revije *Brazde s trmuna*, ki bodo predstavljene v jeseni. Večer je potekal v okviru programa Turističnega društva Truške, pogovor z njim pa je pripravila in vodila Tanja Jakomin Kocjančič.

Popetrske mačkore, foto L.D., 2000

Po naših vaseh v zadnjem času rastejo kulturna, športna in turistična društva kot gobe po dežju. Ena bolj druga manj si prizadevajo za oživljanje kulturnega življenja v svojem kraju, iščejo svojo dediščino ter oživljanjo navade in običaje. Med najbolj razgibanimi šegami je pust. Ob tem se na eni strani ponazarja istrsko življenje včasih, po drugi strani pa se iščejo maske. V Kubedu imajo svojega "cundra", v nekaterih drugih krajih se spominjajo svoje mačkore. Ljudski glasbenik in kipar Slavo Batista iz Kopra, velik ljubitelj slovanske mitologije in dediščine, s pustnim običajem tesno povezuje preganjanje zlega duha z bačuko. "Obredov" se spominja iz otroštva in pravi, da so bili to zadnji ostanki starih verovanj. On jim je bil še priča. Kdo se bo prvi lotil tega preučevanja? Na fotografiji mačkore iz Popeter. Med njimi "cunder", ki so ga Popetrci dopolnili z elementi cvetja. L. D.

MED SLOVENCI V VIDEMSKI POKRAJINI

V skrajnem severnovzhodnem kotu italijanske države je Trbiška kotlina (Conca di Tarvisio), kjer se ob stičišču treh držav srečujejo Karavanke, Karnijske in Julijske Alpe. Od Trbiža (Tarvisio) do Tablje (Pontebba) proti zahodu se v dolžini 20 kilometrov razprostira Kanalska dolina, kjer je v bližini Žabnice (Camporosso) razvodje med Jadranskim in Črnim morjem. Od Tablje do Tilmenta je Železna dolina (Canal del Ferro). V daljni preteklosti so Slovenci živeli tudi v dveh od treh dolin, ki od tu segajo v Julijske Alpe, in sicer v Dolino Dunje (Val Dogna) in Dolini Reklanice (Val Raccolana). še danes pa je vitalen arhaičen slovenski dialekt v tretji dolini, v Dolini Rezije, ki jo obkrožajo Kanin (2578 m) in Mužci (1869 m).

Pod Mužci izvira reka Ter (Torre), ki zaznamuje začetek širokega predalpskega območja, zaobjetega med furlansko nižino in Sočo, ki sega vse do Idrijce. To je območje Beneške oziroma Furlanske ali Italijanske Slovenije - Slavia veneta, Slavia friulana, Slavia italiana - ali Benečije. Gre za gorato območje, ki obsega 550 km kvadratnih kilometrov, kjer se stikata furlanski in slovenski etnični prostor. Benečijo po navadi delimo v dva dela: zahodno Benečijo, ki zaobjema porečje Tera, in vzhodno Benečijo, ki obsega porečje Nadiže (Natisone). V zgodovini smo z izrazom Beneška Slovenija mislili le na Nadiške doline, danes se s tem izrazom označuje celotno zgodovinsko etnično območje, kjer živijo Slovenci na Videmskem, z izjemo Kanalske doline.

Kanalska dolina je dolga alpska dolina, prostor mednarodnega tranzita. Rezija je v zaprti in izolirani alpski dolini. Terske doline se odpirajo kot pahljača proti nižini, po njih tečejo pritoki Tera.

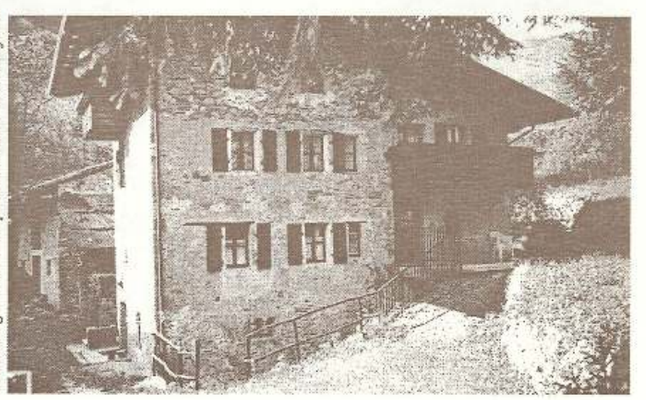
Nadiške doline tvorijo zgodovinsko, jezikovno in kulturno jedro Beneške Slovenije, sestavlja jih več dolin, ki se stekajo v glavno dolino, ki povezuje Čedad (Cividale) s Posočjem. Osrednji center je Špeter (Slovenov) - S. Pietro al Natisone. Najbolj karakteristična gora in simbol Benečije je Matajur (1641 m) na severu, na skrajnem južnem robu je svetišče Stara gora (Castelmonte 618 m), ki je obrnjeno proti ozki dolini Idrijce in Goriškim brdom.

Slovenski jezik govori v lokalnih inačicah skoraj celotno prebivalstvo naslednjih desetih občin: Rezija (Resia), Bardo (Lusevera), Tipana (Taipana), Podbonesec (Pulfero), Sovodnje (Savogna), Grmek (Grimacco), Dreka (Drenchia), Srednje (Stregna), Podutana/Sv. Lenart (S. Leonardo) in Špeter (S. Pietro al Natisone). V zadnjih desetletjih se je veliko število družin iz Benečije preselilo v furlansko nižino, v trikotnik Čenta (Tarcento), Videm (Udine) in Rožac (Corno di Rosazzo). Glede površine naj povemo, da obsega ozemlje, kjer v Videmski pokrajini živijo Slovenci, približno 575 kvadratnih kilometrov, kar je približno 2,8% površine Republike Slovenije.

Kulturno društvo IVAN TRINKO. 33043 Čedad, Ul. IX. Agosto 8, tel. - fax. 0039 0432 731386.

NEKAJ MANIFESTACIJ V BENEŠKI SLOVENIJI:

Dam emigranta: Čedad, 6. januarja
Dan slovenske kulture v Špetru: Špeter, februar
Pust na meji: februar
8. marec: Špeter, 8. marca
Moja vas: Špeter, 25. junija
Postaja Topolovc: Topolovc/Grmek, 1 - 16. julija
Mittelfest: Čedad, 22. - 30 julija
Senjam beneške piesmi: Lese/Grmek, konec julija
Šmarna miša, Rezija: 15. avgusta
Kulturna jesen: Lese/Grmek, oktober

Obnovljen mlin iz okolice Čedada - fotografija iz kataloga turistične ponudbe Bed & Breakfast

STIKI S KULTURNO PROSVETNIM DRUŠTVOM BAZOVICA Z REKE

Osrednja proslava ob slovenskem kulturnem prazniku 18. februarja na Reki.

Na podlagi pogovora z našim predsednikom, Vam pošiljamo nekaj informacij o našem društvu in sicer tekst ki je bil pripravljen za malo monografijo ki smo jo imeli namen izdati ob naši 50 letnici leta 1997. Žal nismo uspeli priskrbeti finančna sredstva in monografije nismo izdali. Upamo da bo iz teksta razvidna zgodovina našega aktivnega delovanja. Ravno tako prilagamo tudi nekaj fotografij posnetih na naši osrednji proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku ki je bila 18. februarja.

Še Vas obveščamo da bo naš mešani pevski zbor nastopil dne 02. aprila na reviji "Primorska poje" v Podnanosu (prvič nastopili na reviji 1973.) in 18. junija na Taboru slovenskih pevskih zborov v Šentvidu pri Stični (prvič nastopili 1974.). V tem letu se načrtujemo proslavo ob 200 letnici rojstva Dr. Franceta Prešerna ki bo predvidoma v decembru. O vseh nadaljnih tekočih dogodkih v našem društvu Vas bomo pravočasno obveščali.

Veseli smo in zelo zadovoljni da se bo po daljšem času spet malo več pisalo o našem društvu. Resnica je, kot ste verjetno tudi sami opazili, da je slovenska javnost o delu Slovencev na Hrvaškem bolj slabo obveščena.

Upamo da je to začetek dobrega sodelovanja in Vas lepo pozdravljamo.

Tajnik:
Vitomir Vitez

KULTURNO PROSVETNO DRUŠTVO SLOVENSKI DOM - RIJEKA - BAZOVICA

Predsednik:
Marjan Kebér

Pismo društva Bazovica uredništvu Brazd

Odkod povezanost Slovencev z Reko

Pred več kot dvajsetimi leti je sedaj že pokojni dr. Anton Slodnjak, ki je bil tudi častni član društva "Bazovica", skušal v kratkem članku najti in opisati tisto vez, ki je stoletja zbliževala prebivalce z obeh strani notranjskih planin.

Verjetno so že v 7. in 8. stoletju nekatere skupine slovenskih plemen imele stike s hrvaškimi, ki so na tem področju našla novo domovino. Prav gotovo pa je večja povezava nastopila v 15. stoletju in sicer na temelju trgovine. Takrat so se začeli naseljevati na Reki tudi slovenski trgovci; olje in sol iz primorja sta bila dobra zamenjava za kranjsko železo, hrano in kože.

Od 17. stoletja je Reka postala tudi intelektualno središče, predvsem z ustanovitvijo kapucinskih in jezuitskih gimnazij. Skozi stoletja je potem trajala povezanost med slovenskimi intelektualci, predvsem literati in profesorji, z njihovimi hrvaškimi kolegi.

Vendar vse to dolga obdobje ni bilo masovnejšega naseljevanja Slovencev v teh krajih. Bili so to bolj bežni obiski na potovanjih, Janez Vajkard Valvasor, ali pa dve stoletji poznejše, službovanja v gimnazijah, Matija Čop in Janez Trdina.

V tem obdobju je imel veliko vlogo med Slovenci bogat podjetnik, mecen in politik Josip Gorjup, v čigar hiši deluje sedanje slovensko društvo "Bazovica".

V našem stoletju pa sta nažalost v kratkem presledku zajeli in skoraj uničili dobršen del sveta kar dve vojni vihri, ki sta sprožili velike premike ljudi, iskajoče boljše življenjske razmere in lepšo prihodnost.

Reka je bila po drugi svetovni vojni industrijsko središče, ki je imelo velike možnosti razvoja in s tem tudi zaposlitve. Nedolgo zatem je postala tudi specifično vsevčilišno središče in tako privabila mlade družine ter dela in znanja željno mladino.

Od takrat je večina Slovencev ostala tudi navkljub težjim razmeram, ki so v zadnjih sedmih letih dokaj spremenile življenje obeh domovin.

Slovenci so mogoče sedaj postali še bolj povezani v namen ohranitii svoje posebne kulturne vrednosti in jih na primeren način predstavili pestri množici svojih somišljanov ter skupaj z njimi poskušati, kot že tolikokrat, zase in svoje otroke doseči nekaj boljšega in še lepšega.

Skupinska slika KUD Domovina Osp in okteta Škofije na Švedskem, 1999

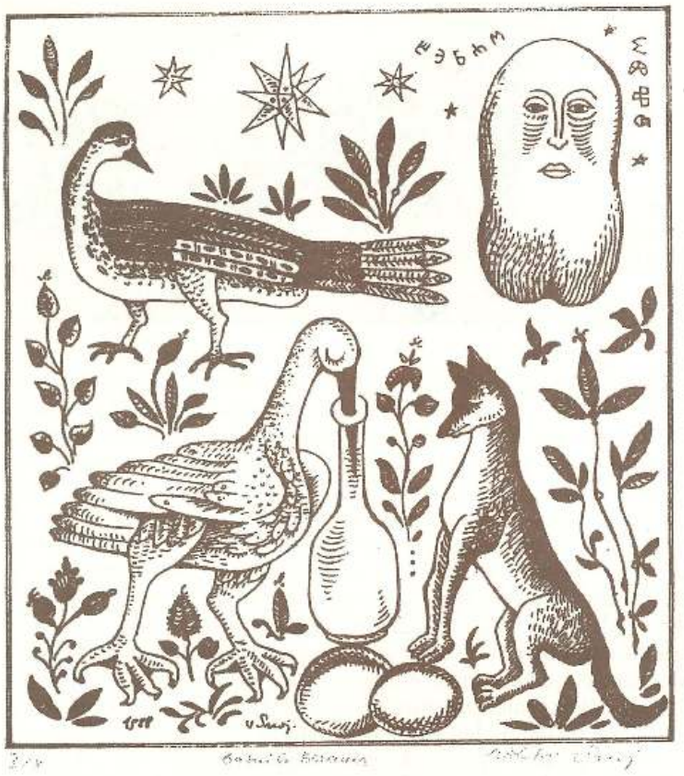

Ivan Novak OBISK NA ŠVEDSKEM

Lansko leto od 9. 11. do 17. 11. je bila gledališka skupina KUD Domovina iz Ospa na obisku pri naših rojakih v Göteborgu na Švedskem. Povabilo je prišlo od tamkajšnjega kulturnega društva France Prešeren, ki mu predseduje simpatična Štajerka Erika Jaccobson, ki tam, kakor je že iz priimka razvidno, živi z svojo družino. Gledališčniki iz Ospa niso šli na ta obisk sami, ampak skupaj s škofijskim oktetom. Na pot so se podali 9. novembra ob 22. uri in po dveh dneh avtobusne vožnje prišli v Göteborg pozno zvečer 11. novembra. Po prespani noči smo se zbrali, kot prikazuje skupna fotografija. Tega dne smo si ogledali stari del mesta s pristaniščem, pomorski muzej in cerkev na hribčku nad mestom. Ta je za naše razmere nekaj nenavadnega. Medtem ko je zunanjost normalno zidana in pokrita, je notranji del ostrešja zgrajen iz smrekovih debel. Ta so lepo obdelana in zaščitena, da dajejo lep videz in pričarajo obiskovalcu svojevrstno ugodje in počutje v tem cerkvenem objektu. Mesto smo si ogledali z najvišje razgledne točke, ki je urejena za obiske že od leta 1914. Zvečer smo se odpeljali v dvorano, si na odru postavili kulise in uredili vse potrebno za nastop naslednji dan.

Vrnili smo se pozno in pričakali soboto, prvič po prihodu, s soncem nad mestom. Zaradi severne lege je sonce vedno nizko nad obzorjem, zato obiskovalca ne glede na uro dneva navdaja občutek, da bo vsak hip zašlo. Sobota je bila prosta, zato smo se odpeljali v mesto in dan porabili za morebitne nakupe ali pa kar za sprehajanje. Popoldne ob štirih smo se zbrali in odpeljali do dvorane, kjer smo imeli nastop ob 19. uri. Na severu se temni zelo zgodaj, takoj po tretji uri, in če ni sonca, je vedno nekoliko temno. Dvorana, ki jo za take priložnosti najamejo, saj svoje nimajo, se je hitro napolnila. V programu so najprej nastopili pevci in zapeli slovensko himno, nato še dve skladbi. Sledil je nastop gledališke skupine s predstavo Stara kokoš. Po predstavi je oktet ponovno zapel štiri pesmi, vendar so morali program podaljšati. Tako se je ponovno pokazalo, kaj Slovencem pomeni domača pesem. Uradni del se je tako končal in sledilo je družabno srečanje, ki se je ob hrani in dobri kapljici iz Slovenske Istre zavleklo vse do jutranjih ur.

Nenaspani smo se že ob devetih dopoldne odpeljali v približno 500 kilometrov oddaljeni Stockholm. Tam smo se v ponedeljek srečali z Borisom Šavom, ki je predstavnik naših ljudi v Stockholmu. Sam je v mladosti živel v Izoli in delal kot elektrikar v takrat nastajajoči Lami v Dekanih. Pod njegovim vodstvom smo si ogledali kraljevo palačo s častno stražo, mesto, ki leži na šestnajstih otokih, muzej največje vikinške bojne ladje, ki se je potopila ob splavitvi zaradi nepravilno nameščenih topov in so jo dvignili iz morja v zadnjih treh letih preteklega stoletja. Istega dne popoldne smo bili gostje slovenskega veleposlanika v Stockholmu, kjer je oktet počastil gostitelja z izvajanjem skladbe Slovenec sem in še nekaterimi drugimi skladbami. Kot zadnje dejanje je sledil ogled mesta s 155 metrov visokega razglednega stolpa. Kot nalašč se je ob tem času nebo za kratek čas razjasnilo, da je bil pogled na mesto zares nepozaben. Tu smo se rešili še zadnjih razglednic, saj smo se v torek zgodaj zjutraj vračali domov. Stockholm smo zapustili ob četrti uri zjutraj in 17. 11. 1999 po dveh dneh vožnje prispeli v Osp. Pravočasno smo se vrnili, saj je že po par dneh Skandinavijo zajelo hudo neurje.

Viktor Snoj, Basni iz Berama, grafika

**POSTAVI ŽABO NA PRESTOL,
NAZAJ V MOČVIRJE BO SKOČILA.**
(Štelja Dobrinja)

ZAKAJ JE OLJKA SVETO DREVO
(spomin Štelje Dobrinja na pripoved njene babice Patunke)

Je Marija rekla ptičici: »Ptičica goričica, povarji moj'ga sinka Jezuščka, dokler k maši grem.«

Marija se vrne in ne najde svoj'ga sina Jezuščka. In gre po eni lepi poti in gre po eni lepi cesti sineka iskat in pride do enih pastirjev.

»Dober dan, bogdaj, pastirji, ste vid'li moj'ga sinka Jezuščka?«

»Ja, ja, ravno tod so zdaj pasali.«

Marija gre dalje po eni lepi poti, po eni lepi cesti sineka iskat. Pride do enih peric.

»Dober dan, bogdaj, perice, ste vid'le moj'ga sinka Jezuščka?«

»Ja, ja, ravno tod so zdaj pasali.«

Marija gre dalje po eni poti, po eni lepi cesti sineka iskat. Pride do en'ga topola.

»Dober dan, bogdaj, topol ti. Si videl moj'ga sinka Jezuščka?«

»Ne, Marija, nisem videl tvoj'ga sinka Jezuščka.« Marija mu (ne verjame) in reče:

»Prokleto drevo si topol ti. Sadu ne boš imel in tresel se boš do konca dni.«

Marija gre dalje in pride do oljke:

»Dober dan, bogdaj, oljka ti. Si vid'la moj'ga sinka Jezuščka?«

»Ja, Marija, štirje Judje so tod pasali in s seboj so ga peljali. Za nožice so ga držali, po ročicah je hodil.«

Marija ji reče:

»Sveta boš, ti, oljka moja. Žegna brez tebe ne bo. Večna luč bo od tebe gorela in nobena maša ne bo brez tebe minila.«

---

dr. Franc Vodopivec

MOJI SPOMINI NA KOPER
(uvod k pismu uredništvu *Istrskih tem*)

V začetku oktobra leta 1942 sem se izkrcal na pomolu v Kopru z vaporetta, ki me je pripeljal v prvi razred škofovskega semenišča. Med sošolci v razredu sem se kmalu privadil in uveljavil pri igri med dvema ognjema; metanje kamenja je bilo pogosta zabava fantičev na vasi. Mogoče se je tudi zato postopoma zmanjšala pogostost zmerljivk kot *crucco, sciavo* in pd. Za zidovi semenišča se nisem dobro počutil in v veliko veselje so mi bili sprehodi v okolico. V mestu se mi je vedno zdelo nekako zatohlo in ob južnem vremenu je neprijetno zaudarjalo iz cevi mestne kanalizacije, ki niso tesnile. Prefekt nas je vodil ob morju proti Izoli – samo do Semedele, kjer smo na prostoru okoli cerkvice igrali, kar je pač naneslo; na semedelski grič; mimo pokopališča naprej do prvih vasi ali pa navzgor proti Šmarjam in enkrat letno tudi na romanje v Strunjan. V vseh letih v Kopru razen od sošolcev Slovencev nisem slišal slovenske besede.

Kasneje, kot študentu, se mi je nemalokrat godilo slabše kot v semenišču. V mislih sem včasih obnavljal koprski čas in počasi razumel, da me je podzavestno bolj dušila utesnjenost ljudi in mesta kakor pa zaprtost semenišča. Kot da bi podzavestno zaznaval, da se meščani bojijo slovenstva s podeželja in se zato pred njim zapirajo. Čez Bonifiko na okoliške hribe je bil svet popolnoma odprt, med mestom in podeželjem pa kot da je neka nevidna pregrada.

Ko sem kasneje bral spise o kulturi in kulturni dediščini Slovenske Istre, sem spoznal, da sta tedaj, v letih od 1942 do 1944, mesto in okolica živela v ločenih kulturnih svetovih. Mesto v recidivih bogate kozmopolitske kulture beneške države, okolica pa v majhnem in zaprtem kulturnem okolju Slovenske Istre, podzavestno usmerjenem v ohranitev slovenstva na zelo izpostavljenem ozemlju in malo povezanem z osrednjim slovenskim kulturnim prostorom. Duši mesta Koper in slovenske okolice pa sta si bili popolnoma tuji, kot da mesta in okolice ne loči slab kilometer močvirne ravnine, temveč stotine kilometrov.

Vsako leto dvakrat letujem ob slovenskem morju in včasih namenim popoldan vožnji po ozkih in ovinkastih cestah skozi vasi Slovenske Istre, iz Sečovelj v Bertoke skozi Kaštel, Krkavče, Koštabono, Šmarje, Pomjan, Marezige in Truške. Na pogled se vasi niso mnogo spremenile, le življenja je v njih mnogo manj. Vaške ulice se mi zdijo še ožje, kot jih hrani spomin, in avto se komaj prerine skoznje. Parkiram pred vasjo ali za njo, v vasi je malokje prostor, in se počasi sprehodim, da bi začutil utrip življenja. Istrska hiša je na pogled še vedno enaka in čudim se, kako le je preživela toliko rodov in ali niso bili ljudje iz nje trdni Slovenci tudi zato, ker so jih tudi hiše, ne samo vinogradi in njive zavezovali.

Dobil sem občutek, da je Koprščina tudi danes duhovno ločena od Kopra. Mesto je zaradi številnih prišlekov, pristanišča, industrije

Nada Morato

ZA KULTURNO IDENTITETO DOMAČEGA ŽIVLJA

Pred petimi leti se je komaj ustanovljena etnografska sekcija starega kortežanskega pevskega društva osamosvojila in ustanovila svoje kulturno društvo. To si je zadalo za nalogo, da v Slovenski Istri spodbuja rast lastne kulture. Zakaj? Zato, da bi Slovenija šla v Evropo narodov tudi z našo identiteto.

V teh petih letih je Kulturno društvo Korte vsako leto izdalo ali vsaj predstavilo po eno knjižno delo, ki obravnava ta prostor. Zbira in predstavlja ljudske zgodbe, pesmi, plese, recepte. Preučuje domači govor. Vsako leto pripravi razstavo. Najbolj je obiskana tista, ki prikazuje velikonočne izdelke. Vsako leto organizira ex-tempore in ima od petih srečanj slikarjev kar lepo zbirko slik. Otroška folklorna skupina nastopa na krajevnih prireditvah in se vsako leto predstavi na regijskem srečanju otroških skupin. S svojim istrskim pustom (z večjo skupino štracarjev) je petkrat sodelovala na festivalu v Portorožu. Letos bo društvo drugič sodelovalo na republiškem natečaju Sklada za ljubiteljske dejavnosti in to v projektu Folklornega društva Mandrač Telmont Koper "Vezem (velika noč) v Slovenski Istri". Največja akcija, ki jo je društvo izvedlo lani, so bile prireditve ob 200-letnici sedanje cerkve z zvonikom in 180-letnici slovenske ljudske šole. Na pobudo kulturnega društva je krajevna skupnost ob tej priliki na stari šoli vzidala spominsko ploščo. Uredili so album fotografij spominskih plošč in zapisov od leta 1468 dalje. Dokaj odmevno akcijo so člani društva izvedli z obiskom pri KD Ivan Grbec v Škednju. Prikazali so svoj kraj in miklavževali z njimi. Po knjigarnah in knjižnicah so zbrali in jim podarili kar nekaj knjig za novoustanavljajočo se društveno knjižnico. Stike imajo z repentaborskim društvom in s KD Rovte–Kolonkovec. Srečujejo se z društvi sosednjih krajev, kot so Osp, Dekani, Sv. Peter, Šmarje ter s Šavrinskimi pupami en ragaconi. Sodelujejo s študijskimi krožki pri zavodu Vita in listom *Istrske teme* iz Loparja. Želijo, da bi glas Slovenske Istre šel tudi v naša mesta pa tudi v osrčje Slovenije – da bi segel do src vseh domačih in tudi novih prebivalcem Slovenske Istre! Če bi njihov glas segel v srca mladih in jih osvestil, bi bilo najbolj lepo!

Ob letošnjem kulturnem prazniku so z osnovno in glasbeno šolo pripravili proslavo in občni zbor. Predstavo so imeli tudi v Izoli. Na občnem zboru so med drugim predlagali naslednje:

- Kulturno društvo izpolnjuje pogoje za pridobitev statusa društva s posebnim značajem, kar bi ustrezalo času in prostoru. Ker imajo v krajevni skupnosti še pevsko društvo, predlagajo zvezo ali slogo med društvi, kot jo imajo v sosednjem Sv. Petru.
- Krajevna samouprava naj postane pravno vsaj kulturna samouprava. Do tega imajo kraji zgodovinsko pravico! V krajevni skupnosti je več vasi, ki imajo svoje stare praznike in bi se hotele vsaj kdaj v letu kulturno izraziti.
- Glede na to, da ima izolsko podeželje kar desetino občinskega življa in je imel ta prostor razen v totalitarnih časih kulturno avtonomijo, bi mu pripadalo financiranje vsaj dela animatorja ali pa vsaj večja skrb, posluh in pomoč občinskih organov, ki so zaposleni za izvajanje kulturnih dejavnosti. Skupaj z delom tajnika društva in kulturnega animatorja bi bilo kar nekaj dela!
- Predlagajo, naj občina v proračunu zagotovi delež za odkup stavbe stare šole, da bi ju preuredili v regijski zgodovinski muzej zaledja s poudarkom na slovenski prebuji in v stalno razstavo ex-tempora. Zadevo bodo letos prijavili za republiški projekt Ministrstva za kulturo.

Kustodija z glagolskim napisom (kopija), ki jo hrani Pokrajinski muzej Koper, foto Alojz Umek, 1999

---

in poslovnosti ozemeljsko in po prebivalstvu močno zraslo. Dobilo je nov, še ne do kraja opredeljen značaj, neke vrste malomeščansko kozmopolitstvo, ponosno na poslovni uspeh in materialni napredek. Očitno je, da bogato mesto premalo priznava, da je v njegovi blaginji tudi intelektualni in fizični trud ljudi s podeželja, ki mu Koper danes, podobno kot v preteklosti, jemlje plodove dela ter ustvarjalnosti in mu premalo vrača njegovo materialno rast, da bi močneje zaživelo. Kot da Koper že pozabil ali hoče pozabiti, da je zaradi podeželja danes slovensko mesto. Če prej ne, bi se dalo mnogo storiti v zadnjih 15 letih.

Nasprotno pa se z metodami, ki niso evropske in demokratične, upira možnosti, da bi podeželje samostojneje zaživelo skozi nove občine in brez posrednika sodelovalo pri delitvi materialne podpore matične države. Verjamem, da se posledic takega ravnanja številni Koprčani ne zavedajo, so pač priseljenci in so jim tuji pravi interesi in kulturna dediščina podeželja. V medijih sem zasledil izjave pomembnih oseb iz obalnih mest o multikulturnosti vse Istre, vendar do danes ne vem, s katero kulturo bo v tej multikulturnosti zastopana Slovenska Istra – z malomeščanskim kozmopolitstvom mnogoetničnega prebivalstva mest ali z izvirno kulturo Slovenske Istre in njenih ljudi? Te Slovenci ne poznamo dovolj tudi zato, ker se premalo pojavlja v javnosti, mogoče zato ker gre uradna kultura in z njo materialna podpora vse preveč mimo nje. Vedno sem začuden nad dejstvom, da je o kulturni podlagi ohranjanja slovenstva v nekdaj mnogo večji Slovenski Istri tako malo napisanega. Poprečen Slovenec ve vsaj nekaj o istrskih mestih in o njihovem slavnem beneškem obdobju, vendar pa le malo, če sploh kaj, o trdoživosti istrskega slovenstva, ki je obalna mesta pregnetlo v slovenska. Je za to mogoče krivo to, da Slovenska Istra ni rodila tako velikih mojstrov besede, kot so jih ob zahodni meji Kras, Goriška in Tolminska? Kot da se še danes ne zavedamo, da je slovenstvo najbolj ogroženo prav v Slovenski Istri. Ne maram verjeti, da je komu v interesu, da slovenstvo ugasne, da bi se lažje uresničil projekt multikulturnosti, v katerem bo Slovenska Istra zastopana s kulturo, ki je še danes precej anacionalna.

V osrednjih medijih ne srečam novic o Slovenski Istri, ki bi mi stanje predstavile tako, kot ga vidim, da je, in to ni prav. V reviji *Istrske teme* sem načel različne prispevke, ki me prepričujejo, da sedanjost vasi in ljudi Slovenske Istre boli tudi druge, danes še premalo številne, vplivne in glasne posameznike.

Leon Bernetič

SPOMINI - 4. del

Ob ustanovitvi Svobodnega tržaškega ozemlja - STOj - l. 1947 so naše oblasti skoraj vse pripadnike Narodne zaščite, ki niso bili s tega območja, premestili. Vsi, ki niso bili jugoslovanski državljani, so morali oditi tudi iz Narodne milice in si poiskati drugo delo. Do prihoda novih zaščitnikov, ki so prišli največ iz cone A iz Trsta in okolice, smo morali preostali biti v službi po cel dan. Uvajali smo novince, jim pokazali, kje so važni objekti, in še mnogo drugega. Povedali so, da tržaške oblasti netržaških policajev niso odslovile, temveč so sprejele v službo policije v Trstu še druge ljudi iz južne Italije, čeravno se niso držali obveznosti STOj-a. Najbolj sem žaloval, da so iz Kopra odšli zaščitniki iz Furlanije, ki so bili na naši postaji Narodne zaščite. Za upravljanje s Kopr čani so bili sposobnejši od nas, bili so bolj izšolani, vsi so imeli več kot osnovno šolo in tudi dosedanji antifašisti so bili in borci NOV. Ker so bili tudi kvalificirani delavci, so ti Furlani dobili zaposlitev v Bosni in v drugih krajih Jugoslavije. Pod skupno upravo Narodne zaščite sta pripadala tudi okraj Buje in mejna služba. Zato se je število pripadnikov zaščite povzpelo nad 1500, bili so pripadniki treh narodnosti, Slovenci, Italijani in Hrvatje in zaradi tega so bili vsi trije jeziki enakopravni. Odnosi z JLA so bili najboljši in brez vsakršnega izpada.

Pri okrožnem NOO cone B STOj-a za Koper in Buje je bila organizirana tudi okrožna uprava NZ Koper-Buje s sedežem v Kopru. Tudi ta je bila sestavljena iz treh narodnosti oziroma tistih, ki so bili sposobni za občevanje v treh jezikih in sicer tako, da so bili posebno na mejnih blokih nameščenih tudi miličniki s bujskega okraja in obratno. Za šolanje pripadnikov NZ je bila namenjena šola v prostorih bolnice v Valdoltri, ker je bila ta premeščena v Rovinj, pozneje pa v Koper. Oficirji so bili poslani v Kamenico v Srbijo.

Med pripadniki Narodne zaščite, ki so bili v službi na postaji Koper in drugod, se spominjam sledečih: bratov Blažič, bratov Cont Pietro, Giovannija Perina, Eduarda Brucarda, Marina Corenicha, Nicoloja Nicolavsciha, Ludvika Zorzuta in še drugih Furlanov je bilo. Bil je tudi neki Rus iz Ukrajine po imenu Aleksander Zemcev, ki je kot otrok z materjo pobegnil iz Rusije in bil v stari Jugoslaviji nekje v Dalmaciji kot begunec. Dalje so bili: Aleksander Orel, Ivan Markončić, neki Ciril iz Podgrada in še več deset iz drugih predelov Primorske. Med njimi so bili tudi zastavni komandir Franc Juriševič iz Pirana, Antonio Trento iz Lucije in Mario Mondo z Markovca.

Da bi sledili razvoju v Evropi, so tudi naši ustanovili prometno milico in za začetek dva zaščitnika. Opremili so jih s tablico za zaustavljanje vozil, čez prsi so imeli brzostrelko. Imeli so še blok za pisanje podatkov, svetilko in še primerne škornje za vožnjo z motorjem "gilera". Prva dva prometnika sta bila Valerij Prašelj iz Doline in Ermid Babič iz Trsta ali okolice. Ta je bil motorist. Po prvi patroli so sporočili, da so jih šoferji ob kontroli sprejeli z razumevanjem.

(konec prihodnjič)

OKRAJNI LJUDSKI ODBOR - KOPER
COMITATO POPOLARE DISTRETTUALE - CAPODISTRIA

OBRTNO POOBLAŠTILO
AUTORIZZAZIONE INDUSTRIALE

FAVENTO Antonio fu Giovanni

Sedež obrta je v kraju Capodistria

Takse za to obrtno pooblastilo znašajo Lir 500.

V Capodistria dne 29 dicembre 1947

ZA OKRAJNI LJUDSKI ODBOR
PER IL COMITATO POP. DISTRETTUALE

Obrtno dovoljenje družine Favento iz Kopra iz leta 1947

Pogled na Koper, foto Dominik Bizjak, 1996

(nadaljevanje z 11. strani)

To je ob prenapeti in živčni Hrvaški, ter zelo močni in ustaljeni Italiji čisti nesmisel. (Bossijevo gibanje za Padanijo je zelo smiseln pritisk, da se ekonomska moč severa dvigne nad politično moč juga Italije ali jo vsaj zravna.) Če bi našim regionalistom to uspelo, bi jih Italija preplavila ekonomsko, kulturno in končno tudi vojaško-politično. In njihove avtonomije bi bilo kmalu konec. Naš jezik bi izginil, hrvaški propadel. Po naše bi govorili kvečjemu še v Kubedu in na Topolovcu. Tem našim istrskim regionalistom pomagajo pri nas naseljeni jugoslovanski Šiptarji, Srbi, Bosanci in Hrvati, ki imajo hude komplekse pred italijanskimi trgovinami in vsemu kulturnemu jazu, ki tako prihaja preko Trsta iz Amerike in ni niti italijanski več. Ti ljudje so se naselili v koprske in piranske podrtije in izmaličili tisto čudovito beneško okolje, iz katerega smo črpali našo plemenitost in kulturo in ob katerem smo Istrani živeli v miru skoraj tisočletje ter ohranili svoje gene, dokler ni Napoleon tega naravnega sožitja pokvaril, da ne govorimo o tem, kaj so potem delali Avstrijci in še kasneje fašizem. Samo poglej, kaj so naredili Šiptarji kafetarji z Loggio v Kopru, in kdo jim je to dovolil, me zanima.

Tem ljudem bo treba z glasovalno logiko in strategijo počasi, a zagotovo povedati in dokazati, da morajo, če hočejo vladati skupaj z nami v Slovenski Istri, postati najprej lojalni slovenski državi in Slovenski Istri – zaželeno bi bilo tudi, da še pošavrinijo. Med nami je prostora tudi zanje. To moramo sprejeti. To je danost. Če prej smo absorbirali vale Nemcev in uskokov, ki zdaj lepo šrajajo, jedo in pojejo po naše.

Volilni sistem v Sloveniji, kolikor ga poznam, pa dovoljuje, da predstavljajo Istro ljudje, ki so se k nam naselili dan pred volitvami, tu med drugimi mislim na znanca Jašo Zlobca. In v ljubljanskem parlamentu so pozabili na naše vasi, vodovode in mesta. V Ljubljano je treba izvoliti naše ljudi, potem ne bo treba regionalnih gibanj. Potem se bomo regionalno povezovali z drugimi slovenskim pokrajinami proti požrešnosti Ljubljane in centralne vlade, kar je običajno po vsem svetu.

Seveda je problem dvojne ali celo trojne lojalnosti naših novo priseljenih Morlakov, Čičev, Šiptarjev in Bosancev velika ovira. Tu na žalost lahko pride do nekega šavrinskega Jelinčiča, ki bo njim delal ovire, Sloveniji stiske, nam zmernim ljudem pa slabo počutje. Treba pa jim je dokazati na miren način in, kot sem prej omenil, z nekakšno volilno strategijo (tu imam v mislih našo povezavo s priseljenci s Krasa, Vipavske in iz Brkinov, ki so nam najbolj sorodni), da če se ne prilagodijo nam in sprejmejo, da smo tiha večina, ki se končno prebuja in ima dovolj kadra, da prevzame obalna mesta v svoje roke, da pride dan, ko bodo zares ostali manjšina, ki bo prosjačila po evropskih dvoranah za neke navidezne pravice.

(nadaljevanje prihodnjič)

Avgust Danilo Pucer

MAŠČEVANJE

Dolgotrajni suši in hudi vročini se je pridružila še soparica, da je bilo še dihati težko. Jutri bo prosta sobota, je pomislil Bepić. V mislih je sestavil program, ki naj bi ga opravil. Drugi dan je v semenarni kupil insekticid za koloradske hrošče. Po odhodu iz trgovine je srečal znanca. Ko mu je razložil, po kaj je prišel, ga je ta poučil:

"Bolj ko boš uporabljal strupe, več težav bomo imeli s škodljivci. Pred tremi leti sem prvič škropil trte z insekticidom proti trkljonom, pa se je kmalu pojavil še rdeči pajek. Tako sem moral škropiti še z akaricidom. Lansko leto sem to napako popravil. Letos nisem v vinogradu uporabljal nobenih strupov, pa do danes nisem opazil še nobenega rdečega pajka. Trkljoni so mi res naredili nekaj škode, toda ta je manjša, kot bi me stali dve škropljenji s strupi. Ko sem pred nekaj dnevi škropil trte z modro galico, sem z istim škropivom poškropil tudi krompir. Ugotovil sem, da hrošči poškropljenega krompirja ne jedo. Škode mi ne delajo, čeprav so še živi. S takim škropljenjem sem krompir zavaroval tudi proti glivičnim boleznim."

Za nadaljnji pogovor ni bilo časa. Na poti domov je razmišljal, kaj mu je znanec povedal. Sklenil je, da ga bo posnemal. Zvečer je naložil na frezo vse, kar bo drugi dan potreboval. Med drugim je pripravil tudi sod za škropivo in vanj takoj dal namakat modro galico. Naslednje jutro se je na delo napotil že zelo zgodaj. Nameraval je, da bo najprej poškropil trte in krompir, šele nato bo opravil, kar mu bo čas dopustil. Pa je moral program spremeniti. Lotil se je košnje okoli vinograda, dokler ni sonce posušilo rose na listih. Nato je poškropil trte in krompir. Insekticid, ki ga je prejšnji dan kupil, je pustil doma.

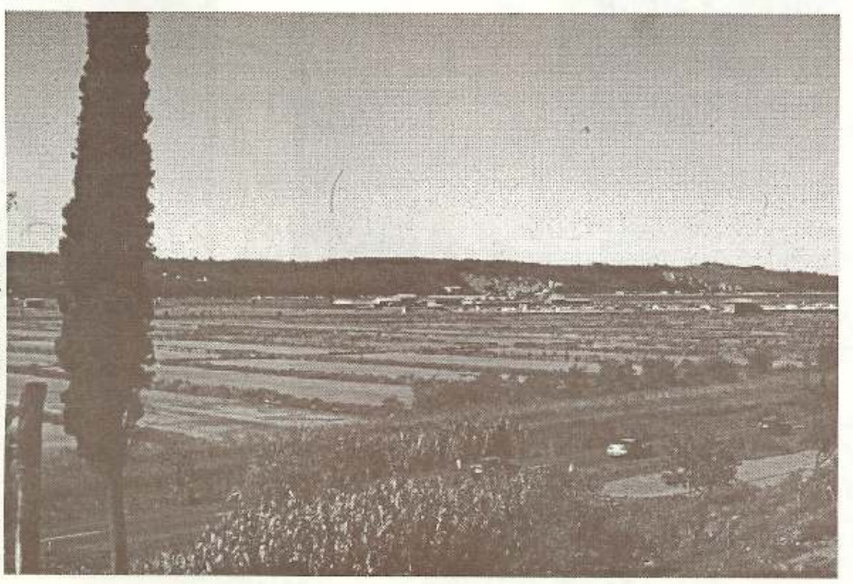
Na nebo so kmalu priplavali oblaki. Iz zahodne smeri je zapihal veter. Spoznal je, da se bliža nevihta. Ura se je bližala dvanajsti. Žena bi morala vsak čas dospeti s kosilom. Hitro je pospravil orodje, pognal frezo kolikor mogoče hitro in odhitel proti domu. Ko se je bližal vasi, je močno zabliskalo in zagrmelo. Pojavile so se prve debele kaplje. K sreči je bil vhod na dvorišče odprt, tako je zapeljal naravnost pod lopo. Ugasnil je frezo in stekel v hišo. Žena ga je pohvalila, ker je prišel pravočasno.

Po kosilu se je Bepić ulegel in se odpočil. Proti večeru je dež ponehal. Stopil je na dvorišče, zadihal sveži zrak ter pri sebi razmišljal: "Hvala bogu, da ni bilo toče." Zahajajoče sonce se je bleščalo kot umito. Odločil se je, da pogleda na vrt. Zanimalo ga je, kako je naliv prestala zelenjava. Med ogledom vrta se mu približa sršen. On udari z roko in ga zabije v blato. Lahko bi bil stopi nanj in ga zmečkal. Toda zanimalo ga je, kako se bo rešil iz blata. Sklonil se je in opazoval. Po začetnih težavah se je sršen dvignil, se mu zaletel v čelo in ga pičil. Bepić je udaril po njem in ga zmečkal.

A bilo je prepozno. Pika s tem ni mogel odpraviti. Približali so se mu še drugi sršeni. Šele tedaj je opazil, da so si sršeni naredili domovanje v starem vankarju. V deblo so izvrtali dve luknji. Ena jim je služila za vhod, druga za izhod. Pobegniti je moral, sicer bi dobil še druge pike. To bežanje z lastnega vrta ga je silno razjezilo. Sklenil je, da se bo sršenom maščeval. Doma je povedal ženi, kaj se mu je zgodilo. Upal je, da bo z njim sočustvovala. Namesto tega je dobil kritiko. "Če hočeš biti pameten, poškropi sršene s tistim strupom, ki si ga kupil za hrošče." On ji je pojasnil: "Če bom storil, kot mi praviš, bom gotovo poškropil tudi solato, ki raste okoli. Uničim jih bom, ne da bi delal škodo."

Oče, ki je pogovor spremljal s strani, poseže v besedo in sinu svetuje: "Sršene je treba uničit z ognjem. Vzemi žveplalnik, zažgi cev in puhaj v sršene ogenj in žveplo. Jaz sem na ta način uničil že veliko sršenjih gnezd." Bepić mu je odgovoril: "Če uporabim ogenj, bo vankar zgorel. Tale nam daje najlepše venke." Po tem neskladju je zavladala mučna tišina. Po večerji so tiho odšli spat. Posledice sršenovega pika so se nadaljevale tudi ponoči, zato Bepić dolgo ni mogel zaspati.

Drugo jutro je vstal, ko je bilo še temno. Iz predala šivalnega stroja je vzel škarje. Nato je šel pod lopo, kjer je segel po kosirju. Poiskal si je kot svinčnik debelo palčico, jo oščipil in skupaj s škarjami vtaknil v žep. Nato je odkorakal na vrt. Med potjo si je umesil dve kepi blata. Previdno se je približal vankarju. Vse je bilo tiho. Nato cmok, zamaši z blatom obe luknji. Blato lepo pritrdi in zamaže. Stopi do bližnjega zidu, kjer si poišče dva kilograma težak kamen. Nato stopi k vankarju in s paličico izvrta v blato luknjo. Z levo roko nato začne krepko udarjati po deblu. V desni je držal škarje. V deblu je zašumelo kot v čebelnjaku. Skozi luknjo so začeli lesti sršeni. Bepić pa vsakega, ki je pokukal iz luknje, prestrigel na polovico. Z delom je nadaljeval, dokler ni bilo v deblu vse tiho. Nato je luknjo v blatu iz previdnosti zamašil in zmagoslavno odkorakal proti domu. Med hojo je modroval: "Pa sem jih le premagal."

Sečoveljske soline, foto Dominik Bizjak, 1996

Kapelica v Koromačih, foto L.D., 1999

Zakonca Grbec iz Kort, foto Franc Bernardi, 1968

Cunja Urša iz Ospa v istrski noši, last Marije Grahonja iz Ospa

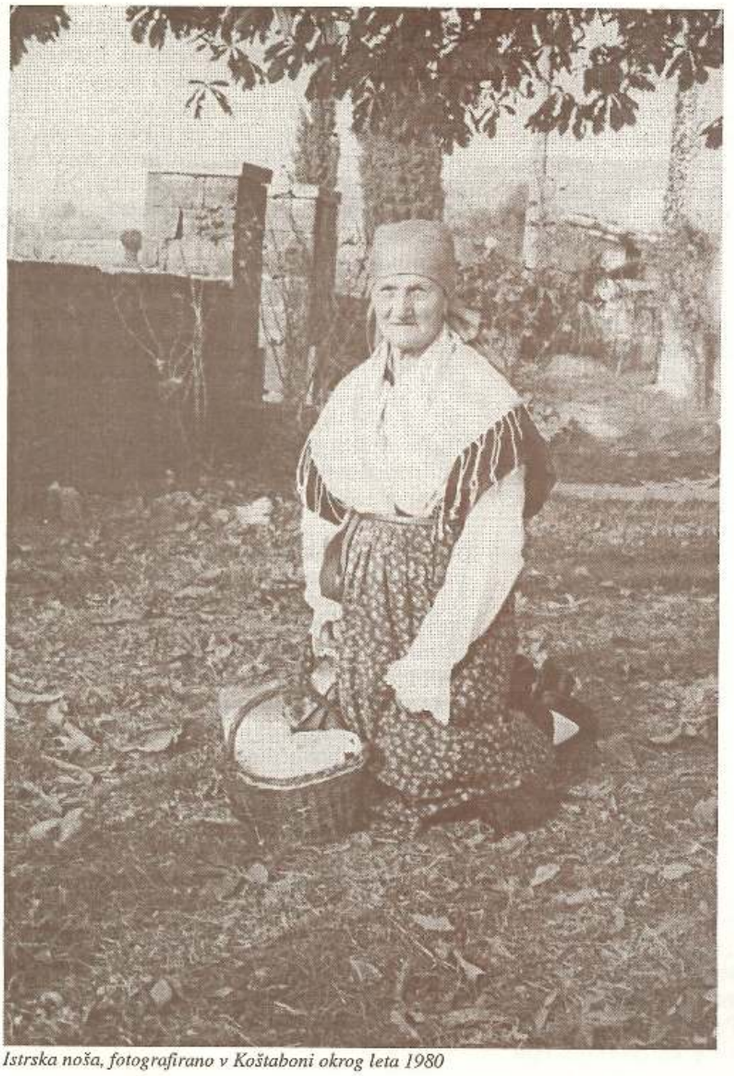
Antonija Muženič iz Potoka z otroci, iz leta 1916, last Pavel Belič

Urša Starc z Loparja s hčerko in bermanko, okrog leta 1930, last družine Starc iz Loparja

Dekliška Marijina družba iz Ospa pred osapsko cerkvijo leta 1930

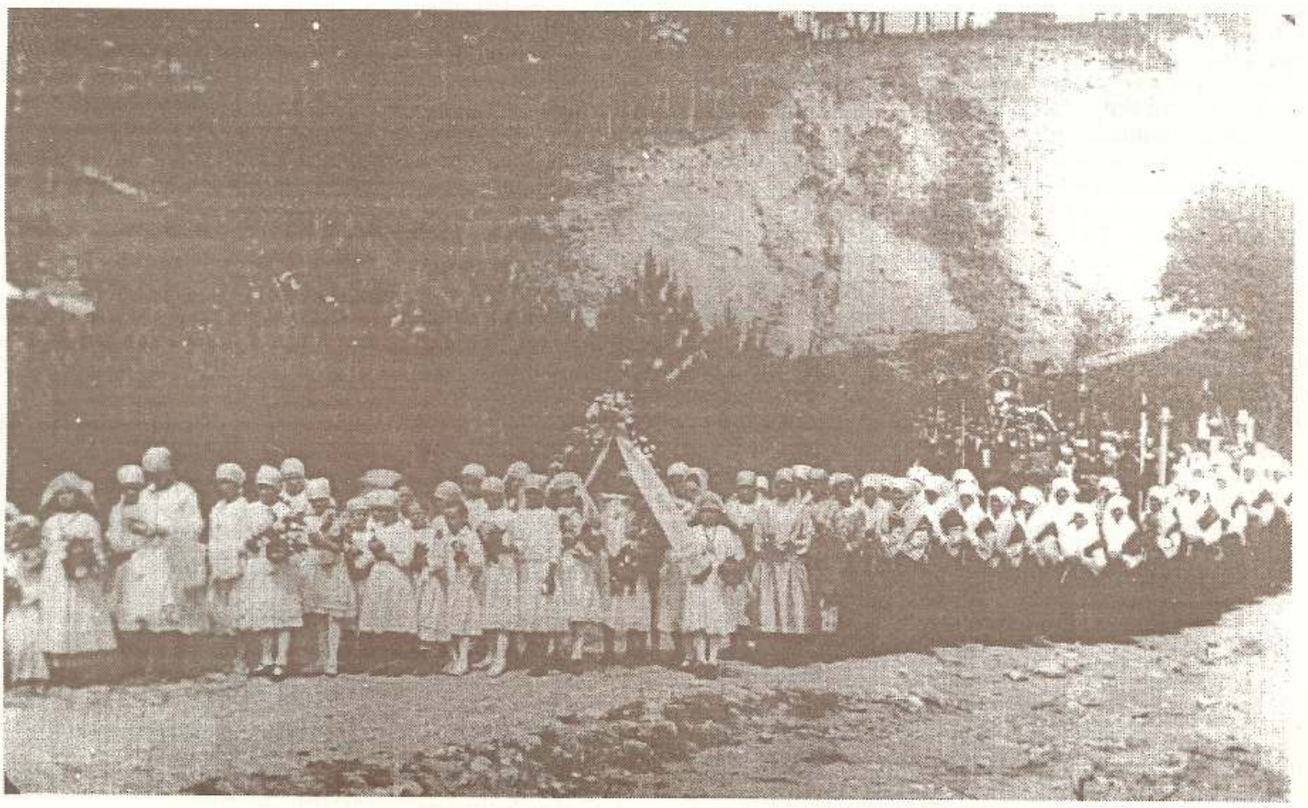

Istrska noša, fotografirano v Koštaboni okrog leta 1980

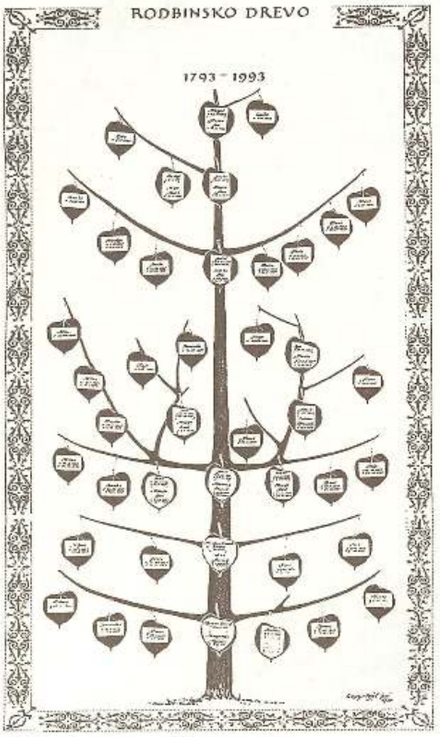
Zlata poroka, ki jo je 11. 6.1934 obhajal koštabonski par

Procesija va Vzročku okrog leta 1925

Alojz Umek

RODOSLOVJE - GENEALOGIJA

Alojz Umek, primer rodbinskega drevesa

V današnjem času je zlasti v zahodnem svetu v družinah vedno bolj prisotna samozavedna želja po spoznavanju in raziskovanju lastnega izvora čim dlje v preteklost. Za lažje razumevanje družinskih in sorodstvenih razmerij in rodovnikov moramo uvodoma poseči v zgodovino razvoja človeške družbe oziroma zakonske skupnosti. Po različnih svobodnih in nevezanih oblikah odnosov med moškim in žensko, padcem matriarhata[1], vpeljave patriarhata[2] ter postopnim izginotjem skupinskega in nato sindiazmičnega [3] zakona, pridemo do monogamije[4]. V širšem pomenu je to zakonska zveza med enim moškim in eno žensko, v ožjem pomenu pa zakonska zveza z eno ženo. To je zadnja, najrazvitejša oblika družine, ki je nastala med srednjo in višjo stopnjo barbarstva. To obdobje označuje postopen razpad rodovne skupnosti in pojav monogamije. To se zgodi v ekonomskih pogojih oblikovanja razredne družbe in privatne lastnine kot rezultat kopičenja bogastva v rokah moškega. Ob tem se pojavlja hotenje, da se bogastvo zapusti v dediščino svojim otrokom. Na takšni monogamiji sloni sedanja zahodna družba oziroma civilizacija, ki jo skozi njen zgodovinski razvoj spremljajo manjši "pozitivni" popravki. V tem razvoju pa moramo pri raziskovanju rodovnikov upoštevati judovsko-krščanske vplive. Ti rod popisujejo po očetu[5], njihove korenine pa segajo v omenjena obdobja. Šele sedaj lahko preidemo na genealoško proučevanje. Genealogija[6], rodoslovje, je pomožna zgodovinska veda, ki preučuje družinska ali sorodstvena razmerja in rodovnike. Glede na metodo ločimo preučevanje s stališča potomcev - descendenca[7] in preučevanje s stališča prednikov - ascendenca[8]. Sorodstvene odnose lahko pregledno predstavimo v obliki preglednice potomcev ali prednikov. Zgodovinsko je rodovnik grafični prikaz v obliki rodoslovnega debla oziroma drevesa - deblo, glavne veje, stranske veje - razvoja rodbine in rodbinskih zvez (npr. vladarske, plemiške, kasneje meščanske in sedaj tudi "navadne" družine).

Kako začnemo z iskanjem podatkov in kako pristopimo k grafični predstavi rodbinskega drevesa? Katera pravila moramo pri tem upoštevati? Običajno rodbinsko drevo shematično predstavimo po prednikih (ascendenca). Za preučevanje svojih prednikov imamo na razpolago različne vire: matične, rojstne, poročne in mrliške knjige. Sistematično so jih začeli voditi po župniščih v drugi polovici 18. stoletja in so jih vodili do konca 2. svetovne vojne. Na Primorskem so jih vodili do prihoda fašizma. Tako je določal državni predpis, izvajala pa ga je cerkev. Po 2. svetovni vojni so se začele matične knjige voditi pri matičnih uradih. V župnijah in škofijskih arhivih pa so knjige še za starejša obdobja.

Z rodoslovnim deblom začnemo pri najstarejšem predniku, ki nosi naš priimek, ki smo ga odkrili v navedenih virih. Ob njegovo ime pripišemo ime njegove žene z dekliškim priimkom. Nato sledimo njunim ženskim in moškim potomcem. Na začetku debla, če gledamo od spodaj navzgor, sta torej vaš prvi znani (prvorojeni) prednik in njegova žena s podatki o rojstvu, smrti in po možnosti poroki, npr.: Mathias Tschuk - Čuk, pod njim je zapisan datum rojstva, pred katerim stoji zvezdica: *18. 3. 1793. Pod zvezdico je križec, ki označuje datum smrti: + 12. 3. 1860. Pod križcem je v oklepaju (oklepaj pomeni vedno poroko) datum poroke (16. 2. 1818). Pod zaklepajem je ime žene: Maria Zestnig - Čestnik, *20. 4. 1798, + 5. 11. 1863. V zahodnem svetu v rodbinskem drevesu upoštevajo zlasti stare aristokratske rodbine, cerkveno poroko in predhodne zakramente, ki jih cerkev zahteva od kristjana. Ljudje brez zakramentov na drevesu niso upoštevani. Nekateri novi rodovniki pa vnašajo tudi tiste, ki so opravili civilno poroko in "krst".

Moški potomci - Prvorojenec, začetnik rodbine, stopi na deblo nad očetom. Vpiše se njegovo ime, ženino ime in priimek ter datum rojstva, smrti in poroke obeh. Ostali potomci so razporejeni na glavni veji. Lahko je tudi več vej levo in desno, odvisno od števila otrok. Starejši na veji je bližje deblu, mlajši proti koncu veje. Če prvorojeni sin umre ali se odpove pravicam prvorojenca (duhovniški poklic, misijonarstvo ipd.), zamenjata mesti z drugorojenim, sicer se rod prekine. Če se moški potomci na glavni veji (vejah) poročijo, nadaljujejo po prvorojencih vsak svojo vejo, njihovi ostali potomci pa zopet po svojih prvorojencih svoje stranske veje vse do današnjih dni. Tudi za te vpisujemo samo imena, imena in dekliške priimke žena ter datume rojstva, poroke in smrti.

Pri moških, ki se niso poročili ali so se pred poroko odselili v neznano, pod ime vpišemo samo ime, datum rojstva in smrti oziroma tiste podatke, ki so znani. Cerkev ločitve ne dovoljuje. Pri vdovcu, ki se je poročil v drugo, se podatki druge žene ne vpišejo. Prav tako se ne vpišejo otroci iz drugega zakona. Prav tako ne pridejo na rodbinsko drevo izvenzakonski otroci. Pravilo je bilo zelo kruto in od tu izvira marsikatera družinska tragedija.

Ženske potomke - Te niso nikoli na deblu, so le na glavnih in stranskih vejah glede na to, komu so se rodile. Nimajo svojih vej. S svojo poroko pristanejo v rodovnikih svojih mož, zato vpišemo samo njihova imena, rojstvo in smrt. V primerih, da se prvorojencu na deblu ali veji rodijo samo deklice, rod v prvem primeru odmre (rodbinsko drevo je končano), v drugih primerih odmrejo posamezne veje debla. Tudi v primeru, da se moški priženi na nevestin dom in da prevzame ženin priimek, ne more ne on ne njegovi potomci nadaljevati istega rodu na rodbinskem drevesu.

Po enaki shemi gradi vsak nadaljnji prvorojenec po deblu navzgor svoje glavne in stranske veje; razlikujejojo se samo po številu moških in ženskih potomcev. Zadnji prvorojenec na deblu, "najmlajši poglavar rodbine", ki v sedanjem času tvori s svojim potomstvom krošnjo drevesa, vpiše podatke sedanjega stanja. Podatke bo dokončala in nadaljevala bodoča generacija.

Ko smo zbrali vse podatke od prvega znanega prednika do sedanje generacije, na velik kos risalnega papirja narišemo rodbinsko drevo z deblom in vejami. Narišemo na primer drevo, ki raste iz domače zemlje z domom družine in trato v ozadju. Na njem razporedimo listje drevesa, ki smo ga izbrali (npr. lipov list), papirne odvite svitke, okrogle ali ovalne medaljone, ščite in podobno. Vsak tak "obesek" predstavlja posamičnega člana rodbinskega drevesa. V vsak "obesek" vpišemo že omenjene podatke o posamezniku. Na vrhu pole zapišemo v lepi kaligrafiji: rodbinsko drevo. V našem primeru Čuk (Tschuk), če obstaja dodamo tudi rodbinsko ime (na primer Francozovi, Bogati Bariči), kraj Petrinje 10, letnici rojstva začetnika in zadnjega potomca rodbine 1793 - 2000. Celotno polo, na kateri je narisano rodbinsko drevo, lepo okrasimo z narodnimi vzorci in jih pobarvamo. Obilo uspehov!

---

[1] Matriarhat je družbena ureditev, v kateri je vladala mati in kjer sta se poreklo otrok in dedno pravo določala po ženski liniji. Po zgodovinskih virih vemo, da so še v srednjem veku karantanski knezi - "duces Carentanorum" - po karantanskem pravu - slovenici - priznavali nasledstvo po materi (verjetno matrilinearno), medtem ko so Bavarci v tem času nasledstvo priznavali po očetu.

[2] Patriarhat (nlat. patriarchatus iz grščine) v bronasti in mlajši železni dobi rodovna ureditev, v kateri je bila osnovna družbena enota očetov rod (očetovsko pravo).

[3] Na tej stopnji živi moški z eno ženo in to tako, da sta mnogoženstvo in priložnostna nezvestoba samo pravica moškega. Sindiazmični zakon je prisoten na prehodu iz obdobja divjaštva v obdobje celega barbarstva.

[4] Monogamija iz grščine monos - sam, enojen in gamos - zakon.

[5] Glej Sveto pismo, na primer seznami imen, ki bi naj pokazali, kako so si sledili rodovi. 1Mz 5,1 sl: po Adamu; 1Mz 6,9 sl.: po Noetu ali pa rodovnik nekega ljudstva prav do začetka rodu, praočeta 1Mz 10,1 sl. Glej tudi Izaija 11 1-5 in Mateja 1,1-17 (rodovnik Jezusa Kristusa).

[6] Genealogija - iz gr. genea - rod in logos - nauk.

[7] Descendenca - iz lat. potomstvo, sorodstvo v ravni črti naprej - otroci, vnuki.

[8] Ascendenca - iz lat. vzpenjati se - sorodstvo po rodu "navzgor" po prednikih - starši, stari starši itd.

Elida Dobrinja

O DELU KLUBA ISTRSKIH ŠTUDENTOV

Zamisel o ustanovitvi kluba, ki bi povezoval študente iz Istre, se je porodila ob koncu leta 1996. Moja generacija je tedaj obiskovala drugi letnik fakultete.

Ideja se ni porodila naključno, v tri dni. Obstajala je realna potreba po ustanovitvi organizirane skupine študentov s podobnimi potrebami, ki so se pojavljale tudi zaradi naše pripadnosti istrskemu območju. Za študij se odloča vedno večje število študentov iz Istre, zato je ta potreba še izrazitejša zaradi povečevanja študentske populacije na podeželju. O potrebah in funkcijah, ki jih klub zapolnjuje istrskim študentom, smo pisali v prejšnji številki. Na področju obalne regije ni aktivno deloval noben od ustanovljenih klubov. Četudi bi istrski študentje želeli potrebo po druženju zapolniti v klubu širšega območja (Koper), to ni bilo mogoče. Zaradi posebnosti istrskega podeželja pa ni šlo zgolj za potrebo po druženju, zamisel o povezavi istrskih študentov je temeljila na drugačnih vezeh.

Prvo leto v Ljubljani je bilo posvečeno tako rekoč samo študiju, tako da za ideje o druženju ni bilo časa, čeprav sem ob sebi izredno pogrešala ljudi s podobno kulturo in miselnostjo. Novembra 1996 sva se po naključju srečala z Andrejem Medvedom, sošolcem z gimnazije, doma iz Šmarij pri Kopru in študentom agronomije. Čez nekaj dni se je oglasil pri meni doma, saj je nekaj prinesel moji mami. Leda Dobrinja se namreč že dolgo let ukvarja z oživljanjem istrskega podeželja in kulturnim razvojem. Prav ona je dala pobudo, da bi se istrski študentje morali shajati organizirano, da bi krepili slovensko istrsko istovetnost. Tisti večer se je torej prvič porodila ideja o klubu, ki bi nas povezoval. Ideja je nato še nekaj časa zorela.

Prvo srečanje je bilo zelo pomembno. S študenti je bilo potrebno stopiti v stik, jim stvar realno predstaviti, pripraviti načrt. Z Andrejem sva se odločila, da bo delovanje kluba imelo smernice. Jasno je bilo, da naš namen nista samo druženje in zabava. Na vsakem srečanju naj bi bil prisoten gost, strokovnjak na svojem področju, s katerim bi imeli ustvarjalen pogovor. Del našega delovanja naj bi bile dejanske akcije, kot so razstave, čistilne akcije, večeri pa tudi študijski in športni izleti. Klub je bil zamišljen za združitev prijetnega s koristnim.

Do prvega srečanja je prišlo januarja 1997 v prostorih Krajevne skupnosti v Šmarjah. Gost je bil Milan Gregorič. Svojo funkcijo je tisti večer čudovito opravil, saj nam je s svojim znanjem, izkušnjami in dobro voljo vlil veliko poguma in volje do dela. Srečanja se je udeležilo za naju presenetljivo malo ljudi, okoli petnajst, a Milan nas je spodbudil, da je to za prvič lepo število. Jasno je bilo, da bo zadeva sama pritegnila ljudi, če bo resno zastavljena in zanimiva. Sicer pa nam je predstavil aktualne probleme v Istri.

Kljub predlogom, naj se tudi formalno registriramo, se za to nismo odločili zaradi prevelikih problemov z administracijo, a to bi bila modra poteza.

Naslednje srečanje je bilo pri Kristini Udovič v Kubedu že čez nekaj tednov, saj so bili udeleženci prvega srečanja navdušeni. Zbrali smo se, da bi se dogovorili o ciljih in o konkretnejšem delovanju. Izrečena je bila zamisel, da bi skupaj organizirali razstavo fotografij Pavla Fičurja.

Ta ideja se je nadalje razvijala pri meni v Loparju na začetku marca 1997. Srečanje je bilo zelo veselo, saj smo bili vsi dobro razpoloženi, pa tudi spoznali smo se še malce bolje.

Sledilo je obdobje učenja in izpitov, tako da je do zadnjega srečanja v študijskem letu 1996/97 prišlo na začetku julija. Z nami je bil Dušan Jakomin, duhovnik, novinar in pevovodja, ki že leta živi in dela v Škednju pri Trstu. Do izraza je prišel problem stalnega prostora, kjer bi se redno srečevali in puščali stvari. V Hiši od Čjuda, ki je bila hkrati moj dom, je bil že ustvarjen mali center istrske kulture, tako da smo razmišljali o tej možnosti. Uporabljali bi lahko kotiček za branje itd. Zamisel je bila zelo smiselna, saj je bila naša dejavnost sorodna dejavnosti Hiše od Čjuda. Izrečena je bila tudi pobuda, da bi lahko uporabljali sejno sobo gostilne na Pomjanu, kar smo v naslednjem študijskem letu tudi nekajkrat storili. Dušan

B. Jakac: Padna, crna kreda, 1926

Jakomin nam je vlil novih moči z besedami, da se je ustvarila že dovolj velika in trdna vez med nami in da je s tem cilj začetnega dela delovanja izpolnjen.

Konec septembra 1997 sva se z Andrejem srečala in pripravila program delovanja kluba ter koledar srečanj, ki so ga po pošti prejeli vsi člani kluba. Jasno nam je, da se ljudje ne bodo zbirali samo zaradi čvekanja in zabave. Odločili smo se, da našim srečanjem v novem študijskem letu vlijemo posebno noto, ki bi pletla trdnejšo vez med nami. Tako sva se z Andrejem ob pripravi programa in koledarja sklenila, da bo na vsako srečanje povabljen gost, ki bi nam na poljuden način predstavil svoje področje delovanja. Določili smo datume srečanj, in sicer je bil to vsak drugi petek v mesecu predvidoma v gostilni na Pomjanu.

Prvo srečanje v študijskem letu 1997/98 je bilo 10. oktobra v Hiši od Čjuda v Loparju. Gost je bil ponovno Dušan Jakomin, ki nam je na svoj zanimiv in topel način predstavil Istro skozi zgodovino. Srečanje je bilo eno izmed najlepših, saj smo se resnično počutili povezane med seboj zaradi skupne pripadnosti našemu ozemlju. Naši predniki so delili skupno usodo in čutili smo nalogo, da smo kot bodoča slovenska inteligenca dolžni dati slovenski kulturi svojo veljavo. Jasno nam je, da lahko to storimo le mi sami. Slovenska Istra nam je torej preko srečanj postajala vse bolj realna kot predmet obravnavanja v seminarskih in diplomskih nalogah.

V novembru smo se srečali v gostilni na Pomjanu. Z nami je bil publicist Milan Gregorič, ki nam je kot avtor knjige *Politični ciklon nad Istro* osvetlil ozadje dogajanja v Istri.

Za mesec december smo pripravili sproščajočo temo, in sicer smo se 12. decembra sešli z Darkom Turkom. Tema je bila pohodništvo v Istri s predstavitvijo znanih in manj znanih pešpoti. Ogledali smo si tako zemljevide kot tudi diapozitive. Pomembno je to, da je dejavnost usmerjena v spoznavanje Istre tako preko kulturne kot tudi naravne plati. Za pomlad 1998 je bil načrtovan izlet po teh poteh pod vodstvom Darka Turka.

Delovanje kluba je pritegnilo nove člane tudi iz Kopra, ki so se zaradi pripadnosti Istri čutili povezane z nami, čeprav živijo v mestu. To je bil lep napredek v delovanju, saj se je življenje kluba čutilo tudi preko pobud samih članov. Našo članico Matejo Jakomin, študentko andragogike, je izobraževalna funkcija srečanj še posebej zanimala, saj je bilo ravno to njeno področje študija. Pripravila je tudi program za enodnevni izlet po manj znanih istrskih vaseh.

Preko kluba se je tesnejša vez spletla med pevskim zborom iz Šmarij in Slovenci iz Škednja, ki se je v nadaljevanju še utrdila. V tistem času je škedenjska železarna praznovala stoletnico in 10. januarja 1998 smo se odzvali povabilu Dušana Jakomina ter se odpeljali na študijsko ekskurzijo v Trst. Postavljene so bile štiri razstave, a odločili smo se, da si ogledamo samo dve. Razmišljali smo tudi o ogledu Rižarne in Miramara. Po čaju pri Dušanu Jakominu smo se odpravili v mestno hišo na Trg enotnosti (Piazza Unita). Prikazane so bile fotografije in razvoj same železarne, kot na primer koliko ton železa je v katerem obdobju predelala. Na žalost je bilo vse zapisano samo v italijanskem jeziku. *(nadaljevanje na 28. strani)*

Slavo Batista

MOJ GLASBENI SVET

(nadaljevanje od zadnjič)

Ko sedaj analiziram vse svoje početje, se mi zdi kot lepe sanje. Koliko čudovitih ur sem preživel pri tem svojem delu, koliko zadovoljstva je bilo pri tem ustvarjanju. Duša mi je bila potešena, srečen sem bil, saj sem vendar sam ustvaril nekaj, na kar se da zaigrati pesmico, kar se tako lepo sliši! Zame je bil ta svet tako neizmerno lep, hrepenenje se mi je izpolnilo. Kako močna je bila želja po ustvarjanju, ni mogoče povedati. Godalo sem imel ves čas pri rokah, nenehno sem imel kaj opraviti pri njem; misli so se mi sukale le okoli tega. Takrat pri nas ni bilo še radia pa tudi gramofona ne. Slišal sem samo petje. Pri nas smo vsi radi peli. Rad sem poslušal fante na vasi, ki so peli vsak večer, in to petje sem skušal posnemati s svojim glasbilom. Fantje so peli eden »naprej« (tako smo rekli vodilnemu glasu), drugi »na čez«, ostali so »basirali«. Kot se spominjam, sem hitro osvojil dvoglasje. Terco sem z lahkoto našel, saj sem samo z drugim prstom preskočil eno struno in zabrenkal obe hkrati. Večje težave sem imel z basi. To ni šlo tako lahko, vendar sem tudi to težavo rešil na edinstven način. Ker sem godalo držal pokončno pred seboj, sem basovske strune napel enostavno na drugo – hrbtno – stran deščice. Večje težave so mi delale same strune, ker niso dobro zvenele. Morale bi biti debelejše, takih pa ni bilo. Na tej točki glasbilo ni tako hitro napredovalo. Začel sem torej z godalom na eno struno. Dokler sem razvil glasbilo z več strunami, sta najbrž minili kar dve leti. Z godalom na eno struno pa sem dobil dobro osnovo, dojel sem osnovni princip. Sam sem se naučil zaigrati vsako pesmico, ki sem jo zapel, saj me sicer ne bi imel kdo. In prav to je bilo največ vredno, to je bilo tisto, kar mi je dalo izredno prijeten občutek, ki ga poznam še sedaj. Mislim, da bi moral vsak otrok, če ima smisel za glasbo, iti po tej poti, saj bi bilo res škoda, da zamudi nepopisen občutek sreče in lepote. Če tako spozna glasbeni svet, je ta še več vreden in lepši, saj ga odkrije sam. Na svojo malo deščico, široko 10–15 cm, sem torej spravil čisto vse, kar sem potreboval. Spominjam pa se, da je imel sosedov sovrstnik, Lojze Mihčinov, orglice in da sva skupaj igrala. Njegove orglice so se igrale na obe strani. Imel sem izredno veliko dela, da sem uglasil godalo tako, da se je ujemalo z orglicami na »eni strani«, ko pa je Lojze orglice obrnil, ga nisem mogel več spremljati. Ni šlo in ni šlo. Potem pa sem se le domislil, da bi najbrž šlo, če bi bila ena struna uglašena malo više. Stvar sem rešil tako, da sem jo zvišal z dodatno kljukico, dokler ni bilo vse prav, in spet sem bil neizmerno srečen ter vesel svojega odkritja. Tako kot sem rasel, je rasla in se izpopolnjevala tudi moja harfica. Vsako leto je imela kakšno struno več. Ne vem natančno, koliko let sem imel, vem pa, da še nisem hodil v šolo, ko sem imel harfico na dvanajst melodičnih in štiri basovske strune. Trup glasbila je bil votel in pokrit z resonančno deščico.

Ne spominjam se več, kako sem prišel do te zamisli, morda mi je to obliko kdo svetoval, vsekakor pa se spominjam, kako sem jo sam izdeloval. V deščico, debelo 3 do 4 cm, sem do polovice izrezal vdolbino in naredil nekakšno skledico ali nizko koritce. Pomagal sem si s teslico. Oče je s to sekiro delal korita za krmljenje kokoši in prašičev. Skledico sem pokril s tanko deščico in nanjo položil kobilico, čez pa napel strune. Tako glasbilo je bilo dovolj glasno in nanj je bilo mogoče lepo igrati. Ko sem imel šest ali sedem let, sem imel še posebno lepo harfico. Izdelal sem jo z mizarjevo pomočjo. Njen trup je bil iz hruškovega lesa, resonančna deščica je bila smrekova, napetih pa je bilo dvanajst do trinajst melodičnih strun. O številu strun sklepam po tem, ker vem, da sem imel na glasbilu dve kljukici za zvišanje strun, torej je bilo strun za dve oktavi. Na hrbtni strani pa so bili štirje basi. Moje harfice so bile nekoliko nenavadnega videza. Njihov trup je bil zelo ozek, saj sem lahko izdelal samo takšnega, širšega nisem mogel. Kljub temu mi je nanj uspelo napeti veliko strun, in sicer tako, da sem kobilico naredil precej širšo od trupa. Čeznjo je molela na vsaki strani za dva do tri centimetre. Strune so se stekale v konus proti vrhu glasbila, v spodnjem delu pa so se širile do kobilice.*(nadaljevanje na naslednji strani)*

(nadaljevanje s prejšnje strani)

Po kosilu pa smo si v škedenjskem muzeju ogledali še razstavo o železarni, ki pa je isto snov predstavila skozi človeka in njegov pekel, ki ga je moral v železarni prestati. Delavci so bili tudi Istrani, ki so za pridobitev tega dela morali prestati tudi preskus telesne sposobnosti, saj je bilo delo nečloveško težko. Mornarji z ladij, ki so vozile rudo, so jih spraševali, koliko let zaporne kazni so dobili. Istrani pa so se za delo odločili, ker so morali preživeti svojo družino. Razstava nas je zelo presunila, saj je dogajanje zelo plastično predstavila.

Sledilo je srečanje z Danilom Lovrečičem, ki ima korenine v Truškah. Izrazil je svoj pesimizem glede mladih rodov in njihovega pozabljanja pripadnosti slovenski istrski kulturi. To se po njegovem mnenju vidi preko opuščanja narečnega govora, gledanja samo italijanskih programov itd. Istrski študentje zadeve nismo videli tako črno, saj smo sami živ dokaz, da se zavest o slovenski kulturi v mladih rodovih ohranja in ponovno prebuja. Tako se je naša študijska ekskurzija v Trstu zaključila, vzbujajoč nam lepe spomine nanjo.

Maja leta 1998 je študijski krožek Beseda Slovenske Istre v okviru delovanja Hiše od Ćjuda organiziral večer istrske ljubezenske lirike. Sodeloval je tudi naš klub. Naš član David Radoš je nastopil s pesmijo Berta Pribca, Aljoša Sabadin pa je sodeloval pri tehnični izvedbi.

Da bi klub istrskih študentov aktivno deloval, bi bila potrebna družbena podpora. Začetno navdušenje take iniciative ne more držati pri življenju. Minimalna podpora, ki jo tak klub potrebuje, je prostor za srečanja ter dokumentacijo, gradivo, pripravo projektov ... Animiranje in vodenje aktivnosti bi moralo biti finančno stimulirano, kar dokazuje razmah delovanja Kluba študentov Občine Koper po začetku prejemanja sredstev. Z večanjem obsega sredstev se veča tudi interes za delo, s tem pa se dosega vedno večje uspehe in krog delujočih ljudi se širi.

Iniciativa istrskega študentskega kluba ima zdravo jedro s pomembnimi cilji. Poročilo o delovanju priča o dosežkih neformalnega kluba bodočih istrskih izobražencev. Razumljivo je, da so velik vpliv na klub imeli kulturni delavci, ki so nas spodbujali in nam stali ob strani.

Nekaj let starejši istrski študentje se naši iniciativi niso pridružili, saj so se nekaj let pred tem do konca izmozgali v prizadevanju, da bi ustanovili delujoč klub študentov v Kopru. Ta je bil antipod obstoječemu, finančno podprtemu klubu. Po njihovih besedah pa tudi njihov ni bil deležen nikakršne podpore. Tako sta nekaj let pred našo ustanovitvijo uradno obstajala dva kluba, in sicer Klub koprskih študentov in Klub študentov Občine Koper. Aktivno ni deloval niti eden izmed njiju. Po začetnem delovanju Kluba istrskih študentov pa je v občini Koper zaživel zelo močan Klub študentov Koper, ki organizira prevoz svojih članov v Ljubljano, kup drugih aktivnosti, izlete, fešto refoška na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani. Sredstva za zagon delovanja so se našla. Občina Koper kot ena izmed najmočnejših občin v državi je tako osnovala enega izmed najmočnejših klubov. Pri tem pa pobuda podeželskih študentov kliče po podobni podpori, saj prej omenjeni klub ne pokriva interesov, izraženih v podeželski iniciativi.

Tisti čas, ko sem imel to harfico, je prišel k nam na kratek obisk moj stric, mamin brat, ki je bil duhovnik. To je bil njegov edini obisk pri nas, ki se ga spominjam. Opazil je moje čudno glasbilo in me vprašal, kaj je to. Povedal sem mu, da je to moje godalo, in mu tudi zaigral nanj. On pa mi je povedal, da se temu ne pravi godalo in da je reč še najbolj podobna miniaturni harfi. Takrat sem prvič slišal za kaj takega. Ni mi verjel, da sem ga skoraj povsem sam naredil, dokler mu ni tega potrdila tudi mama.

Pred tem dogodkom sem bil z mamo pri njem na obisku. Služboval je v Hrušici in tam sem videl vse polno čudovitih glasbil, saj so imeli v župnišču tamburaški orkester. Takrat sem ga prosil, naj mi da eno. Mislim, da je šlo za bisernico. Seveda mi je ni mogel dati, ob svojem kasnejšem obisku pri nas doma pa se je prepričal, da imam do glasbil posebno veselje. Zato mi je obljubil, da mi bo kakšno kupil. Kmalu zatem mi je kupil lepo igračko – klavirček, ki sem ga bil izredno vesel. Nanj se je dalo zaigrati, veselje pa je bilo žal kratko. Po mesecu ali dveh se je povsem razlepil. Morda je bilo hiša preveč vlažna, morda ga je kdo polil ali položil nanj mokro krpo, kdo ve. Ostala pa mi je družinska fotografija, na kateri ob meni ne manjka klavirček. Po tej sklepam, da še nisem hodil v šolo ali pa največ v prvi razred, in tako lahko tudi približno ugotovim, koliko sem bil star, ko sem izdelal svojo posebno uspelo harfico.

Približno v tem času se je začelo tudi novo obdobje v mojem življenju. S šestimi leti sem začel pasti krave in pastir sem bil do svojega štirinajstega leta. To je bil najlepši čas mojega življenja. Tam na gmajni, sam med živino, sem se lahko po mili volji nemoteno poglabljal v rezbarstvo in glasbeni svet, ga raziskoval in užival v njem. Teh osem let mojega pastirjevanja je bila moja univerza. Iz te bogate zakladnice črpam še danes, takrat pridobljena znanja so temeljne vrednote mojega življenja.

Svojo harfico sem vsa ta leta z veliko vnemo izpopolnjeval, spreminjal, dopolnjeval, vsako leto sem se domislil česa novega. Vseh teh izboljšav, pa čeprav včasih zelo majhnih, sem bil zelo vesel in moje počutje pri tem je tudi nekaj zaleglo; bil sem preprosto s r e č e n . Ko sem bil star dvanajst ali trinajst let, je bila moja harfica izpopolnjena, v bistvu takšna, kot je danes, nimam ji več kaj bistvenega dodati.

Pri tem glasbilu je najvažnejša zgradba resonančne skrinjice, na kakovost in barvo zvoka vplivajo rebra in dobro izbran resonančni les (visokogorska smreka) debeline 3,5 mm, pri širših izvedbah do 4,5 mm, ter sorazmerno zelo majhna zvočnica, odvisno od resonančne moči. Pri taki harfici rešujem vse težave individualno.

Harfica je uglašena diatonično. Melodičnih strun je za dve in pol do tri oktave, s tem da ima tako kot keltska harfa možnost višanja ali nižanja za pol tona. Tako je možno igrati nanjo v več durih ali molih, odvisno od potrebe. Na drugi strani harfe so napete basovske strune, ki jih je šest do dvanajst, že spet odvisno od potrebe, uglašene pa so v kvintnem krogu. Vsakemu basu so lahko dodane oktava – kontrabas – in po dve do tri spremne strune, ki skupaj z osnovno zazvenijo kot trozvok želenega akorda. Od vseh glasbil imam to svojo pastirsko harfico najraje in še danes z veseljem brenkam nanjo.

(nadaljevanje prihodnjič)

MESTNA OBČINA KOPER
COMUNE CITTÀ DI CAPODISTRIA

Phare

Narodna

KAJ ČEMO SI MAMCA MISLITI

Kaj ćemo si mamca misliti, ćemo šterno zidati,
vse ljubce po vodo prišle bojo, tudi moja prišla bo.
Vse ljubce po vodo prišle so, moje ni in tud' je ne bo.
Me glavca boli, mi srce gori po tisti moji ljubici.

Kaj ćemo si mamca misliti, ćemo malen zidati,
vse ljubice v malen prišle bojo, tudi moja prišla bo.
Vse ljubce v malen prišle so, moje ni in tud' je ne bo.
Me glavca boli, mi srce gori po tisti moji ljubici.

Kaj ćemo si mamca misliti, ćemo cerkev sezidati,
vse ljubce k maši prišle bojo, tudi moja prišla bo.
Vse ljubce k maši prišle so, moje ni in je tud' ne bo.
Me glavca boli, mi srce gori po tisti moji ljubici.

...
Moj duh iz telesa k Mariji v nebesa povzdigni se.
Gospa je postala, bo tamkaj kraljevala, kjer moj duh živi.

(Iz arhiva Etnološkega muzeja v Kopru, zapisano okrog l. 1950 v Babičih.)

Majnice, foto L.D., 2000

Lorijana Kozlović

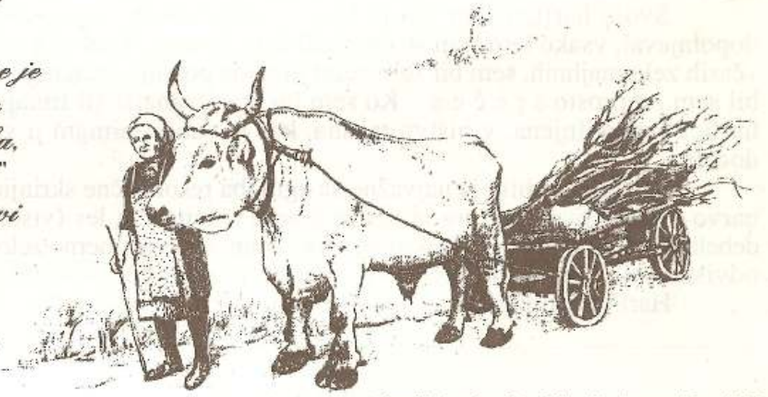
Spomini na mojega nonića Ivana, po domače Nanija

"Enajst otrok nas je bilo in jaz sem bil zadnji - enajsti. Edini, ki sem ostal živ, vsi drugi so umrli že v otroštvu zaradi bolezni in revščine. Nobenega izmed njih nisem poznal." Tako je velikokrat začel svojo pripoved moj nonič. Da, veliko je znal povedati ta mali, preprosti, kmečki človek, obogaten z grenkimi življenjskimi izkušnjami in posebnim darom za pripovedovanje. Sključena, majhna postava s kapo na frontin ali velikim slamnikom na glavi in palico iz kanele v roki, ki se vrača vsa oznojena s polja po zaprašeni makadamski cesti proti domu. Ta podoba se mi je globoko, za zmeraj zarisala v spomin.

Vse svoje otroštvo sem preživela v njegovi družbi doma, na polju, na pašniku ... Planele, Snožeta, Reber, Prek, Zelenik, Preska, Stari kram, ... to so kraji, kjer sva z nonicem pasla Bakina, Boškarina, Lisko in Suško, se igrala različne igre s kamenčki, kjer sem poslušala njegovo tiho petje, njegove bogate, doživete pripovedi, kjer sem opazovala njegove pridne roke pri kmečkih opravilih. Želo zabrisan pa je spomin na mojega nonića, ki vodi pogrebni sprevod s faralicem v roki.

V tistih časih je bila njegova hiša, posebno v dolgih zimskih večerih, polna vaščanov. Zbrali so se ob toplem ognjišču in poslušali njegove duhovite pripovedi, ki so se vrstile druga za drugo neprekinjeno dolgo v noč. Želo rad je pripovedoval o duhovih, ki naj bi nekoč strašili po vasi. Točno je vedel povedati, pod katerim baladurjem je tolklo in budilo ljudi. In priznal je, da je bilo tudi njega malo strah. Želo rad je že zvečer načrtoval delo za naslednji dan. Zjutraj mu ni bilo nikoli težko zgodaj vstati, nakrmiti živino, nato pa oditi na njivo. Kljub temu da je ponavadi odhajal sam na njivo, si je vedno dejal: "Ivanček, pejva!"

Bil je tudi ljubitelj godbe na pihala. Posebno se je veselil pustnega časa, ko so k nam v vas prišli godci iz Marezig in Sv. Antona. Ves srečen je povedal: "Aha, to pa so Marežgani!" Ali pa: "Antončani tolčejo!" Bolj so minevala leta, bolj se je zbiranje ljudi v njegovi hiši izgubljalo. Toda ljudje ga niso nikoli zapustili. Tu pa tam so prihajali na obiske in ga poslušali, posebno ob deževnem vremenu. In kaj je delal moj nonič takrat, ko ni bilo več teh ljudi in dolgih večernih pripovedovanj? Odšel je v svojo sobo, se zaklenil in razmišljal. Veliko stvari je tudi napisal. Po svoje je vodil dnevnik oziroma nekakšno kroniko in na svojevrsten način zapisoval pomembne družinske in vaške dogodke. Tako je zapisal, kdaj je kaj pomembnega kupil, kdaj je bil napeljan vodovod v Lopar in kdo ga je delal ter kdaj je bila potem proslava, kdaj je bilo obzidano pokopališče in še mnogo drugega.

Silva Karim, Istrski vol (istrijan), perorisba, 1995

Žalostna pa je pripoved o smrti njegove žene, ki je umrla zelo mlada. Vedno je dejal: "Veliko sem molil in prosil, vendar uslišanja ni bilo." Povedal je, da se je to zgodilo potem, ko se je nekega dne vračala s potoka na Valci, kamor so ženske hodile prat perilo. Ujela jo je velika ploha. Domov je prišla vsa premočena. Zbolela je za pljučnico. Zdravniške pomoči ni bilo. Dolgo časa je ležala doma hudo bolna. Nekega dne je pritekla k njemu hči in mu rekla: "Mati je zaspala." Takoj je pomislil na najhujše in tako je tudi zares bilo.

Ostal je sam s tremi majhnimi otroki in jih tudi vseskozi sam vzgajal, dokler niso prišli do svojega kruha. Otroci so ga zelo spoštovali in ga vseskozi vikali. Kasneje, ko so otroci odrasli, je ostal na kmetiji s svojim sinom. Hčeri sta odšli po svetu, on pa ju je rad obiskoval. Kar sam se je odpravil v Pulj ali v Trst z avtobusom.

S starostjo pa mu je opešal sluh. Ker se je rad veliko pogovarjal, je imel tedaj težave, ker ni slišal. Postal je zelo žalosten in obupan. Vse bolj se je zapiral med štiri stene, dokler ga ni odnesla kruta smrt.

List ISTRSKE TEME je vpisan v evidenco javnih glasil, ki jo vodi Ministrstvo za kulturo RS pod št. 1547. Uvrščen je v sistem ISSN pod št. 1408-6956. List izhaja občasno v nakladi 1000 izvodov. Izdajatelj: Vita, zavod, Koper, Župančičeva 39. Uredniški odbor: Duša Krnel - Umek, Silvan Prodan, Arduin Hrvatin, Avgust Danilo - Pucer, Alojz Umek, Nada Morato, Elida Dobrinja. Glavna urednica: Leda Dobrinja. Lektoriranje: Andreja Blažič Klemenc. Računalniško oblikovanje: Sara Morgan. Tisk: Tiskarna Glem. Naslov uredništva: Lopar 39, 6273 Marezige. Telefon/telefaks: 066-55 534. Cena: 400,00 SIT.

ŠTUDIJSKI KROŽKI